teologie | **religie** | spiritualitate

PIERRE CLAVERIE

Mic tratat despre întâlnire și dialog

„Eu cred că rugăciunea este și locul în care ne obișnuim cu prezența."

HUMANITAS

MIC TRATAT DESPRE ÎNTÂLNIRE ŞI DIALOG

Pierre Claverie s-a născut la Alger, în 1938, într-o familie de francezi stabiliți în Algeria. După terminarea liceului, în 1957, a plecat în Franța, la Universitatea din Grenoble, pentru a studia matematica, fizica și chimia. După doi ani a intrat în noviciatul dominicanilor din Lille, revenind apoi în Algeria în 1967.

Aici a început să studieze araba, pe care a reușit curând s-o vorbească fluent. Totodată, a început să ia legătura cu musulmani algerieni și a aprofundat istoria și spiritualitatea religiei lor. În 1981, a fost numit episcop de Oran, iar în 1987 a fost numit în Consiliul Pontifical pentru Dialogul Interreligios. În același an, a cerut cetățenia algeriană, care nu i-a fost acordată niciodată.

În timpul războiului civil din Algeria, Claverie a condamnat atrocitățile comise de islamiști și a primit în secret în Biserică tineri algerieni deveniți creștini ca reacție față de extremismul musulman. În 1994, a participat la Sinodul Episcopilor pentru Africa, desfășurat la Roma, și a denunțat lașitatea asasinării a patru misionari pentru Africa și a altor patru călugări. A fost el însuși asasinat la 1 august 1996, la două luni după decapitarea a șapte călugări trapiști răpiți de la mânăstirea Notre Dame de l'Atlas.

Alte scrieri: *Le Livre de la foi. Révélation et Parole de Dieu dans la tradition chrétienne*, Cerf, Paris, 1996; *Donner sa vie. Six jours de retraite sur l'Eucharistie*, Cerf, 2003; *Il est tout de même permis d'être heureux. Lettres familiales 1967-1969*, Cerf, 2003; *Je ne savais pas mon non. Mémoires d'un religieux anonyme*, Cerf, 2006; *Cette contradiction continuellement vécue. Lettres familiales 1969-1975*, Cerf, 2007; *Humanité plurielle*, Cerf, 2008; *Marie, la Vivante. Sept jours de retraite avec Marie*, Cerf, 2008; *Petite Introduction à l'Islam*, Cerf, 2010; *Quel bonheur d'être croyant! Vie religieuse en terre algérienne*, Cerf, 2012; *Là où se posent les vraies questions. Lettres familiales 1975-1981*, Cerf, 2012; *Le livre de nos passages. La Bible*, Cerf, 2014.

PIERRE CLAVERIE

Mic tratat despre întâlnire şi dialog

Introducere de
Anne-Catherine Meyer, O.P.

Traducere din franceză şi cuvânt înainte de
Monica Broşteanu

HUMANITAS
BUCUREŞTI

Redactor: Vlad Russo
Coperta: Ioana Nedelcu
Corector: Marieva Ionescu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Iuliana Constantinescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Paper Print – Brăila

Pierre Claverie
Petit traité de la rencontre et du dialogue
© Les Éditions du Cerf, 2004

© HUMANITAS, 2015, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Claverie, Pierre
Mic tratat despre întâlnire și dialog / Pierre Claverie;
Monica Broșteanu (trad., pref.); Anne-Catherine Meyer (pref.). –
București: Humanitas, 2015
ISBN 978-973-50-4860-0
I. Broșteanu, Monica (trad.) (pref.)
II. Meyer, Anne-Catherine (pref.)
28

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382; 0723 684 194

Cuvânt înainte

În atmosfera profund marcată de atentatele teroriste de la Paris, dar și de atrocitățile comise de așa-zisul Stat Islamic, pericolul este mare ca societățile, deja atomizate din pricina individualismului, a omniprezentului spirit de competiție și a neîncrederii generale, să reacționeze printr-o radicalizare identitară, o închistare culturală și chiar printr-o agresivitate față de toți cei percepuți ca „intruși", ca „venetici" sau doar ca lipsiți de reacție.

Autorul cărții de față a ales calea spinoasă, dar singura vrednică de om, a deschiderii și dialogului. Este un martor cât se poate de credibil pentru valorile pe care le susține, întrucât și-a plătit convingerile cu viața.

Pierre Claverie s-a născut la Alger, în 1938, într-o familie de francezi stabiliți în Algeria (*pieds noirs*). A avut o copilărie fericită, dar nici un contact cu localnicii arabi. După terminarea liceului, în 1957, a plecat în Franța, la Universitatea din Grenoble, pentru a studia matematica, fizica și chimia. După doi ani însă a intrat în noviciatul

dominicanilor din Lille, unde a ajuns sub influența marilor teologi Marie-Dominique Chenu și Yves Congar. După ce, în 1965, a fost hirotonit preot și a făcut profesiunea în Ordinul dominican, a revenit în Algeria în 1967.

Abia atunci a început să studieze araba, pe care a reușit curând s-o vorbească fluent. Totodată, a început să ia legătura cu musulmani algerieni și a aprofundat istoria și spiritualitatea religiei lor. Religia populară din Algeria era lipsită de rigidități, însă veniseră din Egipt și din Arabia Saudită profesori de teologie care urmăreau să instaureze o formă mai „ortodoxă" de religie și să combată tradițiile non-arabe ale diverselor triburi de berberi, creând astfel o puternică mișcare fundamentalistă.

În 1967, comunitatea catolică din Algeria se împuținase dramatic, deoarece, în urma proclamării independenței țării, coloniștii francezi plecaseră în număr mare. Biserica își căuta rosturi noi într-o țară unde nu mai reprezenta în nici un fel o forță de care să se țină seama. Clericii și călugării care au ales să rămână acolo au optat pentru un „apostolat al prieteniei". Claverie spunea: „Dialogul este o lucrare la care trebuie să revenim necontenit, căci numai el poate dezarma fanatismul, atât pe al nostru, cât și pe al celorlalți."

Claverie ținea prelegeri la Institutul Diecezan din Alger, rue des Glycines, al cărui director a devenit când prietenul său Henri Teissier a ajuns episcop de Oran. Publicul său era alcătuit din algerieni din toate categoriile sociale. A refuzat numirea la Institutul Dominican din

Cairo şi nici nu a voit să meargă să studieze la Institutul Pontifical de Studii Arabe şi Islamice din Roma, deoarece voia să se identifice cu patria sa, Algeria.

În 1981, a fost numit episcop de Oran. La ceremonia consacrării sale episcopale a vorbit în arabă şi franceză despre locul Bisericii sale în Algeria, o minoritate în „Casa Islamului", subliniind necesitatea respectului reciproc şi a renunţării la orice formă de propagandă agresivă sau de fanatism. Unele dintre primele sale gesturi de episcop au fost să doneze o biserică pentru a fi transformată în moschee şi să înfiinţeze în cadrul episcopiei un centru cultural, în care prietenii săi musulmani erau invitaţi să ţină prelegeri şi conferinţe. S-a împrietenit şi cu pastorul metodist David Butler.

Ca episcop, Claverie a fost în primul rând un predicator. Nu-i era teamă să-şi expună opiniile, dar accepta să fie contrazis. Avea o căldură umană care îi atrăgea pe mulţi. Ştia ca nimeni altul să lege şi să întreţină prietenii durabile. Stilul său de viaţă era foarte simplu, monahal, acordând un loc privilegiat rugăciunii.

Urmând directivele Conciliului al Doilea din Vatican, Claverie a elaborat un mod original de abordare a dialogului cu Islamul. În vreme ce în Algeria se ascuţeau polemicile, el a lăsat deoparte „dialogul conferinţelor" şi a îndemnat la încredere reciprocă într-un dialog al trăirii, al vieţii laolaltă, cu respectarea conştiinţei fiecăruia şi căutând să asculte glasul Duhului Sfânt vorbind şi din afara graniţelor vizibile ale Bisericii.

În 1987, Pierre Claverie a fost numit în Consiliul Pontifical pentru Dialogul Interreligios. Dialogul însemna acceptarea sinceră a diferenței celorlalți, fără compromisuri în lucrurile esențiale. Mai târziu, a contribuit la redactarea documentului Consiliului Pontifical intitulat *Dialog și proclamare*, care vedea un loc pentru Islam în planul divin de mântuire, ca una dintre credințele ce-l pot duce pe om la Dumnezeu.

Pe fondul intoleranței crescânde din Algeria, în 1988, Claverie a fost invitat să-și prezinte ideile la moscheea din Paris. Acea conferință celebră în arabă și franceză a început cu deplângerea moștenirii de polemici și excluderi dintre creștini și musulmani. A subliniat importanța contactelor și schimburilor de idei, necesitatea de a se recunoaște unii pe alții drept ființe libere și responsabile și de a crea un climat de încredere și prietenie, asumându-și totodată diferențele. A făcut apel la reciprocitate drept condiție pentru dialog.

În anul 1987, Claverie a cerut cetățenia algeriană. Deși aceasta nu i-a fost acordată niciodată, a fost îndrăgit de foarte mulți algerieni. Între timp, Biserica catolică își pierduse orice poziție socială în Algeria: creștinii fuseseră dați afară din posturile de răspundere, instituțiile creștine de învățământ și asistență trecuseră în mâinile statului. Caracterul arabo-musulman al țării era tot mai accentuat și mulți creștini au ales să plece. Misionarii care au rămas au făcut-o fiindcă așa au simțit că trebuie. Claverie nu a regretat pierderea de influență a Bisericii. Deși acum majoritatea credincioșilor era alcătuită din

studenți și din angajați străini care munceau temporar acolo, el insista asupra necesității integrării în contextul algerian.

Între timp, Frontul Islamic de Salvare (FIS) punea la cale o răzmeriță socială și islamică împotriva Frontului de Eliberare Națională, aflat la guvernare. Odată cu victoria FIS-ului în alegerile locale din 1991 și cu nerecunoașterea acestei victorii, scena a fost pregătită pentru războiul civil. Islamiștii au încercat să ia puterea cu ajutorul unor trupe de comando antrenate în Afganistan. Asasinarea președintelui Boudiaf în 1992 a fost urmată de uciderea unor intelectuali, scriitori și artiști. Curând, escaladarea violenței a atins și Biserica. Claverie a condamnat atrocitățile comise de islamiști și a primit în secret în Biserică tineri algerieni deveniți creștini ca reacție față de extremismul musulman. Era conștient de primejdia la care se expunea.

În 1994, Pierre Claverie a participat la Sinodul Episcopilor pentru Africa desfășurat la Roma, dar în anul acela a avut loc și asasinarea, în Algeria, a patru misionari pentru Africa și a altor patru călugări. Claverie a denunțat lașitatea asasinilor și a susținut că creștinii își au locul lor în Algeria – la picioarele Crucii. El spunea: „Un islamist și un *kāfir* („necredincios") nu se pot împăca. Atunci, pe cine să alegi? Isus nu alege, ci zice: «Vă iubesc pe toți» – și moare." Cuvinte profetice!

Pierre Claverie a fost asasinat la 1 august 1996, la două luni după decapitarea a șapte călugări trapiști răpiți de la mânăstirea Notre Dame de l'Atlas din Tibhirine[1]. A murit împreună cu șoferul său musulman, în urma exploziei unei bombe puse la intrarea în reședința episcopală. Apropiații săi au spus că el se aștepta să fie ucis și că era pregătit pentru aceasta, ca pentru o ultimă etapă a misiunii sale.

A fost plâns de o mulțime de algerieni musulmani, care au declarat că-l consideră și părintele lor. La a zecea comemorare a morții sale, majoritatea celor care l-au omagiat au fost musulmani, printre care unii tineri care doar auziseră despre el, dar nu voiau să aleagă între violență și resemnare, ci, asemenea lui, să caute soluții constructive.

Monica Broșteanu

1. Despre aceștia, regizorul francez Xavier Beauvois a realizat minunata peliculă *Des Hommes et des Dieux* („Oameni și zei"), care a obținut premiul juriului la Cannes în 2010.

Introducere

Întâlnirea era lucrul cel mai important din viața lui Pierre Claverie. A muncit neîntrerupt ca să pună în legătură persoanele cele mai diferite. Și pentru noi, întâlnirea este o provocare permanentă în varietatea comunităților noastre omenești: de la serviciu, din familie sau din viața călugărească... Ne găsim mereu față în față cu celălalt, trăim împreună situații identice, dar oare ne și întâlnim cu adevărat?

Această reculegere a fost predicată de douăsprezece ori între 1985 și 1995 unor grupuri diferite, majoritatea alcătuite din preoți și călugări/călugărițe, sub titlul de „Dialog" sau de „Întâlnire".

Pentru a alcătui această carte, aveam la dispoziție trei documente:

– manuscrisul autorului;

– înregistrarea completă a reculegerii predicate surorilor dominicane de la Chalais în noiembrie 1989;

– notițe foarte bune luate în timpul reculegerii predicate clariselor din Alger în septembrie 1994.

Manuscrisul acesta, spre deosebire de altele, a fost îndelung lucrat și remaniat. Era greu de utilizat ca atare. Am optat pentru retranscrierea reculegerii de la Chalais. Notițele de la reculegerea din Alger au permis integrarea a două texte găsite în arhivele episcopiei de Oran. Manuscrisul a îngăduit clarificarea anumitor pasaje și completarea câtorva idei mai puțin dezvoltate oral la Chalais. Am păstrat stilul oral, foarte viu, al lui Pierre Claverie; de aceea, textul câștigă dacă e citit cu voce tare. Am păstrat și aluziile la evenimente de actualitate în noiembrie 1989 (mai ales evocarea căderii Zidului Berlinului și a asasinării a șase iezuiți în Salvador). Reculegerea se termină fără concluzie: ea rămâne pentru noi o deschidere către o angajare sporită în întâlnirea cu ceilalți și cu Celălalt.

Începutul reculegerii este un comentariu liber asupra unei cărți de Edward T. Hall, La Dimension cachée, *apărut în franceză în 1971. Imediat după apariția ei, Pierre Claverie avea să folosească observații din această carte și să le aplice la întâlniri, la comportamentele noastre de zi cu zi. Remarcile lui simple, pline de bun-simț, ne încurajează să analizăm situațiile înainte de a renunța să ne deschidem celuilalt. Mulțumită acestor date, putem compara istoria lui Avraam, a lui Moise, a Mariei și a lui Isus din Biblie și din Coran. Apoi suntem îndemnați să recitim narațiunile biblice pentru a înțelege felul în care Isus a fost în legătură cu ceilalți și cu Tatăl. În sfârșit, suntem îndemnați să privim credința, Fericirile, rugăciunea, Biserica și viața consacrată ca pe tot atâtea puneri în practică ale dialogului și întâlnirii.*

Pierre Claverie n-a evitat confruntarea cu lumea musulmană în care a trăit în calitate de creștin. Modul diferit în care tradițiile musulmane și creștine se apropie de Dumnezeu subliniază originalitatea creștinismului, caracterul extraordinar și tulburător al mesajului creștin. Numeroasele texte ale misticilor musulmani citate de el depun mărturie despre bogăția pe care și această tradiție o posedă. Reculegerea de față ne cheamă să ne aprofundăm relația cu Dumnezeu și relațiile cu ceilalți.

Le mulțumim tuturor acelora care au ajutat în diferite feluri la alcătuirea acestei cărți; în ordinea intervenției: fratele François Chavanes, care a oferit fotocopia manuscrisului, cu acordul Mons. Alphonse Georger, episcop de Oran, surorile de la mânăstirile din Chalais, Alger-Nîmes, fratele Éric de Clermont-Tonnerre, o.p., apoi, pentru recitirea înainte de tipărire: o soră din Orbey, sora Brigitte Deltombe, o.p. (Évry), fratele Jean-Jacques Pérennès, o.p.

Sora Anne-Catherine Meyer, o.p.
(Orbey)

Meditația introductivă

Tema acestei reculegeri o port în suflet de când mă aflu în Algeria ca dominican, fiindcă mă confrunt cu o situație pe care v-o închipuiți: aceea a unor creștini cufundați într-o lume diferită. Este o șansă și totodată un risc: o Biserică minusculă într-un ocean musulman. Fostul ministru algerian al Cultelor spunea cu generozitate: „Sunteți o insulă în oceanul musulman", dar suntem chiar mai puțin decât o insulă. Vă voi da câteva cifre pentru a descrie situația actuală a diecezei mele. Ea se schimbă și evoluează neîncetat, de la an la an. Dieceza mea de Oran numără șase milioane de algerieni – e mare, reprezintă întreg nord-vestul Algeriei. Între aceste șase milioane de locuitori, patru sute sunt creștini practicanți. Aceștia vin, efectiv, o dată pe săptămână, în locurile prevăzute, pentru a se ruga. În noiembrie 1989, pentru acești patru sute de practicanți și cele șase milioane de algerieni, dispun de douăzeci și șase de preoți și de șaizeci și cinci de călugărițe.

Vedeți dar că, într-o astfel de situație, avem două opțiuni. Prima: de frica mediului în care trăim, să ne

retragem în noi înșine pentru a constitui un spațiu creștin solid, ceva ce s-ar putea numi o „Biserică de ambasadă", întrucât cei patru sute de practicanți de care vorbesc sunt străini. Am putea constitui efectiv o Biserică de ambasadă, în care acești străini să-și regăsească obiceiurile, tradițiile, cultura țării lor de origine; să constituim un spațiu în care ei să poată respira. Este o opțiune posibilă.

Cealaltă opțiune este să ne spunem: deoarece ne confruntăm cu diferența, să încercăm să ne-o asumăm, s-o trăim și poate acest lucru ne-ar îmbogăți pe toți. Oamenii care vin să petreacă un timp în această țară musulmană au ocazia să descopere lumea musulmană, fapt ce provoacă adesea treziri ale credinței. Străini care, în țara lor de origine, au uitat calea Bisericii, sub presiunea mediului și a problemelor pe care acesta le ridică regăsesc drumul spre comunitate.

Deci, pe de o parte, să trăim, să asumăm diferența încercând să obținem astfel, pe cât posibil, o îmbogățire și, pe de altă parte, să profităm de această înstrăinare pentru a constitui comunități diferite de acelea pe care oamenii respectivi le-au cunoscut în țara de origine. Înstrăinarea este legată de patria și de originea diferită a membrilor acestor comunități, care provin din diverse confesiuni creștine.

Să vă descriu o comunitate medie din dieceza mea. Cea mai mare e alcătuită dintr-o sută până la o sută cincizeci de persoane. Într-o comunitate de cincizeci-șaizeci de creștini, avem opt până la zece naționalități foarte variate, cum ar fi: brazilieni, filipinezi, câțiva europeni,

arabi, fiecare cu tradiția și sensibilitatea creștină proprie – catolică, ortodoxă, protestantă, cu întreaga lor diversitate. Noi servim drept platformă de primire pentru toți. Întrucât lucrurile se petrec la dimensiuni umane, ne putem descoperi unii pe alții în diferențele noastre creștine. Aceste comunități sunt bogate, foarte-foarte bogate.

Iată, așadar, dubla opțiune posibilă. Trebuie să adaug imediat că, de fapt, nu putem alege exclusiv una sau alta. Nu vă faceți iluzii în privința noastră! Suntem și un loc în care străinii sunt fericiți să se întâlnească pentru a-și trage sufletul și a-și regăsi curajul în fața stresului zilnic provocat de agresiunea unei vieți dificile. E și asta, dar e și mai mult decât atât. Tot efortul nostru pastoral are drept scop să deschidă aceste comunități pentru a le pune în relație și în dialog între ele și cu mediul în care trăiesc. Vorbesc mult de acest lucru pentru că va constitui tema reculegerii de față: cum să ne asumăm diferențele, cum să trăim relația, cum să dialogăm. Veți spune că e ciudat, deoarece, fiind voi călugărițe trăitoare în clauzură, nu aveți nevoie de așa ceva. Nu sunt deloc convins că așa stau lucrurile.

Pe această temă cuprinzătoare voi încerca să-mi afirm câteva convingeri dobândite pe parcursul unei experiențe destul de îndelungate în această lume musulmană. M-am născut în Algeria, dar n-am descoperit lumea musulmană decât după independența Algeriei, întorcându-mă acolo în calitate de călugăr. Mi-am trăit tinerețea în ceea ce astăzi numesc „carapacea colonială"

și am descoperit astfel în ce măsură pot oamenii să trăiască efectiv fiecare într-o carapace fără să-și dea seama. Și, pentru că acea carapace s-a spart sub presiunea războiului din Algeria, îi mulțumesc lui Dumnezeu și încerc acum să sparg alte carapace și să nu mă închid în unele noi.

De atunci mi-am regândit credința, sau măcar am căutat în credința mea ceva care să mă poată ajuta să deschid ochii, să deschid ușile, să sparg carapacele, să pun oamenii în legătură, în sfârșit, să fac tot ce pot ca să nu se mai producă drame asemănătoare cu cele pe care le-am cunoscut în copilărie. Cine își duce viața doar între ai săi, sau doar pentru sine însuși, într-o bună zi ajunge să moară, și moare fără să știe de ce. Câți dintre aceia care și-au trăit tinerețea în Algeria n-au fost risipiți în cele patru colțuri ale lumii, întrebându-se și astăzi: ce s-a petrecut de fapt?

Mi-am rememorat convingerile de credință, și asupra acestor convingeri aș vrea să meditez împreună cu voi în decursul acestei săptămâni.

Iată câteva jaloane:

– Mai întâi, aș vrea să spun cât este de dificilă întâlnirea. E evident, însă e chiar mai dificilă decât credeam; așadar, „întâlnire dificilă", dar de ce e atât de dificilă? Ce strategii s-ar putea folosi pentru a o face cu putință?

– Apoi, aș vrea să meditez asupra unui dat de bază al credinței noastre: „La început era Cuvântul." Convingerea că Dumnezeu vorbește și deci că la origine se află comunicarea, cuvântul. Ce înseamnă asta? Ce provoacă în noi?

– Apoi, mă voi apropia de Isus, încercând să meditez asupra câtorva aspecte ale vieții sale care constituie efectiv o întâlnire și un dialog cu oamenii, cu Tatăl. Asta mă determină să vorbesc despre credință.

– Și apoi, voi zăbovi mai îndelung asupra Fericirilor, dar tot sub aspectul comunicării, al întâlnirii și al dialogului.

– Apoi, voi mai vorbi și despre rugăciune,

– apoi, despre Biserică în calitate de comunitate dialogală;

– și apoi despre viața călugărească sub aspectul de școală și de încercare a dialogului, iar pe urmă... păi, cam într-o lună vom fi terminat reculegerea!

În ce fel, în ce spirit, să pornim la acest drum? Pentru mine, o reculegere nu e în primul rând un timp de crispare, de întoarcere în sine spre a examina ce nu merge și a lua hotărâri – în această privință sunt foarte dominican. Oricum, nu merge niciodată. N-are rost să încerci!

Cred că lucrul cel mai important este, dimpotrivă, *să te relaxezi*, să nu cauți prea mult să te întorci către tine însuți, pentru că, tocmai devenind mai puțin crispat, mai relaxat lăuntric, *îl poți lăsa pe Dumnezeu să lucreze.*

Personal, v-aș sfătui mai degrabă să vă detașați câteva zile și să nu vă mai siliți să faceți față, să potriviți lucrurile, să negociați, să vă schimbați comportamentul. Nu aveți a vă teme de nimic din partea nimănui, nici măcar din partea lui Dumnezeu – și, dacă inima voastră vă osândește, Dumnezeu e mai mare decât inima voastră.

Destindeți-vă, dormiți, plimbați-vă fără să vă gândiți la nimic. Atunci se va putea schimba ceva în *inimă*, și nu doar în acte, în gesturi, în purtări. Dacă ne pregătim să-l lăsăm pe Dumnezeu să lucreze..., o va face în felul său.

Nu ne schimbăm prin eforturi de voință. Nu spun că voința e inutilă; ne putem schimba, însă doar în afară. Or, inima este aceea care trebuie să se schimbe, sau, cel puțin, ceva trebuie să se schimbe în inimă. Nu spun că vom reuși. În ce mă privește, e un drum pe care îmi place s-o apuc și de aceea vă invit să mergeți și voi împreună cu mine, cel puțin vreme de șase zile. Pe urmă faceți ce vreți!

Să ne destindem, să-l lăsăm pe Dumnezeu să lucreze, fiindcă purtăm în noi comori lăuntrice, comori ascunse, cărora nu prea le dăm prilejul să iasă la suprafață. În relațiile dintre noi e greu să exprimăm ceea ce purtăm în adâncul ființei noastre. Nu avem suficientă încredere în noi, ori ne cunoaștem prea bine. În orice caz, lucrurile rămân adesea îngropate și nici măcar nu suntem conștienți că există.

În reculegerile mele îmi iau însoțitori, între care și câțiva musulmani, mai ales mistici precum Jalāl al-Dīn Rūmī, întemeietorul ordinului dervișilor rotitori. Iată ce spune el despre această comoară lăuntrică:

> Un om din Bagdad își cheltuise moștenirea și ajunsese sărac lipit. După ce s-a rugat fierbinte lui Dumnezeu, a visat că aude un glas spunându-i că există la Cairo o comoară ascunsă într-un anume loc. Sosit la Cairo fără bani,

s-a hotărât să cerșească, dar i-a fost rușine s-o facă înainte de căderea nopții. Pe când rătăcea pe străzi, a fost prins de o patrulă, care l-a luat drept hoț și l-a snopit în bătaie înainte să apuce să spună ceva. A reușit în cele din urmă să le povestească visul cu atâta sinceritate în glas, încât l-a convins pe ofițerul de poliție. Acesta a exclamat: „Văd că nu ești hoț, ci un om cumsecade; dar cum ai putut fi atât de prost încât să faci o asemenea călătorie pe temeiul unui vis? Și eu am visat deseori o comoară ascunsă la Bagdad pe strada cutare, în casa lui cutare, dar totuși n-am pornit la drum!" Or, casa despre care vorbea era chiar a călătorului. Acesta, mulțumind lui Dumnezeu că norocul îi venea tocmai din propria-i greșeală, s-a întors la Bagdad, unde a găsit comoara ascunsă în casa sa.[1]

Ceea ce mi se pare important să găsim, să lăsăm să iasă la lumină, este ceea ce sfântul Augustin numește „veșmântul lăuntric al inimii", iar pentru aceasta trebuie să lăsăm deoparte orice încordare, să mergem în interior și, dacă aflăm acolo această comoară, putem, cum zice sfântul Augustin, să iubim și să facem ce vrem. Nu mai există crispare, lucrul devine firesc, supranaturalul devine natural, cum zice Péguy.

Rolul meu într-o reculegere mi-l văd ca pe o însoțire, fără a impune un drum rigid sau cu sens unic, fără a împinge cu forța la convertiri imposibile. Vă propun, așadar, un parcurs în interiorul credinței mele. Vi se

1. *Mathnawī*, VI, 4206-7; text citat și în Eva de Vitray-Meyerowitch, *Rûmî et le soufisme*, Éd. du Seuil, coll. „Maîtres spirituels", nr. 41, 1977, p. 161.

pare pretențios? Nu vă pot spune altceva și nu mă pot pune în locul vostru. Dacă aș spune altceva, v-aș ține un curs de teologie, și nu vreau asta. Va fi un parcurs în interiorul credinței, al convingerilor pe care le port în suflet. Puteți lua ceea ce vă mișcă, ceea ce vă interesează din această împărtășire. Puteți să vă însușiți ce vi se pare de folos. Acest parcurs va străbate realități omenești, dar, așa cum v-am spus de la început, și anumite date ale credinței pe care mi le repet și pe care le reinterpretez în funcție de experiența mea.

I

Dificultatea întâlnirii sau geografia întâlnirilor noastre

Pe parcursul vieții mi-am dat seama destul de târziu că suntem eu și Celălalt și că mă aflu în centrul lumii pentru că percep ceea ce mă înconjoară în funcție de ceea ce sunt eu. Nimic ciudat aici, însă nu toți simțim acest lucru. În orice caz, eu, unul, m-am purtat vreme îndelungată ca și cum faptul de a fi oameni ne-ar face să avem puncte comune și, prin urmare, să comunicăm în mod firesc și să ne regăsim în cele omenești.

ÎNSUȘIRILE FIZICE

Spuneam că faptul de a trăi într-o lume străină, cu o cultură diferită, m-a contrazis puternic în această privință. Acum gândesc că, efectiv, fiecare individ este unic pe lume. Chiar și însușirile aparent cele mai universale sunt împărțite diferit nu doar în funcție de persoane, ci, mai mult, în funcție de culturi. Mă gândesc la *însușirile fizice*. Credem că, de vreme ce avem urechi, auzim. Dacă ascultăm – ca azi-dimineață, acea piesă de Mozart la clarinet, absolut minunată –, ne spunem că și ceilalți

aud, de bună seamă, același lucru ca și noi și îl apreciază la fel. Când vă auzim cântările la capelă, la fel, mai ales când suntem alături unii de alții: e minunat! Fiecare apreciază, cu siguranță, această splendidă laudă adusă lui Dumnezeu! Ei bine, nu! Acum încep să-mi dau seama că nu auzim același lucru, poate dintr-un motiv de evantai acustic, și astfel îl gustăm în mod diferit. Nu e de mirare dacă, fără rea-credință sau rea-voință, celălalt nu apreciază la fel ca mine ceea ce aude.

La fel, avem ochi, credem că vedem. Nu numai că nu vedem aceleași lucruri, ci, mai mult, nu le vedem în același mod. Am înțeles acest lucru datorită părinților mei. Ei văd foarte prost amândoi. De foarte multă vreme au deficiențe de vedere, dar nu asemănătoare. Mama are ceea ce se cheamă o retinită centrală, adică vede foarte-foarte bine panorama. Dar nu te recunoaște de la un metru distanță, fiindcă nu are vedere convergentă, celulele din centrul retinelor ei fiind moarte. Drept care, văzând-o trecând pe stradă, ai spune: „Ce înțepată e cucoana asta, nu salută pe nimeni și trece repede pe lângă toți!" De fapt, ea nu te vede. Nu poate citi, ceea ce constituie o infirmitate groaznică. În schimb vede foarte bine împrejur.

Cât despre tata, el are un singur ochi, și acesta foarte atins, putând folosi acum doar o zecime din capacitatea lui. Însă are o mică rază de lumină care îi permite ca, apropiindu-se și calculând bine poziția textelor, să citească. Poate citi. Iată doi oameni cu deficiențe majore

de vedere care se pot completa. Tata merge cu baston, dar, după ce se familiarizează cu un mediu, se poate orienta foarte bine, are repere, vede câteva repere.

Astfel, fără a merge până la acest punct extrem al diferențelor de vedere, sunt convins acum că și culorile le apreciem diferit. Vedem diferit lumea.

Dificultatea e identică pentru pipăit, după cum o ilustrează următoarea parabolă a unui mistic musulman.

Elefantul

Elefantul se afla într-o încăpere întunecată: îl aduseseră niște hinduși ca să-l arate.

Mai multe persoane intrau, rând pe rând, pe întuneric, pentru a-l vedea.

Întrucât nu putea fi văzut cu ochii, fiecare îl pipăia pe întuneric cu mâna.

Mâna unuia a nimerit pe trompă și acela a zis: „Făptura asta e ca un furtun."

Mâna altuia i-a atins urechea: i s-a părut că seamănă cu un evantai.

Un altul, punându-i mâna pe picior, a zis: „Cred că elefantul are formă de stâlp."

Un altul i-a pus mâna pe spate și a zis: „Cu adevărat, elefantul e ca un tron."

La fel, ori de câte ori cineva auzea o descriere a elefantului, o înțelegea în funcție de partea pe care o atinsese.

În funcție de partea respectivă, afirmațiile difereau: unul îl numea *Dal*, altul *Alif*.

Dacă fiecare ar fi ținut o lumânare în mână, diferența dintre cuvintele lor ar fi dispărut.

Ochiul descrierii senzoriale este ca și mâna: mâna nu putea atinge totalitatea (elefantului).

Ochiul Mării e una, spuma ei e alta: lasă deoparte spuma şi priveşte cu ochiul Mării.

Zi şi noapte se mişcă picăturile de spumă ce vin din Mare: vezi spuma, şi nu Marea. Ce ciudat!

Ne izbim unii de alţii asemenea unor bărci: ochii ne sunt orbiţi, deşi ne aflăm în apă limpede.

O, tu, care ai adormit în corabia trupului, tu ai văzut apa: contempli Apa apei.

Apa are o Apă care o împinge, duhul are un Duh care îl cheamă.[1]

În sfârşit, totul, *toate aceste însuşiri fizice ne determină să percepem lumi diferite*. Or, noi gândim în funcţie de lumea pe care o percepem. Ne creăm o lume pornind de la ceea ce vedem, de la ceea ce auzim, de la ceea ce pipăim. *Nu avem acces direct la realitate: acesta se realizează întotdeauna prin intermediul simţurilor*. Iar simţurile ne fac să percepem lumi diferite, sau, mai bine zis, să percepem în mod diferit aceeaşi lume. Este foarte important să devenim conştienţi de acest fapt, pentru că, atunci când vorbim despre aceleaşi lucruri, dacă avem păreri diferite, nu este din cauza relei-voinţe sau relei-credinţe, ci, probabil, pentru că, fiind noi înzestraţi cu însuşiri diferite, suntem chemaţi să recompunem împreună realitatea, schimbând punctele de vedere asupra realităţii. *Nu deţinem decât un singur punct de vedere, nimic mai mult.*

1. *Mathnawī*, III, 1270 s.

ORGANIZAREA SPAȚIULUI

Însă aceste însușiri fizice care pot fi considerate universale sunt, în plus, puternic *colorate de culturile noastre*. Simțurile noastre nu sunt neutre. Am primit o educație într-o anume familie, într-un anumit mediu, într-o țară, într-o cultură anume și, ca urmare, selectăm lucrurile din lume și le organizăm în moduri diferite.

Despre asta am citit, demult, o cărțulie care m-a pasionat, intitulată *Dimensiunea ascunsă*, scrisă de un american pe nume Hall[1]. El descrie tocmai această dimensiune culturală, de care suntem și mai puțin conștienți decât de diversitatea perceperii lumii prin simțuri.

Faptul de a trăi într-o lume culturală radical diferită ne facem să percepem cât de ascunsă este această dimensiune culturală: și aici credem că e vorba de ceva omenesc. Nu, nu există om pur și simplu!

Ne vom da seama de asta în primul rând după modurile diferite de a organiza spațiul – e foarte amuzant –, pornind de la spațiile mari și ajungând până la cele mici.

Spațiile fixe

La început, Hall prezintă ceea ce se numește *spațiile fixe*, de pildă: cum arată orașele. În istorie, există două modalități majore de a organiza un oraș. Acum, din păcate, orașele sunt fără suflet, nu mai sunt organizate. În

1. Edward T. Hall, *La Dimension cachée*, Éd. du Seuil (pentru traducerea franceză), coll. „Points" nr. 89, 1971, 256 p.

societăţile mai tradiţionale, ca în Algeria, mai multe culturi s-au confruntat pe acelaşi teritoriu. Mai întâi cultura aşa-zisă berberă – o cultură semită – care s-a arabizat şi a construit un spaţiu semit. Apoi ocupaţia romană, care a durat foarte mult şi care şi-a construit alături de spaţiul semit, berbero-arab, propriul spaţiu. La ce se ajunge astfel? La două configurări de oraşe.

1) Oraşele numite *radioconcentrice*. E limpede: sunt alcătuite din raze şi acestea cotesc sub formă de cochilie. În sudul Franţei mai subzistă urme foarte frumoase şi clare, în jurul catedralei sau bisericii aflate pe culme. Străzile se învârt şi razele coboară. Sunt oraşe organizate pentru traiul laolaltă. Structura e centripetă, totul se organizează în jurul sufletului oraşului, care este, pentru sudul Franţei, biserica, situată sus, iar pentru noi, cei din Algeria, moscheea.

În plină Sahară, la 800 km de Alger, se află un ansamblu de oraşe denumite „oraşe sfinte" de către o grupare musulmană care s-a refugiat acolo în secolul al XI-lea, alungată de fatimizi, care se întorceau din Egipt: acest ansamblu denumit „Mzab" e locuit de mozabiţi. Ei au construit în plin deşert, pe un fel de dâmburi în adâncul unei văi, al unui ued total secat. Ajungi acolo – deşertul este un platou imens: nu vezi nimic până nu dai de o faleză abruptă ce se ridică deasupra acelei văi secate în care răsar cinci oraşe aşezate pe cinci dâmburi aflate la circa 2-3 km distanţă unul de altul. Este „Pentapolis"-ul – cinci cetăţi considerate oraşe sfinte. E minunat să vezi zidurile de incintă cu cele patru porţi în cele patru puncte

cardinale, locuri de întâlnire, ca în Evanghelie, unde muncitorii așteaptă să fie angajați cu ziua. Dimineața, oile și caprele ies din case și se îndreaptă singure spre locurile de întâlnire unde le așteaptă ciobanii ca să le ducă la oază. Aceste porți se închid la apusul soarelui, când muezinul cheamă la rugăciune. Se deschid la răsăritul soarelui, la rugăciunea de dimineață. Iar în timpul ramadanului vezi, la toate rugăciunile, bărbați îmbrăcați în alb, ca niște călugări, ieșind din toate casele și luând-o în sus, spre moschee. Un oraș organizat *pentru traiul laolaltă* este *centripet*: toate converg, oamenii se întâlnesc tot timpul, nu scapă unii de alții. Casele sunt oarbe: nu au ferestre spre stradă. Zidurile sunt goale, ulițele, foarte înguste. Bărbații se întâlnesc sigur, însă femeile sunt tot timpul închise. E o societate musulmană. Când, din întâmplare sau de nevoie, o femeie trebuie să iasă, ea va fi însoțită și, dacă o întâlnești pe uliță, are un văl imens pe cap și nu i se vede decât un ochi. Dar, dacă observă că vine lume la capătul uliței strâmte, se întoarce spre perete sau se ascunde în intrândul unei uși. Orașul e centripet, dar pentru bărbați!

Răscrucile sunt importante, totul e construit pentru traiul laolaltă. Japonezii au exact aceeași concepție despre oraș, iar inima orașului era castelul împăratului. Japonezii nu au adresă, casa lor e situată în funcție de răscruci. Răscrucea 1, 2, 3. Răscrucea 10, 12 est-sud și te situezi în funcție de o răscruce, nu în funcție de o stradă. E aceeași concepție a orașului: „melcul".

2) Celălalt sistem este sistemul roman, numit al „tablei de șah". Astfel sunt castrele romane, ale căror ruine se mai văd încă la noi, astfel sunt și orașele romane: totul e în unghi drept. Și englezii și americanii au aceeași concepție despre oraș. Străzi numerotate se întretaie în unghi drept. Un astfel de spațiu nu e făcut pentru traiul laolaltă. E nevoie de o structură foarte puternică – fie militară, fie a unei societăți guvernate de un stat puternic – pentru a menține traiul laolaltă. Fiecare e în pătratul lui, în insula lui. Nu este defel aceeași concepție de viață.

Spațiile semirigide, spațiile flexibile

Spațiul semirigid ne duce treptat către spațiul personal: e vorba de amenajarea unei încăperi, de amenajarea interiorului, a casei, a locuinței. Și aici diferențele sunt mari.

De pildă, la arabi, la noi, evităm compartimentările. În chip vădit, interiorul casei este recompus ca un cort. Casa nu este decât cochilia ce adăpostește traiul laolaltă. Nu trebuie să existe despărțituri, pereți. Idealul de viață la arabi este *diwanul*, ceea ce voi numiți divan: suntem lipiți unii de alții, în cea mai mare parte a timpului pe jos, pe covoare, bem ceai și vorbim. Dacă te așezi mai deoparte, fie și numai la un metru de cerc, se găsește întotdeauna cineva care se repede spre tine, pentru că acest lucru înseamnă fie că ești bolnav, fie că ești supărat pe careva, și trebuie să reintri în cerc. E de negândit să trăiască unii fără ceilalți. Ne hrănim unii pe alții. Contactul fizic este necesar.

Alt exemplu: pe o stradă foarte mare, în orașele moderne din lumea arabă, în Alger, în Oran, orașe construite de europeni conform categoriilor europene. Trotuarul e larg de patru metri. La un moment dat, chiar dacă nu prea e lume pe stradă, cineva te va împinge. Lumea nu se simte în largul ei pe un trotuar de patru metri, are nevoie de contact! Atunci oamenii se îndreaptă mai degrabă spre mijloc sau spre perete, pentru că nu le convine: e prea mult loc! E o lume străină! De aceea se trăiește la nivelul solului, oamenii se simt lipsiți de viață dacă nu sunt cu alții, strâns legați de ei.

Imaginați-vi-i pe europeni în această situație. Lor le trebuie cel puțin un metru distanță, și mai și miroase urât, și nu mai știu ce, nu merge... Nu e o chestiune de bună sau de rea-voință, e un fapt. Nu știu care e cauza, dar cert este că întâlnirea, contactul sunt îngreunate obiectiv de diferențele culturale. Nu trebuie să ne acuzăm, ci să începem prin a lua act de acest lucru, iar apoi vom vedea cum să ne apropiem.

Mai e și problema ușii, a ferestrelor: simțiți asta în fiecare zi, o știți! În privința ușii s-au făcut cercetări foarte serioase. De ce? Pentru că americanii înființaseră în Germania societăți mixte germano-americane. Ei au observat, la început, că lucrurile mergeau foarte prost. Relațiile erau extrem de încordate. Și au trimis un sociolog. Sociologul a făcut studii foarte serioase pentru a descoperi cauza acestei tensiuni, în ciuda faptului că lumea era, cel puțin la început, plină de bunăvoință. Întreprinderea trebuia să funcționeze, nu exista nici un

motiv să se suspecteze unii pe alții de rea-voință. S-a vădit până la urmă că era o chestiune de uși! Se pare că, pentru germani, ușa trebuie să stea închisă ca ei să se poată concentra să lucreze bine. Pentru americani însă, ușa trebuie să rămână deschisă. Dacă închizi ușa, înseamnă că faci ceva suspect. Nu vrei să vadă ceilalți, așadar e ceva rău! Prin urmare, ușa trebuie să rămână deschisă. Unii îi bănuiau pe ceilalți că stau într-un spațiu rezervat și că nu fac ce trebuie, iar ceilalți erau deranjați de faptul că ușile erau mereu deschise și că, fiind deschise, se găsea cineva să vină și să intre în vorbă. Pragul ușii e locul relației. Asta e!

Nu e nevoie de mult pentru a rata comunicarea; poate fi un lucru neînsemnat, un lucru foarte obiectiv. Nu ține de intențiile unora și altora.

Spațiul privat

Și în acest caz e interesant de observat că fiecare își are spațiul său privat: nu mai e vorba pur și simplu de organizarea propriei camere sau de organizarea încăperilor mari, de uși deschise sau închise, de străzi pe care te întâlnești sau nu, ci de *relațiile personale și de distanțele ce trebuie respectate când abordezi pe cineva.*

Spuneam că, pentru arabi, distanța e mică, fiindcă e vorba de contact. Pentru ceilalți, ea variază. În orice caz, au fost reperate trei tipuri de distanță, valabile și pentru animale, și pentru oameni.

În pustiu întâlnești uneori turme de gazele. Treci cu mașina, zărești turma de departe, poate la doi kilometri,

foarte liniștită. Te hotărăști să te apropii de turmă. La distanță de circa un kilometru vezi cum masculii din jurul turmei înalță capul. Rămân nemișcați și-și înalță capul. Este *distanța critică* sau *distanța de alertă*. E valabil și în cazul mistreților, poate și în cazul vostru! Se apropie cineva, nu-l cunosc, sunt în alertă. Trec un soi de unde...

Dacă te apropii nițel mai mult, avem *distanța de fugă*. Masculii adună turmele și puii. Cireada se pune în mișcare și dispare foarte repede. Distanță de fugă sau de *retragere*; cam așa ceva se întâmplă și în întâlnirile dintre persoane! Sunt momente în care, când te apropii de cineva, înainte să apuci să spui ceva sau să schițezi un gest, ai impresia că te confrunți cu o retragere instinctivă. Nu știu dacă ați simțit vreodată asta. Uneori se întâmplă. Ai trecut pragul, nu ți-ai dat seama și va trebui să negociezi apoi apropierea... Să calmezi neliniștea, să faci în așa fel încât să nu apară un blocaj, o fugă sau o retragere definitivă.

Cea de-a treia distanță se vede mai mult la mistreți. N-am văzut-o, din păcate, niciodată la gazelă, fiindcă ea fuge și n-are unde să se ascundă: ori dispare, ori e ucisă. Cu mistrețul e însă altceva. Își are distanța proprie de alertă, distanța de fugă – și fuge foarte repede –, dar, la un moment dat, în funcție de configurația terenului pe care se află, va fi încolțit: nu poate fugi mai departe. Ce se va petrece? Va ataca, va deveni agresiv. La fel se întâmplă și cu noi.

Dacă depășim pragul al doilea fără a calma neliniștea, agresivitatea se descarcă, fără rea-intenție sau rea-voință.

Se întâmplă că cineva a trecut dincolo de pragurile în interiorul cărora mi-am clădit cu greu bruma de echilibru și trebuie să mă apăr, nu sunt liniștit. Dacă acel om depășește aceste praguri ca un elefant într-un magazin de porțelanuri, la un moment dat va exista o descărcare de agresivitate chiar înainte de a se stabili o relație. În plus, aceste distanțe variază în funcție de starea ficatului, de ceasul din zi, de faptul de a fi obosit sau nu, știți acest lucru!

Distanța bună

Mai există și alte distanțe și, dacă funcționez într-un *registru care nu este adaptat la distanță*, comunicarea nu se stabilește. Între aceste alte distanțe se numără, de pildă, distanța intimă: suntem doi, ne vorbim încet, cu cât stăm mai aproape unul de altul, cu atât vorbim mai încet, cu cât scade tonul, cu atât mai bine se stabilește comunicarea, nu e nevoie să vorbim mult și discutăm pe un ton calm, liniștit, intim.

O altă distanță e *distanța socială*: dacă vorbesc pe un ton intim, cuvântul nu trece. Toată lumea se simte prost și se întreabă: „Ce-i cu el?" Trebuie să adopt comportamentul și tonul potrivit pentru un grup de trei-patru persoane.

În sfârșit, există *distanța publică*. Întâlnim oameni care parcă tot timpul dau reprezentații. Fie că sunt într-o întâlnire intimă, în trei sau patru, țin întotdeauna discursuri de parcă s-ar afla în fața a cincisprezece microfoane: e insuportabil, și ei nu-și dau seama! Toată lumea

încremenește în fața lor și ei se întreabă de ce. Nu sunt *adaptați la distanța bună*. Mai sunt oameni care țin predici abia murmurând, sau care citesc în biserică și nimeni nu-i poate auzi ca lumea: e groaznic! Trebuie să-ți dai bine seama de distanțe pentru a stabili o comunicare și pentru a întâlni pe cineva și trebuie să adopți, pe cât posibil, un comportament care să corespundă unei bune comunicări.

Constat că ne împiedicăm toată viața de lucruri mărunte, obiective, și care nu țin de nici o rea-intenție. De exemplu, vorbești către trei persoane ca la miting, oamenii stau înlemniți în fața ta și-ți spui: „Oare de ce nu mă ascultă? Au ceva cu mine!" De fapt tu îi bați la cap: fii atent, vorbește mai încet!

2

Strategia întâlnirii

La început, sunt două persoane care constituie cu adevărat două universuri, universuri personale, universuri culturale diferite: fie vor să se evite, și nu le va fi greu, fie caută să se întâlnească, și atunci vor avea de construit o strategie a întâlnirii.

CONSTATĂRI

Odată ce geografia relației va fi fost stabilită, vor avea de construit o abordare reciprocă. Atunci când oamenii sunt atât de diferiți încât ne seamănă foarte puțin, suntem tentați să-i respingem pur și simplu fiindcă nu ne simțim în largul nostru în fața acestei diferențe percepute ca o agresiune. Prin urmare, e important să înțelegem faptul că alții pot fi diferiți înainte de a le ieși în întâmpinare și să acceptăm acest lucru.

Demult, am citit o carte admirabilă, o serie de conferințe ținute în universități americane, cu titlul *Domnul absurdului*, a unui dominican american, Nogar. Absolut savuroasă! Răstoarnă multe idei considerate evidente,

pur și simplu pe baza unor observații. Sunt mici anecdote care îmi plac mult, precum aceasta:

„De ce mâncați oameni?" – l-ai putea întreba pe un canibal. (Evident, e o întrebare străsnică dacă vorbești cu un canibal!) El ți-ar răspunde că, de fapt, cei care îi cunosc pe canibali știu că ei nu mănâncă oameni. Riscă să fie uciși pe loc dacă atentează la viața unui om. „Dar, ați putea replica, tocmai v-am văzut punând unul în cazan." – „Nu era un om", ar răspunde el, scuturând din cap. – „Ce este un om?" ați întreba cu neliniște, conștient de importanța extremă a răspunsului la această întrebare... – „Un membru al tribului..."[1]

E limpede, în felul acesta ne putem mânca unii pe alții, între triburi!

Am trăit în „carapacea colonială", așa cum am spus-o deseori. Și chiar dacă asta nu însemna canibalism, ne judecam și încă ne mai judecăm unii pe alții în felul acesta. Arabii, pe de o parte, „rumii" – adică europenii –, pe de alta, sau musulmanii, pe de o parte, și creștinii, pe de alta, și nu am ieșit deocamdată din această concepție canibală despre lume. Om este doar musulmanul, om este doar europeanul, pe celălalt îl putem pune în cazan: nu e om!

Așadar, ne suntem cu toții străini unii altora: iată, pentru mine, primul pas. Sunt membru în Consiliul pentru Dialogul Interreligios. Altădată se numea Secretariatul

1. Nogar, *Le Seigneur de l'absurde*, notiță manuscrisă, arhivele episcopiei de Oran, dosarul 79.03.

pentru Necreștini, titlu semnificativ: pentru necreștini, adică neoameni; există creștinii și apoi tot restul, necreștini, budiști, musulmani... Din fericire, această titulatură a fost schimbată! Ne-am bătut trei ani pentru asta. Vaticanul a acceptat în cele din urmă să înlocuiască „necreștinii" cu „dialogul interreligios" pur și simplu. Iar marile manifestări pe care le organiza acest Secretariat la începutul existenței lui au fost un eșec total! De altfel, și acum suntem în mare dificultate. De ce? Pentru că porneam de la ceea ce ne unea, de la baza comună cu musulmanii. Noi credem în Dumnezeu, și ei cred în Dumnezeu; noi avem un Dumnezeu care s-a revelat, și ei au un Dumnezeu care s-a revelat; un Dumnezeu care e atotputernic, și noi zicem că Dumnezeu e atotputernic etc., etc. Toate conceptele erau aliniate pe o parte și pe alta. Spuneam: „Vedeți, avem baze comune." E FALS. Complet fals! Fiecare pune altceva în spatele acestor cuvinte. Ne aflam în plin echivoc. Atunci când creștinii ziceau: „Da, da, pentru noi Dumnezeu e unul singur, și pentru voi la fel, de acord." – „Ba la voi e Treimea... vă bateți joc de noi! Ar trebui să se știe ce vreți să spuneți." Atunci creștinii nu mai îndrăzneau să aducă în discuție Treimea, fiindcă își ziceau: „Dacă vorbim despre ea, dialogul nu mai poate continua." Nu! *Să pornim tocmai de la diferență.* Eu sunt așa, tu ești așa, să încercăm să descoperim acest lucru și să ne apropiem unul de altul. Pentru ca bazele să fie cu adevărat comune, trebuie să lepădăm iluzia că termenii acoperă aceleași realități. Prefer să-mi spun *a priori* că celălalt este altul. Iar dacă e altul, e vorba desigur de o diferență! Iau act de această diferență înainte de a

schița o întâlnire. Nu voi fi niciodată celălalt, nici în locul celuilalt, oricât aș dori să intru în comuniune cu el, să-l cunosc, să-l iubesc: este *cu neputință*!

Nu va exista întâlnire, coexistență, dialog, prietenie decât pe baza unei diferențe recunoscute, acceptate. Singura posibilitate de a-l iubi pe celălalt este să-l iubesc în diferența lui. Altfel ne mâncăm unul pe altul.

Pe această bază îmi schițez strategia. Dacă celălalt este altul, acest străin îmi poate trezi mai multe reacții. Prin simpla lui prezență și prin diferența lui, riscă să-mi pună în cauză echilibrul fragil, pe care trebuie să-l recuceresc necontenit. Când se apropie, riscă să mă pună în stare de defensivă sau de anxietate sau de agresivitate. Nu-l cunosc. Riscă să aducă prejudicii identității mele – priviți intruziunea Islamului în Franța în clipa de față și valurile pe care le stârnește!

CUM SE RATEAZĂ ÎNTÂLNIRILE

Riscul acestei prime reacții inevitabile este ca ea să se prelungească, să se înăsprească și să devină astfel agresiune clară. E titlul unui roman al unui algerian celebru, Boudjedra: *Topographie pour une agression caractérisée* (*Topografie pentru o agresiune clară*) – topografie a întâlnirilor dintre francezi și algerieni ratate pentru că erau ele însele purtătoare de agresiune.

M-am gândit mereu la un caz trist: un preot militar din anii 1880-1890, părintele Munios, a scris o carte despre cucerirea Algeriei din 1830, iar titlul cărții era *Sur*

les pas du drapeau (*În urma drapelului*). Ilustrația de pe copertă era o superbă heliogravură: un pătrățel în care se vedea un țărm exotic, așa cum ți-l imaginezi când nu cunoști Mediterana. Era o plajă, pe un deal deasupra plajei se afla un marabut, un cub alb, un palmier... Toate astea pentru a evoca Africa! Pe pietrișul de pe țărmul mării erau ofițeri, așa cum erau îmbrăcați la vremea aceea, cu epoleți, cu uniforme, și mai era o corabie maiestuoasă cu pânze care ajungea la țărm și, pe pasarelă, coborând din corabie... un episcop în ținută de sărbătoare, iar ofițerul întindea mâna pentru a-i îngădui episcopului să ajungă pe aceste țărmuri africane. În ziua în care un episcop a pus în felul acesta piciorul în Algeria, sămânța războiului de independență și a respingerii creștinilor era deja aruncată. Nu și-au dat seama. E totuși de necrezut!

Din acest motiv trebuie să fim atenți când ne apropiem, fiindcă riscăm să creăm situații ce conțin, în mod ireversibil, un șoc, o agresiune inevitabilă mai devreme sau mai târziu. Riscul acestor întâlniri ratate din start este o înăsprire și, cu timpul, o agresivitate latentă sau una clară, cum zice Rachid Boudjedra. Prin agresiune îndepărtez ceea ce mă jenează, ceea ce mă deranjează, ceea ce mă tulbură nu numai fizic, ci și în ideile, în planurile mele, în viziunea mea despre lume, la diferite paliere.

Un alt mod de a încerca să îndepărtezi pericolul reprezentat de celălalt, care este tot o formă de agresiune, este seducția. Încerc să-l învălui pe celălalt, să mi-l aservesc altfel decât prin forță. Înlăuntrul nostru, la origine stă același reflex: să-l birui pe celălalt, să-l îndepărtez

sau să-l asimilez pentru a evita ca el să fie altul, pentru a atenua diferența.

Îl mai putem birui pe celălalt prin bunăvoință, prin generozitate. Îmi amintesc remarca unui emigrant grec din Algeria care, într-o anume epocă, avusese de suferit sub regimul coloneilor. Plecase la Paris, unde își regăsise familia, foarte săracă. Lăsaseră totul în urmă, trăiau într-un cartier popular din Paris, și doamnele din parohie veneau pe la ei cu ajutoare pentru traiul zilnic. El era groaznic de comunist. Ajuns în Algeria, trebuia să vezi în ce hal le ura pe acele doamne milostive și tot ce numesc creștinii caritate. Și totuși, cred că femeile acelea acționau cu toată generozitatea, din toată inima, pentru a-i ajuta pe acei sărmani. Însă, poate din nepricepere și fără să-și dea seama cine erau ei de fapt, îi făcuseră să se simtă disprețuiți și desființați de acea caritate, anihilați, și e un lucru important de știut.

Or, a-l nega, a-l îndepărta pe celălalt înseamnă a te mutila pe tine însuți. Dacă ceea ce am spus la început e cât de cât adevărat, că fiecare are un punct de vedere asupra lucrurilor, un punct de vedere asupra vieții, nu putem compune realitatea decât împreună. Negându-l pe celălalt, anihilez o parte din realitate, la care nu mai am acces. Mă mutilez.

Chiar dacă celălalt mă sperie, nu putem rămâne în această situație, avem nevoie unul de altul. Chiar dacă ani de-a rândul, perioade îndelungate din viață, nu ne e ușor să ne întâlnim, fiindcă am fost răniți și avem nevoie de timp pentru ca rănile diferențelor să se cicatrizeze,

va trebui până la urmă să reluăm încercarea de a ne întâlni.

Singuri nu suntem nimic. Avem nevoie de stimă și de contestare din partea celorlalți. Și, poate, această nevoie de a fi cunoscuți sau recunoscuți sau acceptați ne împinge să ieșim din carapacele noastre – cuvântul „carapace" îmi vine imediat în minte pentru a desemna distanța și izolarea de ceilalți[1]. Este extrem de important să ieșim din aceste carapace, să existăm pentru cineva. Poate că o parte a Veștii celei Bune pe care ne-a adus-o Isus Hristos e tocmai aceasta: exiști pentru Cineva, ești luat în seamă de El, ești scris în palma lui... da, e foarte important!

În legătură cu această diferență față de celălalt, părintele Congar face o remarcă foarte simplă în paginile unei cărți de reflecție profundă. Cred că această reflecție profundă vine tocmai din astfel de remarci foarte simple, dezvoltate și structurate ulterior.

El atrage atenția asupra cuvintelor cu care părintele Chenu îl evoca pe Ioan XXIII și simțul *dialogal* pe care-l avea și pe care-l definește ca „recunoașterea celuilalt drept un altul, iubirea celuilalt așa cum este el, acceptarea faptului că e diferit de mine fără a încerca să impietez asupra adevărului conștiinței sale și al căutării sale, fără a ne manifesta rezervele înaintea încrederii"[2].

---

1. Coperta cărții lui Edward T. Hall, în ediția pe care o avea autorul, arată niște oameni înconjurați fiecare de un glob.

2. Yves Congar, *Chrétiens en dialogue*, Éd. du Cerf, coll. „Unam Sanctam", nr. 50, 1964, 576 p., p. 2.

E important, dar dificil: „fără a ne manifesta rezervele înaintea încrederii". Există atâtea motive de rezervă – tocmai am descris câteva dintre ele.

CUM SĂ REALIZĂM ÎNTÂLNIRI REUȘITE

Cum să facem față acestor dificultăți? Ce mijloace să folosim pentru a le învinge?

Respectul față de celălalt

Ceea ce Chenu numește „recunoașterea celuilalt drept un altul". Am încercat să reperez diferențele ce ne despart. Pentru a deveni conștient de ele, trebuie să mă dezbar de spiritul de dominare venit din sentimentul că sunt buricul pământului. Nu pot evita acest sentiment, deoarece exist și percep lumea în funcție de mine. Nu pot face altfel. Dar cel puțin să-l respect pe celălalt, să mă dezbar de pretenția că eu sunt totul și că, oricum, eu posed cheia întregii realități. Chiar dacă îmi dau repede seama că nu sunt eu totul, stărui că trebuie să se țină seama de judecata mea pentru a cunoaște bine lucrurile.

O, există oameni insuportabili – uneori mă număr și eu printre ei, și-mi dau seama întotdeauna după aceea! Începi să discuți cu cineva și îi pomenești fie de o descoperire importantă pe care ai făcut-o, fie de o știre pe care ai auzit-o și care îți pare capitală... „Știu!" Primești dușul în față: de-abia ai deschis gura, n-ai apucat să explici ce vrei să spui și deja îți cade în cap un „știu!". Sunt oameni care știu întotdeauna: taie orice poftă de

comunicare. E teribil şi au un reflex să spună aşa chiar când nu ştiu. Şi cât de des se întâmplă! Nogar numeşte această categorie de oameni „cei care ţin steagul sus", fiindcă înainte să sosești tu ei şi-au şi înălţat steagul.

O anume suficienţă face imposibilă orice recunoaştere, orice respect. Tocmai această atitudine tinde să-l supună pe celălalt, în loc să-l recunoască şi să-l accepte. Ne baricadăm în adevărul obiectiv şi-i cerem celuilalt să se supună adevărului nostru, în loc să căutăm un teren pe care am putea pune în comun, şi unul, şi altul, adevărurile proprii. Să-l lăsăm pe celălalt să-şi exprime propriul adevăr, să-l lăsăm să existe. Asta înseamnă respect.

Congar formulează, tot în cartea *Creştini în dialog*[1], această „summa" despre dialogul ecumenic:

> Ceilalţi sunt şi ei *subiecţi*, centri autonomi şi originali [...]. Noi tindem întotdeauna, în virtutea spiritului posesiv care ne animă, să ne considerăm practic singurii subiecţi de acest fel şi să-i tratăm pe ceilalţi ca pe nişte *obiecte* menite doar să recepţioneze ceea ce vine de la noi, sau să slujească drept cadru sau decor pentru scena pe care o jucăm noi.[2] Însă, întrucât ceilalţi sunt realmente subiecţi la fel ca noi, reacţionează [...iar noi trebuie] să ne convertim şi să-i acceptăm ca subiecţi. [...] Aceasta presupune o acceptare cel puţin provizorie a ideii că ceilalţi pot avea dreptate, sau cel puţin că pot avea motive valabile în anumite privinţe.

Adevărul îl căutăm cu toţii! Poate că eu m-am apropiat mai mult de adevăr decât el, însă chiar dacă sunt

1. *Ibid.*, pp. 5-6 (cuvinte subliniate de Y. Congar).
2. Bineînţeles, ca actor principal al piesei.

convins de acest lucru fiindcă am cercetat mai adânc, fiindcă e domeniul meu, fiindcă e specialitatea mea, accept mai întâi, măcar provizoriu, ideea că și el poate avea motive valabile pentru a crede ceea ce crede, pentru a spune ceea ce spune. Apoi vom discuta, înainte de a zice „știu" sau „știu mai multe decât dumneata". Celălalt are motive, în anumite privințe valabile, să vadă lucrurile altfel decât mine. Asta înseamnă pur și simplu că recunosc faptul că celălalt are dreptul să fie altul, adică el însuși, și nu eu.

Delicatețea

O altă consecință a „acceptării cel puțin provizorii a ideii că celălalt ar putea avea dreptate" este ceea ce eu numesc *delicatețe*, în care respectul se îmbină cu încrederea. După ce l-am recunoscut pe celălalt, cred că trebuie să-i îngădui să existe și deci să nu forțez distanțele, momentele și etapele. Și acest lucru face parte din respectarea relației. Uneori ne grăbim: tragem de floare ca să crească mai repede. E nevoie de enorm de mult timp!

Iată, sunt deja douăzeci și șapte de ani de când Algeria este independentă și încă n-am izbutit să ne îmbunăm reciproc. Va trebui să treacă vreme îndelungată. Rănile erau profunde între creștini și musulmani. Cicatrizarea lor cere timp. Multe lucruri vin să le zgândăre, din păcate, dar să lăsăm timpul să lucreze. Dacă grăbim lucrurile, riscăm să provocăm din nou reacțiile agresive de care vorbeam mai înainte. Să respectăm distanțele, momentele, etapele.

Spaţiul pe care şi-l orânduieşte fiecare e vital pentru el. Am oroare de cei care spun că trebuie date jos măştile, acest lucru mă îmbolnăveşte. Unele grupări spirituale şi-au bazat existenţa pe acest lucru. Transparenţă, da, sunt cu totul de acord, mai ales de când acest lucru a avut loc în ţările din Est[1], dar când sunt date la o parte măştile, ştiţi voi ce se află în spatele lor? Şi dacă îndărătul lor ar fi o fiinţă fragilă, care şi-a construit toată viaţa această mască doar pentru a exista? Şi apoi, sub pretextul adevărului, al autenticităţii, al nu mai ştiu ce, îi e smulsă: persoana e atunci strivită cu totul! Dacă cineva are o mască, înseamnă că a avut nevoie de ea într-un moment al vieţii; altminteri ar fi fericit să trăiască simplu, fără mască. Poate ar trebui să-i dăm persoanei curajul să trăiască fără mască, să-i acordăm suficientă încredere ca ea să accepte să existe îndărătul măştii şi ca, treptat, să nu mai aibă nevoie de ea pentru a trăi. Cu toţii avem măşti, mai mult sau mai puţin, în funcţie de gradul de încredere ce ni s-a acordat la un moment dat. Nu putem smulge o mască: e o crimă. Am văzut adesea dezastrul pe care aşa ceva îl poate provoca: sub pretextul transparenţei, persoanele sunt violate şi nu li se îngăduie să existe.

Delicateţea este, după mine, unul dintre aspectele încrederii, încredere ce trebuie acordată pentru ca celălalt să poată exista, să aibă suficient curaj, să-şi afle curajul în sine însuşi şi să nu mai aibă nevoie de sprijin exterior

1. Această reculegere a fost predicată în noiembrie 1989, la puţin timp după căderea Zidului Berlinului.

pentru a exista, pentru a-și lepăda cârjele. Delicatețea e legată de respect.

Lipsa de respect poate ucide. Manifestarea respectului față de cineva nu înseamnă doar a-l lăsa în pace, în sensul de „respectă-mă, lasă-mă în pace". Nu e indiferență politicoasă. Cred că manifestarea respectului față de cineva constă mai ales în a-i acorda încredere. Cum spune atât de bine Chenu: „Să nu ne manifestăm rezervele înaintea încrederii".

Să păşim pe un teren de încredere, pentru a elimina anxietatea, pentru a-l determina pe celălalt să aibă încredere în sine, iar când anxietatea e eliminată ori când încrederea în sine sporește, distanțele de care am vorbit mai înainte se reduc considerabil. Atunci putem avea în față o persoană, și nu doar sistemele ei de apărare. Încrederea este, în acest sens, culmea delicateții, este cu adevărat un act de credință în celălalt, o poartă pe care o deschid spre viitor.

Să așteptăm ceva de la celălalt

Putem foarte bine să respectăm pe cineva, să-l vrem așa cum este și astfel să așteptăm ceva pentru el, să sperăm ceva pentru el. Dar este necesar și să așteptăm ceva de la celălalt pentru noi înșine. Cea mai bună milostenie pe care i-o putem face cuiva este ca, în primul rând, să-i cerem ceva – nu să-i dăm – și astfel să-l facem să existe. Isus cere adesea și astfel se produce minunea că niște oameni, după ce fuseseră judecați, îndepărtați, reîncep să existe. Să cerem ceva, să așteptăm ceva de la celălalt...

Să ne acceptăm și să fim încrezători

Este lucrul cel mai important, cheia tuturor celorlalte elemente. Fără aceasta, tot restul se denaturează. E punctul de plecare și de sosire. Acceptarea de sine permite angajarea pe drumul credinței sau al încrederii. Acest lucru nu vine de la sine, ci este și rodul încrederii primite, așa cum tot ce am spus mai înainte este și rodul încrederii acordate. Tot ce am spus presupune, de fapt impune, ca fiecare să fie el însuși. Dacă nu ne-am întâlnit cu noi înșine, dacă nu ne iubim, e foarte greu de trăit. Ca să începem să ne iubim, putem să ne spunem că nu ne cunoaștem bine și că, chiar dacă ne judecăm, poate nu ne judecăm pe noi înșine. Mă gândesc la o reflecție a aceluia care, pentru foarte puțină vreme, s-a numit Ioan Paul I. Mi-a plăcut mult acest om pentru ceea ce a scris înainte de a fi papă. A scris câte ceva și cât a fost papă, apoi a dispărut. A lăsat o urmă foarte slabă. Își spune foarte, foarte simplu: „Fiecare adult conține nu unul, ci trei oameni diferiți.[1] Cum așa? – te întrebi. Ia-l pe Ion Cutare: în el este un Ion întâi, adică omul care crede el că este, apoi un Ion doi, cel care este așa cum cred oamenii că este, și în sfârșit un Ion trei, cel care este în realitate."[2] Sunt șanse foarte mari ca nimeni să nu-l cunoască cu adevărat pe acesta din urmă, nici măcar Ion. Or, tocmai iubindu-l pe acest Ion așa cum este ne dăm o șansă să trăim și să-i întâlnim pe ceilalți oameni.

1. Eu, unul, sunt convins că poate conține 1000, 2000, 3000.

2. Albino Luciani, *Humblement vôtre*, Paris, Nouvelle Cité, 1978, 346 p., p. 10.

3

„La început a fost Cuvântul."
Un cuvânt care ne scoate din carapace

CUVINTE ORIGINARE

Pentru a iniția totuși o relație și o întâlnire în ciuda tuturor obstacolelor pe care le-am enumerat – multe, obiectiv –, trebuie să ai încredere în tine, să te iubești pe tine însuți, să fi descoperit că în tine se află totuși un izvor care îți îngăduie să depășești obstacolele, să deschizi carapacele, să te îndrepți spre celălalt.

E foarte interesant să trăiești în mijlocul unui popor care are o religie diferită, chiar dacă există unele izvoare comune. De ce? Tocmai fiindcă din aceste izvoare comune ne-am adăpat cu toții, evrei, creștini și musulmani, pentru a ne exprima fiecare o anumită specificitate. Există elemente comune, însă fiecare exprimă prin ele ceva special, îmbinându-le în mod diferit.

Ce descopăr eu trăind în lumea musulmană? E banal, însă redescopăr acest lucru într-un mod extraordinar de puternic, pentru că văd sute de milioane de oameni trăind altfel, altceva. În contact cu lumea musulmană, redescopăr că la început a fost un cuvânt de iubire. La

începutul a toate și al oricărei întâlniri este un „Nu te teme, Eu te iubesc". Acest „nu te teme", care revine în toate teofaniile, este cuvântul creator. De ce îmi apare el cu atâta putere? Pentru lumea musulmană, revelația e concepută cu totul altfel. Există și aici un cuvânt originar: „Adoră-Mă, Eu sunt Unicul". Așadar, nu te închina la idoli. Trimite la Dumnezeu. Este o mișcare foarte diferită, care creează un tip de oameni foarte diferit.

Revelația musulmană este reîntoarcerea neîncetată la acest cuvânt originar. Fiecare profet, de la origini, primește tezaurul acestei revelații și îl transmite integral poporului său. Apoi, când acest popor degenerează închinându-se la idoli, este ridicat un alt profet, care aduce același mesaj: „Adoră-Mă, Eu sunt Unicul". Astfel, profeții se vor succeda fără să existe, cel puțin în Carte, o experiență spirituală pornind dintr-o viață concretă. Fiecare a primit o carte. Primul profet, Adam, apoi Noe, apoi Avraam, apoi Moise, apoi David, apoi Isus, apoi Mahomed. Fiecare reproduce mesajul originar.

Eu însă văd cu totul altfel istoria biblică. Numele sunt aceleași, elementele sunt, aparent, aceleași. Dar terenul, tonica, nota fundamentală a revelației sunt total diferite, astfel încât îmi place acum să regăsesc această urzeală a vieții noastre pe care putem să ne țesem și noi firul. La noi, în Algeria, aceste imagini sunt grăitoare, fiindcă țesutul face parte din viața zilnică a femeilor. Cum ieșim din oraș, elementul cel mai important al locuinței este războiul de țesut, în marea încăpere comună, așezat cu spatele la soare, într-un colț, lângă intrare. E

un obiect aproape sacru. Femeia, țesând, își joacă rolul de mamă. Ea dă viață și țesăturii – e foarte surprinzător. Numeroase simboluri și legende se învârt în jurul războiului de țesut. Vedem deci bine în ce fel, pe urzeala solidă, vin să se îmbine toate bogățiile de culori. E nevoie de o urzeală solidă pentru ca apoi să se poată naște viața. Iar această urzeală solidă ne este propusă de revelația biblică în aceste cuvinte: „Nu te teme, Eu te iubesc".

ÎNTÂLNIRI CU DUMNEZEU ÎN BIBLIE

Cum se realizează aceste întâlniri la personajele importante, comune Bibliei și Coranului? Voi lua patru dintre ele: nu am intenția să fac un studiu exegetic complet; vă voi da numai câteva referințe și o urzeală, iar voi nu aveți decât să vă țeseți firul pe ea. Îi iau pe Avraam și pe Moise, apoi voi vorbi și de Maria și de Isus în Biblie.

Avraam

În Coran, Avraam este acela care a sfărâmat idolii strămoșilor săi și a vestit că există un singur Dumnezeu, care trebuie adorat: atâta tot. Regăsim la el trăsăturile esențiale ale lui Mahomed. De altfel, majoritatea marilor profeți coranici reproduc ceea ce musulmanii au cunoscut la Mahomed și i-au aplicat fiecăruia dintre acești profeți trăsăturile misiunii lui Mahomed. Referirile la Biblie vor fi reinterpretate în funcție de această misiune: vestirea Dumnezeului unic. Elementele biblice vor fi numeroase.

În Biblie, Avraam iese tot timpul din carapacele sale. De pildă, prima este cea a familiei şi a patriei sale (*Geneză* 12). Apoi vine o întâlnire în cursul căreia Avraam aude, în *Geneză* 15, 1, cuvântul decisiv: „Nu te teme!" Dumnezeu îl cheamă pe nume – este acel „Eu te iubesc" care îl naşte la o viaţă nouă. Te cheamă Avram, te vei numi de acum înainte Avraam, care, în arabă, ca şi în ebraică, înseamnă „omul milostivirii". Apoi acelaşi cuvânt, aceeaşi chemare îl va face să renască scoţându-l din carapacea psihologică: deşi nu mai poate avea copii, va zămisli totuşi unul. E vorba de fiul pe care va fi chemat să-l jertfească pentru ca astfel să iasă din carapacea religioasă, în *Geneză* 22.

Aici îmi place mult, deşi nu ştiu dacă e corectă, această interpretare a non-sacrificiului lui Isaac. În Coran, nu neapărat Isaac a fost dus să fie jertfit; nu se ştie prea bine care dintre cei doi fii, Isaac sau Ismael. Coranul nu se pronunţă, însă tradiţia arabă e unanimă în a considera că e vorba de Ismael, fiul iubit al lui Avraam – evident, Isaac fiind strămoşul evreilor, iar Ismael, strămoşul arabilor.

Iată de ce ţin la această interpretare: important este non-sacrificiul. În vremea lui Avraam era, se pare, normal ca, atunci când te închinai unui zeu, să i-l jertfeşti pe întâiul-născut: făcea parte din obiceiuri. S-au găsit multe oseminte de copii jertfiţi fie pe lângă altar, fie la intrările în cetăţi: era darul firesc pe care un om trebuia să-l ofere dacă socotea că l-a întâlnit pe Dumnezeu. Aşadar, până la urmă, Avraam nu va fi fost prea surprins când, în vis sau în vedenie, i s-a cerut fiul. De fapt, sur-

priza cea mare pentru Avraam a fost că Dumnezeu i-a refuzat fiul, rămânând totuși Dumnezeu. Avraam continuă să i se închine lui Dumnezeu, deși El i-a refuzat fiul. Este un Dumnezeu care nu mai vrea jertfe omenești, și este totuși Dumnezeu. O schimbare totală! Avraam a ieșit din carapacea religioasă. Acest Dumnezeu nu este un zeu devorator de copii, și totuși este Dumnezeu. Se termină astfel cu jertfele rituale ale religiilor naturale. Acest Dumnezeu este Cineva care te iubește, de vreme ce-ți redă copilul și se bucură de rodnicia omului, și nu de faptul că omul își închină viața unui idol impersonal. Avraam s-a întâlnit cu Cineva care îi redă fiul.

Avraam l-a cunoscut pe acel Cineva, l-a întâlnit într-un fel care face ca nimic să nu-l mai poată încătușa. Sprijinindu-se pe Acesta, întărit de cuvântul Lui, „Nu te teme!“, poate depăși toate frontierele.

Moise

Al doilea personaj este Moise. Pentru Coran, el le-a adus evreilor Tora, Cuvântul, Legea unică a lui Dumnezeu de la origini, transmisă de la profeți la profeți. El a primit Tora, așa cum Mahomed a primit Coranul, așa cum Isus a primit acea carte ce s-a pierdut, *Ingil*-ul. Această misiune unică, imuabilă, se transmite până la Mahomed.

Moise, ca om care încalcă și depășește frontierele, este cu totul extraordinar. Își începe viața ca emigrat, ca străin. Este adoptat și crescut de niște păgâni. Faraonul este aproape sinonim cu diavolul în lumea arabă, mai

ales în Coran. Reprezintă orgoliul nemăsurat al omului care se pretinde dumnezeu. În arabă se spune în limbaj familiar: „Drept cine te iei, drept faraon?"

Emigrat, adoptat de păgâni, crescut de păgâni, necurat pentru evrei, el încalcă şi legea civilă: este un asasin, a ucis (*Exod* 2). Încalcă legile religioase, căsătorindu-se cu fiica unui preot păgân, este parcă făcut să le displacă total evreilor ortodocşi, care l-au ales drept strămoş şi i-au făcut portretul, de vreme ce, ulterior, i-au povestit istoria. Au reţinut din istoria lui tot ce este în afara normelor. Însă, mai târziu, aveau să-şi scoată pârleala interzicând căsătoria cu fiicele păgânilor şi evitând contactul cu păgânii. După întâlnirea de la Rugul aprins, Moise dialoghează mereu cu Cel care-l însoţeşte de la început. Atunci se petrece acel lucru minunat pe care-l vom regăsi de-a lungul istoriei lui Moise şi în întreaga tradiţie iudaică: el va fi numit cel care vorbeşte cu Dumnezeu faţă către faţă, ca de la prieten la prieten, ca de la om la om (*cf.* mai ales *Exod* 33, 11). Moise a legat cu acel Dumnezeu, cu acel Cineva, o relaţie puternică ce l-a smuls din carapacele sale. În *Exod* 33, 1 regăsim, adresate lui Moise, aceleaşi cuvinte pe care le auzise şi Avraam: „Ieşi din ţara aceasta, tu şi poporul tău"; apoi sunt cuvintele de iubire din *Exod* 34, 6: „Domnul, Domnul, Dumnezeu milostiv, zăbavnic la mânie şi plin de iubire..." Iată urzeala pe care se ţese viaţa lui Moise: Cineva i-a spus „Nu te teme, Eu te iubesc" şi astfel, asemenea lui Avraam, va fi rodnic, va zămisli un popor aşa cum Avraam a zămislit poporul celor care cred.

Iată două tipuri de existență așa cum ni le relatează Biblia. Dar experiența lor nu este unică. Sunt personaje-tip tocmai pentru că întâlnirea cu acel Dumnezeu le este propusă tuturor acelora care îi urmează sau care se trag din ei. Dacă recitești întreaga Biblie, constați că e tema cu privire la care profeții aveau să se exprime cu cea mai mare insistență, cu cea mai mare forță. Dumnezeul care îi trimite să vorbească nu încetează să spună: „Nu te teme, Eu te iubesc". La fel și în *Iezechiel* 16, *Osea* 2, *Isaia* 49. Toate acestea sunt rezumate în *Deuteronom* 10, 12-13: „Și acum, Israele, ce altceva cere de la tine Domnul, Dumnezeul tău, decât să te temi de Domnul, Dumnezeul tău, să umbli pe căile lui și să-l iubești și să slujești Domnului, Dumnezeului tău, cu toată inima ta și din tot sufletul tău, să păzești poruncile Domnului și hotărârile pe care ți le poruncesc eu astăzi, spre binele tău?"

Fiecare evreu are conștiința că este iubit personal de acest Dumnezeu care îl cheamă pe fiecare pe nume. Suntem fii ai lui Dumnezeu, iată ce înseamnă această relație deosebită. Acest Dumnezeu face legământ cu noi, personal, într-o fidelitate ce dăinuie de la origini.

Maria

Maria trăiește același lucru: i se spun aceleași cuvinte, care o fac să depășească o serie de bariere: cea dintâi este că, deși fecioară, va naște. Bunavestire se poate rezuma în fraza: „Și Cuvântul s-a făcut trup..."

Acest cuvânt de iubire despre care toate relatările biblice ne spun că se află la originea vieții, la originea

istoriei fiecăruia, că a dat naștere la mari destine, precum cel al lui Avraam, al lui Moise, al Mariei, ia chip omenesc în Isus. Afirmație care constituie cel mai mare sacrilegiu pentru toți musulmanii, e total absurdă și nu are nici un sens, este blasfemia blasfemiilor: pentru ei este de negândit ca Dumnezeu să se amestece cu umanitatea!

Tocmai acel cuvânt originar despre care vă vorbeam, afirmația Celui care spune: „Adoră-Mă, sunt Unicul", îl îndepărtează complet de orice posibilitate de întâlnire. El nu vine în întâmpinarea nimănui, ci ne cere nouă să-i venim în întâmpinare. Nu formulez aici o critică, sute de milioane de oameni trăiesc în această credință. Nu avem dreptul s-o dăm la o parte cu un gest zicând: e ridicol. Nu, nicidecum. Această conștiință a transcendenței unui Dumnezeu care cheamă la adorare își are măreția ei când e trăită, așa cum o văd eu trăită în jurul meu. Am avea, desigur, multe de învățat din această atitudine. Însă în Biblie calea lui Dumnezeu e diferită. Dumnezeu se dezvăluie altfel, precum a făcut-o de la origini, amestecându-se într-o istorie omenească. Prin Isus, El se implică total în ea.

Isus

Nu voi face o expunere despre viața lui Isus, ci voi reține doar câteva elemente. În Isus, Dumnezeu își reînnoiește afirmația originară: „Nu te teme, Eu te iubesc". Acesta este întregul sens al Evangheliei. Întreg sensul Veștii celei Bune este cuprins aici, nu în cuvinte, ci în atitudinea lui Isus, care-i face pe cei ce-l întâlnesc să pri-

mească acest mesaj și să trăiască sau să revină la viață când erau împiedicați să trăiască. De îndată ce Isus se întâlnește cu cineva, iubirea lucrează în acesta din urmă, astfel încât el dorește să iasă fie din sine însuși, fie din păcat, fie din judecata exercitată asupră-i, fie din neputințele sale: și iese. E ca o chemare irezistibilă de a ieși și a-l urma pe Isus.

4
Isus – om liber și eliberator

Eu, unul, consider că Isus adresează același cuvânt celor pe care-i întâlnește și celor pe care-i cheamă. Înțeleg mai bine de ce este sau se simte mai aproape Isus de toți imigranții și dezmoșteniții. Cei aflați în nesiguranță găsesc la El chemarea care-i va scoate din această stare, însă va fi mai greu cu cei care și-au construit deja un sistem de apărare. Izbutește totuși.

Voi relua câteva *întâlniri pe care le-a avut Isus* pentru a vedea cum merg lucrurile, sau cum nu merg: fiindcă există și întâlniri ratate.

RESPECTUL FAȚĂ DE CELĂLALT
(*Ioan* 4, 1-42)

Întâlnirea cu samariteanca ilustrează bine modul de a proceda al lui Isus și-i va surprinde pe ucenici. Va începe tocmai prin a ieși din tabuuri: se adresează unei femei, care, pe deasupra, este necurată și eretică. Îi arată că o cunoaște și că totuși n-o judecă, n-o condamnă, așa cum ar fi normal s-o facă. Mai mult, nu respinge tra-

dițiile poporului ei, ci spune doar: „Va veni ziua în care ne vom închina cu toții în duh și în adevăr…" O trimite mai departe, nu o împinge înapoi în păcatul și în erezia ei, lărgește orizontul propunându-le samaritenilor și iudeilor să nu se mai lege de locuri, de trecut, de rituri, ci să intre în duh și în adevăr într-o relație vie cu Dumnezeul viu. Nu se descoperă drept Mesia decât la versetul 26, spre finalul narațiunii. Cere mai întâi apă de băut ca să intre în relație.

O ANUME PRIVIRE. ZAHEU
(*Luca* 19, 1-10)

Isus știe să vadă fără să judece. Privirea este o armă cumplită cu care-l putem străpunge pe celălalt, îl putem înfunda în pământ, sau ne putem uita prin el fără a-l vedea. Însă ea poate fi și un sprijin puternic ce-l poate readuce la viață pe celălalt, pentru că-i comunică energia prieteniei și a încrederii.

Am simțit pe pielea mea acest lucru pe când eram militar în războiul din Algeria. Împreună cu alți câțiva frați dominicani, ceruserăm să nu purtăm arme și, dacă ar fi vrut cineva să ne oblige, hotărâserăm să refuzăm de-a dreptul. Așa am și făcut. La fel, refuzaserăm să urmăm școli de ofițeri, așa că în Algeria m-am pomenit soldat neinstruit. Și s-a întâmplat – nu știu cum – că am ajuns într-un serviciu oarecum special, însărcinat cu formarea umană a celor care veneau să-și facă instruirea militară în Algeria. Depindeam de cabinetul generalului,

în cadrul forțelor aeriene, dar fără grad. Acest lucru mă amuza teribil, și era foarte instructiv, să fiu fără grad, într-un stat-major, având responsabilități. Am simțit privirile care trec prin om fără să-l observe, privirea ofițerului superior, care, trecându-ți peste umăr și neîntâlnind nimic interesant, trece prin tine ca și când n-ai fi... Mi s-a întâmplat de sute de ori.

E vorba aici tocmai de privirea care se agață de ceea ce o interesează, de ceea ce sclipește sau de ceea ce o frapează, iar dacă nu întâlnește așa ceva, persoana respectivă nu mai există. Celălalt nu există decât ca decor, prin costum, prin ținută... e limpede, Isus nu are o astfel de privire și îl va readuce pe Zaheu la viață.

Despre chip, Olivier Clément spune: „În Antichitatea greacă sclavului i se spunea *aprósōpos*, cel fără chip"[1], cel care nu există, sau este asemenea unui obiect, menit doar să facă parte din mobilier, fiindcă e *aprósōpos*, nu are chip. Sub privirea lui Isus, dimpotrivă, sunt chipuri.

Sub privirea lui Isus, chipurile reîncep să existe. Zaheu nu este un chip, ci un vameș. Nu este cineva, ci e mai rău decât un sclav. E un colaboraționist, e tot ce vreți, dar devine cineva sub privirea lui Isus, după ce iese din carapacea disprețului, în care era cu siguranță închis, și din carapacea demnității, pe care trebuia s-o păstreze, pentru că era mic de statură și avea o funcție oficială. Se cațără într-un copac. Privirea lui Isus nu te

1. Olivier Clément, *Le Visage intérieur*, Stock, „Monde ouvert", 1978, 276 p., p. 21.

înfundă sub pământ, ci te ridică şi te face să existi. Şi Zaheu îl primeşte pe Isus la el acasă. O anume privire, o privire care face ca întâlnirea să fie reuşită. Isus ne deschide în faţă un spaţiu de încredere.

MILOSTIVIREA NU IA ÎN SEAMĂ JUDECATA (*Ioan* 8, 1-11)

Femeia adulteră este adusă în faţa lui Isus de bătrânii care o prinseseră asupra faptului.

Musulmanii aplică pedeapsa cu moartea în trei cazuri: ca răzbunare, pentru adulter dovedit (al femeii), pentru apostazie – când un musulman părăseşte comunitatea, devenind, de exemplu, creştin.

Greşeala e vădită, există martori, Legea e limpede. Bunii credincioşi nu se înşală, ei o aduc pe femeie la Isus ca să vadă confirmată judecata Legii. Isus însă tace – este important, într-o întâlnire, să ştii să taci – şi-l trimite pe fiecare la propria conştiinţă. Tăcerea îngăduie măsurarea greutăţii cuvintelor spuse sau de spus. Concluzia: cine îşi poate permite să judece? De ce să judeci atunci când însuşi Dumnezeu nu judecă? El iubeşte şi face să renască viaţa acolo unde a fost strivită.

Sfântul Augustin are un text foarte frumos în omilia sa despre Psalmul 10, în legătură cu judecata şi cu modul în care acei oameni au adus-o pe femeie la Isus. El spune: „Oamenii lipsiţi de nădejde cu cât sunt mai puţin atenţi la păcatele proprii, cu atât sunt mai interesaţi

de păcatele altora. Nu caută să îndrepte, ci să critice. Și fiindcă nu pot să se scuze, sunt gata să-i acuze pe ceilalți."

Sfântului Augustin îi place mult acest balans între a scuza, a acuza, a îndrepta, a critica. Isus ține să precizeze că valoarea noastră atârnă numai și numai de milostivirea și de iertarea lui Dumnezeu, fiindcă ele ne pregătesc să fim indulgenți și iertători.

În cadrul dialogului și al întâlnirii este extrem de important să crezi că nu ești mai bun decât celălalt, mai tare decât celălalt, mai învățat... ci doar că ești un altul și că fiecare dintre noi ne primim valoarea de la cuvântul de iubire care ne face să fim ceea ce suntem fiecare.

În legătură cu acest cuvânt ce redă viața, iată un text frumos al unui musulman. Tot ce am spus despre cuvântul coranic nu mă împiedică să cred că Duhul își înfăptuiește lucrarea și prin Coran și în întreaga lume musulmană și, prin urmare, nu este de ajuns să examinăm textele pentru a judeca credința vie a oamenilor. Același lucru e valabil și despre noi. Sunt convins că nu textele trebuie în primul rând cercetate pentru a înțelege ce suntem și ce trăim. În lumea musulmană există căutători de Dumnezeu autentici, care nu se mulțumesc să îngenuncheze în fața Celui Unic, într-o ascultare apropiată exterior de cea a sclavului în fața stăpânului. Există și în Islam o conștiință puternică a proximității lui Dumnezeu, mai ales la mistici și în religia populară. Și mulți oameni foarte simpli, îndeosebi femeile care nu au instruire teologică islamică, trăiesc o apropiere foarte mare de Dumnezeu și se roagă, nu numai prin rugăciu-

nea rituală, aşa cum sunt ispitiţi să o facă bărbaţii, fiindcă ei sunt ştiutori. Au o relaţie personală cu acest Dumnezeu. Iar misticii exprimă calitatea căutării lui Dumnezeu. Credinciosul poate fi foarte aproape de Dumnezeu şi îl poate înţelege altfel decât ca pe un stăpân care-i dictează sclavului său legea.

Iată o parabolă despre milostivire a lui Attar, unul dintre cei mai mari mistici musulmani.

În vecinătatea lui Malik locuia un tânăr cu moravuri foarte depravate. Malik era profund îndurerat de purtarea acestuia, dar aştepta răbdător ca altcineva să vorbească. După o vreme, mai mulţi au venit să i se plângă şi Malik s-a hotărât să-i facă o vizită şi să-l roage să-şi schimbe obiceiurile. Tânărul a reacţionat cu aroganţă:

„Sunt favoritul sultanului, i-a zis el lui Malik, şi nimeni n-are dreptul să se ocupe de ce fac eu şi nici să mă împiedice să mă port cum îmi place."

„Voi vorbi cu sultanul", a ameninţat Malik.

„Sultanul va fi de acord cu tot ce fac eu", a răspuns tânărul.

„Atunci, dacă sultanul nu poate face nimic – a continuat Malik –, îi voi spune lui Dumnezeu Milostivul." Şi a arătat spre cer.

„O – a replicat tânărul –, e prea generos ca să mă mustre!"

Copleşit, Malik l-a lăsat şi a plecat. Au trecut zilele şi destrăbălarea tânărului a depăşit toate limitele. Lumea a venit iar să se plângă. Malik s-a pregătit să-i facă reproşuri, dar, pe drum, a auzit un glas: „Lasă-l pe prietenul Meu în pace." Uluit, Malik s-a dus la adolescent.

„Ce s-a întâmplat? – l-a întrebat acesta. Cum de vii iarăşi?"

„De această dată n-am venit să te cert – a răspuns Malik. Am venit doar să-ți spun că am auzit aceste cuvinte..."

„Vai – a strigat tânărul –, dacă e așa, îmi consacru palatul cu totul în slujba lui. Nu-mi pasă defel de tot avutul meu."

Și a lăsat pe dată totul și a plecat în lume. Malik povestește că, mai târziu, l-a văzut pe tânăr la Mecca, lipsit de toate și gata să-și dea ultima suflare.

„Este Prietenul meu, a murmurat el. Am venit la Prietenul meu": și și-a dat duhul.[1]

Mecca este tronul lui Dumnezeu; pelerinii merg la Mecca să se întâlnească cu Dumnezeu. Prezența lui Dumnezeu este simbolizată acolo de piatra legământului, piatra neagră încastrată în Kaaba.

Milostivirea nu ține seama de judecată. Iată cum o relație puternică, zidită pe acest cuvânt evanghelic, readuce la viață: „Mergi și de acum înainte să nu mai păcătuiești" (*Ioan* 8, 11).

DUMNEZEU CHEAMĂ FĂRĂ SĂ OSTENEASCĂ: LUCRĂTORII DIN CEASUL AL UNSPREZECELEA (*Matei* 20, 1-16)

Câteodată auzi, la citirea acestei parabole: „Sunt niște pierde-vară, au așteptat ceasul al unsprezecelea, în loc să lucreze din primul – te întrebi de ce s-o fi milostivit Dumnezeu de ei!" Scene precum cea din evanghelia cu lucrătorii din ceasul al unsprezecelea se regăsesc, de pildă,

1. Text despre milostivirea lui Dumnezeu citat în Eva de Vitray Meyerovitch, *Anthologie du soufisme*, Paris, 1978.

în Mzab*, unde, dimineața, bărbații valizi care nu au pământ și nu au de lucru își pun forța de muncă la dispoziția altora. În fiecare dimineață, cei care au șantier, sau care își construiesc casă, sau care au nevoie de lucrători pentru a-și cultiva oaza vin să ia pe unul sau pe altul și aceia îi urmează și merg să le muncească în ziua aceea. În fapt, sunt angajați imediat cei mai solizi, cei care au o meserie, cum ar fi zidarii sau specialiștii în cultivarea palmierilor. Cei care rămân în așteptare sunt aceia pe care nu-i vrea nimeni, nu pentru că nu ar fi dispuși să muncească, ci pentru că sunt mai sfrijiți sau au un defect fizic: cei care nu pot munci. Or, tocmai pe aceștia îi cheamă Isus. Va mai trece și în ceasul al unsprezecelea, iar ei vor fi tot neangajați, fiindcă nimeni nu se uită la ei. Dumnezeu se uită, Dumnezeu îi cheamă până la urmă și le va da plată dreaptă.

În întâlnirile noastre, riscăm să ne mărginim la cei care ne plac fiindcă seamănă cu noi, ne sunt simpatici, sau la cei de care ne putem servi, care ne sunt de folos. Cât despre ceilalți, după un prim eșec, ne lăsăm păgubași, nu mai continuăm, nu putem găsi o cale de a ne înțelege. Or, întâlnirea sau dialogul nu se aprofundează decât cu timpul, după mai multe încercări.

Sfântul Augustin are o expresie foarte frumoasă: „Dacă spui «ajunge!», ești mort."

Dumnezeu cheamă fără să spună „ajunge!", fără să ostenească.

---

* Regiune din nordul Algeriei (n. tr.).

Iată o istorisire a Maicii Tereza, o întâmplare din Australia.

> Acum câteva luni, la Melbourne, am adunat de pe stradă un om care fusese stâlcit în bătaie. Era alcoolic de ani buni şi Surorile l-au dus la Căminul lor de îngrijire. Felul în care l-au pansat şi au avut grijă de el a fost pentru el o revelaţie bruscă: „Dumnezeu mă iubeşte!" A plecat de la cămin, s-a întors la familie, la copii, la muncă şi nu s-a mai atins de alcool. Cum a primit cel dintâi salariu, s-a dus la Surori şi li l-a dat zicând: „Vă cer *să fiţi şi pentru alţii iubirea lui Dumnezeu* aşa cum aţi fost pentru mine."[1]

Să-i chemăm neîncetat, mereu şi mai mult pe aceia de la care nu aşteptăm răspuns de la început. Ei sunt lucrătorii din ceasul al unsprezecelea.

DOUĂ EŞECURI ALE DIALOGULUI

Oamenii din Nazaret (Matei *13, 53-58)*

Atitudinea oamenilor din Nazaret este foarte interesantă, fiindcă ea se repetă în acelaşi fel şi în familii, şi în comunităţi călugăreşti.

Ce se petrece la Nazaret? Isus se întoarce la ai săi. Se spune că aceştia ştiau cine este şi o ştiau atât de bine, încât nu se aşteptau la nimic din partea lui. E doar fiul tâmplarului! Ce poate da el mai mult decât ce se cunoaşte din fişa sa de identitate?

---

1. Mère Teresa de Calcutta, *La Joie du don*, Éd. du Seuil, 1975, 80 p., p. 57.

Mă interesează aici reflecția oamenilor care cred că-l cunosc, dar nu-l cunosc, precum și micul adaos din *Matei* care spune că Isus n-a putut face minuni în ziua aceea. N-au recunoscut la El ce avea mai bun pentru ceilalți, s-au oprit la fișa antropometrică, la descrierea exterioară a omului și l-au împiedicat astfel să dea la iveală ceea ce avea înlăuntrul său.

Pentru ca cineva să scoată la lumină ceea ce poartă în adâncurile ființei sale, e nevoie de acel climat de încredere care să-l facă să se descopere pe sine și să se dezvăluie celorlalți. Iar dacă intervine bariera aparențelor, fiecare este pus „la locul lui", fără a putea vreodată să dea la iveală ceea ce are în el. Asta se întâmplă adesea, nu din răutate, nici din rea-voință, ci din pricina faptului că ni se pare că ne cunoaștem unii pe alții. Nu din lipsa de încredere în celălalt, ci fiindcă l-am văzut trăind și știm câte parale face! De unde știm? După ceea ce a făcut într-o zi, altădată, ieri. Și-i acordăm sau îi refuzăm încrederea în funcție de cum s-a manifestat într-o anume zi. Este închis definitiv în comportamentul pe care l-a avut, în gestul pe care l-a făcut, și-l împiedicăm să mai iasă din sine, să crească sau, pur și simplu, să se schimbe, să fie, să acționeze altfel.

Or, sunt convins că ne petrecem viața trimițându-ne unii pe alții în trecut și închizându-ne, sau obligându-ne să ne închidem unii față de alții. Nu este ușor să acorzi încredere când, de pildă, tot ceea ce știi despre celălalt îți spune că n-o merită. Dar tocmai el are mai mare nevoie de încredere. Fără încredere nu va putea

fi niciodată altul, nu va putea trăi altfel, nu va putea ieși din ceea ce a fost, nu va putea ieși din carapacele în care îl închidem.

Acest lucru i s-a întâmplat și lui Isus la Nazaret. E judecat după statutul social al familiei, după faptul că n-a făcut studii de teologie, că nu s-a dus la Templu. Ce ne poate învăța pe noi un fiu de tâmplar? Nu are nimic să ne dea, îi cunoaștem rudele etc.: tot ce putem spune unii despre alții când credem că ne cunoaștem fiindcă am trăit multă vreme laolaltă. Încrederea este asemenea actului de credință: ea este pentru viață, pentru viitor, nu pentru trecut, și de aceea e dificilă. Are menirea de a-i deschide cuiva un spațiu de încredere în care să poată crește. Nu pentru că-mi merită încrederea: dacă ar merita-o, n-ar avea nevoie de mine ca să trăiască, ci și-ar trage seva din altă parte.

Tânărul bogat (Matei *19, 16-22)*

În multe dialoguri și întâlniri ale noastre, ținem atât de mult la ceea ce avem, încât ne e greu să deschidem ușa. Nu e vorba de bogății materiale: ținem la punctele noastre de vedere, la obiceiurile, la cunoștințele noastre... Ne agățăm de ele și ne e foarte greu să primim ce aduce celălalt. Fie monologăm, fie ne despărțim. Așteptăm de la celălalt doar să ne dea dreptate, „să intre în tabăra noastră", cum spunea Congar.

Tânărul bogat din Evanghelie are bunăvoință, vedem asta din răspunsul pe care i-l dă lui Isus, dar, pur și simplu, are prea multe avuții.

REFUZUL PUTERII ȘI SLAVEI
(*Matei* 4, 1-11)

Aceasta este sursa atitudinii lui Isus. Cred că a fost într-adevăr vorba de o întâlnire, deși oarecum originală: ispitirea din pustiu, o întâlnire de pomină, pe care nu v-o doresc seara, la margine de pădure, pe-aici!

În acea întâlnire putem întrezări cheia tuturor întâlnirilor ulterioare ale lui Isus. Isus este cu adevărat omul întâlnirii și al dialogului, care le permite celorlalți să existe, care-i aduce sau îi readuce la viață prin această întâlnire tocmai datorită faptului că, la originea vieții sale publice, adulte, conștiente se află refuzul oricărui raport de dominare (*Matei* 4, 1-11). În cadrul acestei ispitiri, Isus refuză să facă impresie, să ademenească sau să se impună printr-o anume putere.

Se arată astfel suficient de liber încât să nu dorească decât slava lui Dumnezeu, Tatăl său. Singurul lucru care-l interesează este ca omul să fie viu; regăsim aici prima parte a sentinței sfântului Irineu: „Slava lui Dumnezeu este omul viu". Dumnezeu să-și desăvârșească lucrarea de creație, de eliberare: Isus nu pune nici o barieră în calea acestei puteri a iubirii care se află în El și care îl însoțește până la răstignire. Iar slava lui Dumnezeu – adică puterea iubirii lui care se revelează – se manifestă în goliciunea celui care nu caută nici o putere. Isus trăiește prin iubirea Aceluia pe care-l numește Tatăl său și asta e de-ajuns pentru a-l face creator, eliberator.

UN DUMNEZEU AFLAT PE CALE: EMAUS
(*Luca* 24, 13-35)

În Isus, Dumnezeu se revelează ca putere a iubirii, ca prezenţă pe căile oamenilor: culmea blasfemiei pentru un musulman.

Asta descoperă ucenicii aflaţi în drum spre Emaus, din adâncul descurajării lor, după Pătimire. Isus este pe drum cu ei, împarte cu ei sensul vieţii şi pâinea, prietenia şi pâinea, şi pot auzi iarăşi, ca un ecou: Nu vă fie frică, „aveţi încredere, Eu sunt, nu vă temeţi" (*Marcu* 6, 50), „Eu sunt cu voi până la sfârşitul veacurilor" (*Matei* 28, 20).

CONCLUZIE PRIVIND ÎNTÂLNIRILE LUI ISUS

Iată ce spune Jacques Leclercq, parcurgând câteva întâlniri relatate în Evanghelie, în lucrarea sa *Debout sur le soleil*:

> În toate Evangheliile, Isus apare ca omul întâlnirii. Şi emoţionant e faptul că fiecare întâlnire este pentru el revelare. Se revelează pe sine, [...] se dăruieşte cu duioşie, cu pasiune, ba chiar cu impetuozitate, însă mai ales fiecare din interlocutorii săi este deodată revelat sieşi. Întâlnirea constituie aici catalizatorul puternic prin care un bărbat, o femeie, un bolnav este deodată adunat în sine însuşi, restituit sieşi, şi tot potenţialul ce zăcea în el amorţit, potenţial în care nu mai credea de mult, explodează pe dată şi îi apare ca adevărul său cel mai profund.
>
> Poate „să fie", poate să devină.

E minunat: majoritatea celor pe care îi întâlneşte Isus sunt oameni cu vieţi ratate, excomunicaţi, decăzuţi, dar e de ajuns o întâlnire, o privire, un cuvânt şi iată-i că trec pe dată, fără pregătire, fără condiţii, de la decădere la sfinţenie. [...]

Isus este geniul întâlnirii. Este, în persoană, plinătatea întâlnirii, a întâlnirii Omului cu Dumnezeu: este fiinţa sa, viaţa, fericirea sa, chinul, chipul, cuvântul său. Pentru această întâlnire a venit la noi şi în aceasta constă întreaga Evanghelie.[1]

1. Jacques Leclercq, *Debout sur le soleil*, Éd. du Seuil, 1980, 224 p., pp. 84-85.

5
Tatăl și cu mine una suntem
(*Ioan* 14)

ISUS VIU, LIBER ȘI CREATOR

Ce-l face pe Isus atât de viu, de liber și de creator, așa cum îl vedem în întâlnirile descrise în Evanghelie? Ce anume, în ființa lui, îi permite să realizeze astfel de întâlniri, astfel de dialoguri în care fiecare se regăsește pus în valoare, gata să renască, gata să înceapă o nouă viață? Eu, unul, cred că Isus este om de dialog tocmai fiindcă s-a născut dintr-un dialog, fiindcă ființa lui e străbătută de cuvântul fondator al iubirii lui Dumnezeu. El însuși este acest Cuvânt. Iată ce vor să arate evangheliștii când descriu zămislirea lui de la Duhul Sfânt în sânul Mariei.

Putem discerne, în tot ceea ce este El, puterea care-l locuiește, izvorul trăirii sale. Am identificat câteva trăsături în dialoguri, iar ispitirea din pustiu era sinteza acestora. Isus este un om care a renunțat să existe pentru sine, prin sine. Nu construiește nici un zid în jurul său ca să se apere ori ca să se afirme, ori pur și simplu ca să se izoleze, ca să trăiască singur. Pare cu adevărat lipsit

de orice pretenţie, probabil fiindcă este eliberat de singurătate şi de frică. Ar trebui să vorbim despre păcatul originar: nu prea ştiu ce este el de fapt, dar îi văd consecinţele. La originea conştiinţei mele, poate nu şi la originea fiinţei mele, se află o conştiinţă a singurătăţii şi o frică. Va fi existat undeva o ruptură şi bucăţile trebuie lipite la loc. Iau act de ruptură şi de consecinţele ei. La Isus nu percepem această ruptură: El este eliberat de frică fiindcă este eliberat de singurătate. În viaţa sa se află Cineva.

Botezul şi Schimbarea la faţă sunt două momente-cheie, descrise de evanghelişti ca o revelaţie în care i se spune lui Isus: „Tu eşti Fiul meu preaiubit". Există aici Cineva, Cineva care-l iubeşte. Cineva care-i spune, Lui, acest cuvânt (*Matei* 3, 17 sau *Matei* 17, 5).

În două rânduri Isus este înfăţişat în Evanghelie ca acela pe care Dumnezeu îl iubeşte. Şi cred că această conştiinţă vie a prezenţei acestui Cineva în viaţa sa este izvorul libertăţii sale. Isus consimte să fie dependent, să se abandoneze, depinzând de acest izvor. În fond, consimte la existenţa unui izvor de iubire. Primindu-se pe sine din acest izvor, devine un om liber. Îl lasă pe Dumnezeu să fie Dumnezeu. Nu mai doreşte să fie Dumnezeu, sau să fie un dumnezeu.

A vrea să fii Dumnezeu, a te pune în locul lui Dumnezeu, a te crede atotputernic – iată vechii demoni care îl bântuie pe om, iar omul este mereu frustrat pentru că nu izbuteşte. Această frustrare vine dintr-o dorinţă ciudată: în fiecare se ascunde un Prometeu!

A vrea să fii Dumnezeu, precum și a te considera centrul lumii pentru că ești singur și socotești că te poți complace în tine însuți și nu ai nevoie de alții, te transformă într-un Narcis!

Există două tipuri de umanitate: unul înlănțuit de o stâncă, altul lipit de oglindă. Isus nu face parte din nici unul. Este eliberat de sine și de dorința de a fi prin sine el însuși. Dar pentru asta trebuie să fi auzit acel cuvânt puternic, trebuie să fi avut conștiința acelei prezențe puternice, trebuie să fi existat acel Cineva care să-l iubească cu suficientă forță pentru a-l elibera de el însuși. Aceasta este Vestea cea Bună: Isus vine să ne dezvăluie că, în viața fiecăruia, există Cineva care-l iubește cu suficientă forță, care-l hrănește cu o asemenea încredere, încât să poată exista liber și dependent.

Liber: nu mai are nevoie să se afirme prin forță, prin seducție, ci este de ajuns să fie, să fie simplu, ca Isus. Acceptând să se lase iubit, Isus devine cu adevărat Fiul, doar Fiul, însă în marea libertate a fiilor lui Dumnezeu. În El se pot desfășura toate posibilitățile ca și cum Tatăl i-ar da totul. Ceea ce frapează la Isus este extrema sa libertate și extrema sa umanitate. Îmi place mult o expresie a sfântului Francisc de Sales, care își descrie idealul de viață, sau idealul de sfințenie: „Atât de uman, încât nimic mai mult" – ce densitate de umanitate.

Și acest lucru nu ne mai frapează, poate, pe noi, creștinii vechi, care suntem de multă vreme pe drumul credinței creștine, dar când unii se convertesc și devin creștini, ne putem întreba: ce-i face să devină creștini?

O anecdotă: la noi, prefectul se numeşte *wali*. Când sosesc într-un *willayat*, căci am opt sau nouă *willayate* în dieceză, iau legătura cu autorităţile locale. E bine ca acestea să ştie că există creştini, e mai bine să le contactezi înainte de a se ivi probleme, căci astfel poţi recurge la autorităţi când apar probleme. Or, cel dintâi *wali* la care m-am dus era un om cu totul remarcabil. Acum nu se mai află în Algeria. M-a primit şi mi-a spus:

Of, creştinii, creştinii! Vă voi istorisi ceva ce mi s-a întâmplat pe când eram *wali* în estul ţării: o tânără pereche se creştinează, oameni tineri. Imediat, plângere din partea imamului şi a celor din cartier către *willayat*, cerând ca autorităţile să aplice sancţiuni, pentru că nu se poate aşa ceva! Directorul pentru chestiuni religioase primeşte plângerea şi o transmite *wali*-ului. Citesc textul şi-mi spun: „Ce pot să fac eu? Voi convoca pe toată lumea la mine."

Şi convoc la cabinet pe imamul moscheii, pe directorul pentru chestiuni religioase, pe cei doi tineri, îi poftesc să şadă şi le spun: „Vă daţi seama ce aţi făcut? Devenind creştini, vă desprindeţi de rădăcinile voastre, renegaţi credinţa părinţilor voştri şi adoptaţi religia duşmanului. V-aţi gândit bine la ce aţi făcut?" Iar tinerii, foarte liniştiţi: „Da, sigur, ne-am gândit la toate astea, dar făcând ce am făcut nu vrem să renegăm credinţa părinţilor noştri şi nu am adoptat religia duşmanului." – „Atunci de ce v-aţi creştinat?" – „Am găsit în Isus chipul lui Dumnezeu şi libertatea."

Şi *wali*-ul mi-a povestit mai departe:

„M-am întors spre imam şi spre directorul pentru chestiuni religioase şi le-am spus: «Uitaţi ce e: dacă oamenii aceştia au devenit creştini, e vina voastră, ce chip al lui Dumnezeu le-aţi înfăţişat? Duceţi-vă acasă şi lăsaţi-i în pace.»"

Aşa stau într-adevăr lucrurile, am mărturia tuturor celor care cer să devină creştini: tocmai acest lucru îi

frapează, că Dumnezeu ia chip, nu mai este acel cuvânt impersonal care le este adresat de cineva inaccesibil. Nu vreau să spun că musulmanii care rămân musulmani nu au conștiința că adoră acest Inaccesibil și că, adorându-L, intră în relație cu El, însă El rămâne întotdeauna dincolo. Nu și Isus: El este Cineva, Cineva care intră în viața omului.

Iar libertatea: nu libertatea de a face orice, însă vedem ce reprezintă acest lucru, întreaga dezbatere despre Lege și har din epistolele sfântului Pavel. Libertatea explodează când harul intră în viața cuiva. Legea este importantă, nici o iotă din ea nu va trece, dar ea este făcută pentru viață. Noi găsim gustul vieții în Isus.

Ceea ce frapează la Isus sunt această libertate și această umanitate. Rămânem prea adesea prizonieri în spațiile noastre închise, în toate carapacele de care vorbeam la început, ale temerilor noastre, ale religiilor noastre. Isus se arată profund înrădăcinat în cultura sa – un bun evreu –, în familia, în religia sa, în mediul său, care este acela al oamenilor neștiutori. El este dintre acei sărmani care nu au studiat nici la Templu, nici la sinagogă și care, prin urmare, nu cunosc Legea și, necunoscând Legea, sunt necurați. Nu sunt oameni frecventabili, cum nu erau nici Petru și toți ucenicii săi. Este important să sesizăm, în viața lui Isus, că El vine din acea lume, din mijlocul oamenilor neînsemnați: vulgul, poporul care nu cunoaște Legea. Este înrădăcinat în acel mediu, vorbește limba acelui mediu, și nu limba cărturarilor și a fariseilor. Totuși, înlăuntrul tuturor acelor carapace, e liber. Așadar,

nu trebuie să ne închipuim nici noi că vom putea trăi în afara condiționărilor omenești. Cu toate astea, nimeni nu este mai puțin condiționat decât Isus de ceea ce îl modelează, fiindcă poartă în El prezența Cuiva. Este cu totul liber fiindcă viața sa constă în a răspunde chemării Cuiva.

CE ÎNSEAMNĂ A CREDE ÎN ACEST DUMNEZEU?

Nu este ceva bătut în cuie care se desfășoară într-un cadru determinat. Există Cineva care cheamă și Isus răspunde. De aici îi vine tăria, de la această chemare. El merge fără încetare în întâmpinarea Celui care îl cheamă, este cu totul îndreptat către El și de aceea îl găsim și noi cu totul primitor și disponibil. Fiecare eveniment, fiecare întâlnire este, pentru El, semn al venirii Cuiva, semn al prezenței, al acțiunii Tatălui său. Și fiecare întâlnire poartă în ea o chemare a Tatălui de a ieși pentru a încheia cu celălalt un legământ de prietenie. Pe tot parcursul vieții sale, Isus îl vede venind pe Dumnezeu. Dumnezeu este prezent în toți cei care-i vor ieși în cale, acest Tată care îl iubește, îl cheamă și îl trimite. Cred că în asta constă răsturnarea adusă de credință față de practica religioasă. Cineva ne-o ia înainte și ne-a iubit El cel dintâi.

Spunem adesea: viața creștină înseamnă credință, nădejde și dragoste, cei trei stâlpi ai vieții creștine. Este adevărat. Dar îmi place mult să-mi închipui că ele nu vin

de la noi, ci se află mai întâi în Dumnezeu. Bucuria mea de a trăi vine din faptul că știu că Dumnezeu crede în mine, că Dumnezeu își pune nădejdea în mine, că Dumnezeu mă iubește. Credința este a lui Dumnezeu.

Credința mea nu e decât răspunsul la această încredere inițială pe care o descopăr în Hristos, în întâlniri, în istoria mea personală, în toate aceste haruri pe care Dumnezeu le trimite, cu care îmi jalonează viața, precedat fiind de încrederea Cuiva. Da, este o virtute teologală în sensul în care este de la Dumnezeu înainte de a fi din partea mea. Nu este un lucru care se improvizează ori se determină cu ajutorul minții. Este răspuns al încrederii față de încredere.

La fel și nădejdea, faptul de a nădăjdui în cineva sau de a nădăjdui pur și simplu se naște din experiența așteptării, din nădejdea al cărei obiect am fost cândva noi înșine: am fost așteptat, nădăjduit, cineva a deschis în fața mea acest spațiu de încredere în care pot crește.

Același lucru se întâmplă și cu milostivirea, cu dragostea. Pentru a elibera în tine puterea de a iubi, trebuie să fi fost iubit. Dumnezeu are inițiativa, Cineva ne-o ia înainte. Îl descoperim fie prin revelație, fie prin har pur interior, fie în istoria noastră omenească.

Această istorie a fost jalonată de întâlniri și ele ne-au permis să descoperim puterea încrederii, puterea nădejdii și puterea dragostei. Erau de la Dumnezeu dacă ne-au făcut rodnici pentru alții, dacă ne-au permis ca, la rândul nostru, să le transmitem și altora încrederea, nădejdea

sau dragostea. Asta ne inspiră, ne umanizează, nu dorinţa crispată şi mereu neputincioasă de a voi să fim sau să ne transformăm singuri pe noi înşine sau de a voi să schimbăm lumea.

Isus propune această eliberare interioară şi ea este în întregime lucrarea Duhului. Dacă Duhul trebuie să producă ceva, tocmai asta produce, după cum dau mărturie sfântul Pavel şi întreaga experienţă creştină.

Citim în Biblie că nimeni nu-l poate vedea pe Dumnezeu fără să moară. Nu-i vorba acolo doar de moartea fizică, ci de pretenţia de a fi dumnezeu, de a fi dumnezeu fără Dumnezeu sau de a-l folosi pe Dumnezeu în slujba noastră. Lăsându-l pe Dumnezeu să fie Dumnezeu, îi permitem omului să fie om, adică fiu al lui Dumnezeu, după chipul şi asemănarea Lui. Cine l-a cunoscut pe Dumnezeu nu mai doreşte să fie dumnezeu, ci se primeşte pe sine de la Dumnezeu, aşa cum a făcut-o Isus, şi trăieşte liber.

UN ANUME DUMNEZEU

Asta presupune un anumit chip al lui Dumnezeu, nu-i vorba de orice Dumnezeu. Şi în această privinţă, dacă trăim în lumea musulmană, înţelegem mai bine de unde vine comportamentul musulmanului credincios. Vine dintr-un anumit chip al lui Dumnezeu. Dumnezeul pe care ni-l revelează Isus Hristos este destul de diferit faţă de Dumnezeul Coranului. Mărturisirea de credinţă musulmană începe întotdeauna cu „Dumnezeu

este cel mai mare", și în acest „Cel mai mare" este cu adevărat dus la infinit, la absolut, tot ce putem imagina mai puternic, mai inteligent, totul, este infinitul a tot ce putem identifica drept însușiri omenești, ba chiar dincolo de ele, „Cel mai tare".

Am un prieten iezuit care-mi spune mereu: „Știi, când aud de cinci ori pe zi acest strigăt ce răsună de pe minarete, *Allah hu Akbar*" – și nu doar atunci, ci ori de câte ori mulțimea musulmanilor se încinge puțin, acest strigăt iese din toate piepturile: când se pornește la război se strigă *Allah hu Akbar*, când se protestează în stradă se strigă *Allah hu Akbar*, la întâlnirile religioase, *Allah hu Akbar*, și acest strigăt electrizează mulțimea –, „ori de câte ori îl aud, spune prietenul meu, îmi vine să strig din clopotniță: Dumnezeu este cel mai mic!"

Și, într-adevăr, ne dăm seama cât de mic este Dumnezeul lui Isus Hristos – vom trăi acest lucru la Crăciun – când El vine, nu în zăngănitul armelor, nici în tunete și fulgere, ci ca un prunc.

Prea adesea ni-l imaginăm pe Dumnezeu după chipul și asemănarea noastră, împingând la infinit tot ce ne închipuim, și ne luptăm cu acel Dumnezeu cum ne-am lupta cu o fantomă pentru a ne cuceri libertatea, precum în *Muștele* lui Sartre. La începutul acelei piese, marele idol îl închipuie pe Dumnezeu, iar omul este mic de tot. Pe parcurs, cu cât crește omul, cu atât idolul se micșorează, până când nu mai este nimic. Iată falsa dezbatere absolută, confruntarea cu un dumnezeu care nu este decât imaginea omului.

Dumnezeul lui Isus Hristos nu este nicidecum așa. El este transcendent tocmai fiindcă este altul în raport cu toate reprezentările omenești, inclusiv cu felul în care ni-l imaginăm noi pe Dumnezeu. Este altul. Pentru a arăta că este în mod radical altul, se face copil.

Când trăim în lumea musulmană, lucruri simple care fac parte din credința noastră creștină, pe care le-am tot auzit spuse, capătă o forță fantastică și conțin și o putere de eliberare. Acest chip nou al lui Dumnezeu este cu adevărat o noutate! În Isus, Dumnezeu se revelează ca Acela care este fără dorință de dominare, fără glorie și fără putere în sensul omenesc al cuvântului, incapabil de a poseda. Singura sa pasiune este să dea viața și cu adevărat o pasiune l-a mânat pe Isus să-și dea viața.

Următorul text al părintelui Joseph Thomas, alt iezuit, exprimă foarte, foarte bine acest lucru, în linia Părinților greci.

> Isus ne duce la Dumnezeu, Tatăl său, ne face să pătrundem în însăși inima lui Dumnezeu. Totodată, aruncă în aer toate caricaturile lui Dumnezeu pe care ni le croim noi. Față de Dumnezeul impasibil, el dezvăluie adevărul unui Dumnezeu vulnerabil, slab din iubire. Față de Dumnezeul gelos pe oameni și pe fericirea lor, el arată un Dumnezeu mărinimos, risipitor asemenea tatălui din parabolă, care se lasă despuiat de bunurile sale de către fiul cel mic. Față de un Dumnezeu rival, ne înfățișează un Dumnezeu care refuză să intre în competițiile noastre pentru putere, pentru bogăție, pentru slavă. În sfârșit, fantoma unui Dumnezeu crud, moloh care cere moartea întâiului-născut, se destramă. Tatăl nu-l dă morții pe Fiul său, ci în El se dă pe mâna oamenilor. Suportă răzvrătirea

lor şi intră în moarte. Isus ne dă să înţelegem care este lărgimea, înălţimea, adâncimea etc. iubirii lui Dumnezeu (*Efeseni* 3). A înţelege asta înseamnă a înţelege că nu înţelegi, că nu poţi înţelege măsura care este fără de măsură şi, în acelaşi timp, Acelaşi care este dincolo de toate, este prezent pretutindeni, este în toate. El este deja prezent, dar rămâne totuşi şi Cel care vine. În fiecare zi trebuie să mă scol şi să merg în întâmpinarea lui. Mă atrage la El, dar se retrage pe măsură ce mă apropii. Rămâne mereu în faţa mea, mă aspiră, dar eu nu-l pot prinde; fără încetare, asemenea lui Isus, mă îndrept spre El."[1]

Îmi place să-mi închipui modul în care Dumnezeu creează astfel, un Dumnezeu care nu se află în spate şi care ar fi fabricat deja totul la origine, un Dumnezeu care nu se află deasupra şi care ar manipula existenţa oamenilor ca într-un teatru de marionete, ci un Dumnezeu care se află în faţă. De acord, nu este nici în faţă, nici în spate, nici deasupra, dar trebuie să ni-l imaginăm cumva! Eu mi-l imaginez mai degrabă ca pe Cel care cheamă şi cheamă la existenţă şi face astfel să existe totul. Imaginea care vine de îndată în minte este cea a mamei care-şi îndeamnă copilul să meargă şi care-l cheamă să meargă. Poate să-l ia sub braţul ei şi să-l facă să meargă, sau poate să-l cheme şi el se ridică, apoi cade, dar puterea de aspirare a mamei îl va face până la urmă să meargă, să meargă singur. Aceasta este creaţia, nu e manipulare, nici fabricare. Dumnezeu este prezent ca Acela care cheamă fiind în faţă.

---

1. Text reprodus după manuscrisul folosit la reculegere; se găseşte, poate, în J. Thomas, *Jésus dans l'expérience chrétienne*, DDB, 1979.

6
Dialogul credinței

Chemarea iubirii se face umilă pentru ca celălalt să crească și să devină, la rându-i, în stare să iubească. Așa este Acela pe al cărui cuvânt îmi întemeiez întâlnirile, dialogurile și viața: Dumnezeu. De ce este așa? Nu știu. Însă credința mea îmi spune că El este în sine dialog fondator – în aceasta constă, pentru mine, miracolul Treimii.

Chemarea Tatălui, *amin*-ul lui Isus: pe ele se întemeiază orice relație posibilă. Dumnezeu este comuniune și de aceea tot ce creează El este comuniune. Orice ființă este alcătuită din comuniune și pentru comuniune. Ființa și viața s-au născut din această întâlnire de iubire și din ea ne-am născut și noi.

Cunoscându-l pe acest Isus și, prin el, pe acest Dumnezeu căruia i-am schițat câteva trăsături, credința este răspunsul de încredere dat acestui Dumnezeu. Și insist să spun: acestui Dumnezeu. Îl vedem în Isus: Isus nu este niciodată singur, îl ascultă pe Acela care este prezent în viața sa, prezent conștiinței sale. Asta îl face să fie simplu,

viu, fără pretenții, fără avuții de apărat. La originea acestei simplități stă iubirea Tatălui.

Credința nu este rezultatul unei decizii, ea este un har, harul de a fi fost iubit. Un har care ni s-a dat pentru a fi transmis altora, căci de nu, ar fi prea scandalos! De ce există excluși? De ce aș fi avut eu norocul de a fi iubit? De ce unii nu sunt iubiți? Aceste întrebări mă frământă adesea! Mă gândesc că acest ghimpe se află în ființa noastră ca să ne îndemne să iubim.

Putem în sfârșit să ne acceptăm pe noi înșine și, pentru mine, aceasta este prima eliberare pe care mi-o aduce credința. Pot să mă accept, pot să fiu simplu, nu mai are rost să joc teatru. „A văzut că erau bune."[1] Acest cuvânt ne spune, în Isus, că Cineva ne-a cunoscut, ne-a iubit cel dintâi, așa cum s-au petrecut lucrurile și cu Isus, cu Avraam, cu Moise, cu Maria. Întreaga istorie sfântă nu ne spune altceva. Iată în ce constă credința: să te poți bizui pe această prezență care liniștește lăuntric și face cu putință toate renașterile. Fără judecată, fără condamnare: aceasta este Evanghelia. Suntem pentru Dumnezeu și samariteanca, și Zaheu, și femeia adulteră, și lucrătorii din ceasul al unsprezecelea...

Nu pot să sufăr expresia „a avea credință"! Noi nu avem credință, ci ne încredem în cineva, e cu totul altceva! Credința nu este ca un pachet care ar exista și ar fi în posesia noastră. Nu, ci e vorba de Cineva, ne încredem în Cineva – asta înseamnă a crede în cineva.

1. *Geneză* 1.

Lista adevărurilor de crezut vine abia după aceea, pentru a verifica în cine îmi pun încrederea – este foarte important. E nevoie și de dogme și de adevăruri de credință, dar nu ele îmi dau încredere. Nu ceea ce învăț la teologie îmi dă încredere în Dumnezeu, ci trebuie s-o am de la început; la rigoare, teologia mă va putea ajuta nițel.

A TRĂI ÎN PREZENȚA CUIVA

Credința în Cineva nu oferă soluția pentru toate problemele pe care le ridică viața. Este un mod de a trăi altfel, o viață care va rămâne viața – sunt în continuare plămădit din carne, din tină, din sânge, știu că acestea se vor deteriora, că echilibrul e fragil. Știu că în orice clipă acest echilibru se poate rupe și că asta sunt, nu sunt Dumnezeu. Trăirea acestei condiții împreună cu Cineva: Isus arată că tina amestecată cu iubire produce viață și produce la rându-i iubire. A avea credință în Cineva înseamnă a crede că Acesta este prezent în tot ce trăim și că, în această prezență, totul se poate schimba.

Un necreștin participa deja de mai mulți ani la întâlnirile unui mic grup de creștini, fiindcă îl interesau. Era incitat de ceea ce se petrecea la creștini și participa în mod inteligent. O făcea de bunăvoie, studia Evanghelia, făcea reflecții asupra credinței, era extraordinar! Percepea cu un simț lăuntric ceea ce se afla în Evanghelie, dar rămânea în afara ei. Înțelegea spiritualitatea, morala, comportamentul pe care îl induce Evanghelia, ai

fi zis că totul era înscris în el încă de la naștere. Era într-un perfect acord, dar rămânea în afară. Într-o bună zi, a devenit creștin. Ce se petrecuse? Ne-a spus: „Am devenit creștin pentru că deodată, într-o seară, mi-am dat seama că noi, care eram șapte, în realitate eram opt și că era de față Cineva care nu spunea nimic, poate că nu făcea nimic, dar a cărui prezență schimba totul." Iată credința.

Putem citi Evanghelia ani de zile, putem „trăi" ani de zile, dar într-o bună zi apare Cineva și asta schimbă tot. Ceea ce l-a frapat a fost „Cineva care nu spunea nimic", e sigur că n-a fost vorba de un cuvânt, cuvinte rosteau ceilalți, „Cineva care poate că nu făcea nimic", El nu schimba lucrurile, nu intervenea nici un miracol ca să-i schimbe viața. Deci nu se poate spune că degetul lui Dumnezeu a intervenit pentru a schimba, ci că prezența lui schimba totul. Saltul credinței este trăirea în prezența Cuiva și apoi căutarea acestei prezențe în orice eveniment, în orice întâlnire.

Cred că Pavel are dreptate când ne spune că prin credință devenim văzători. „Prin credință, [Moise] a plecat din Egipt fără să se teamă de furia regelui; ca și cum l-ar fi văzut pe Cel Nevăzut, a rămas neclintit" (*Evrei* 11, 27).

Apropo de această prezență, iată o frumoasă parabolă care ne vine de la monahii răsăriteni.

> Era odată o mânăstire vestită care trecea prin vremuri grele. Clădirile ei numeroase adăpostiseră tineri monahi în număr mare, iar biserica ei încăpătoare răsunase de cântări. Acum era pustie. O mână de monahi își târau pașii prin incintă și-l lăudau pe Domnul cu inimă grea.

La marginea pădurii de lângă mânăstire, un rabin bătrân își făcuse o colibă. Se ducea acolo din când în când ca să postească și să se roage. Nimeni nu vorbea cu el, dar de fiecare dată când apărea, monahii se simțeau susținuți de prezența și de rugăciunea lui.

Într-o zi, părintele stareț s-a hotărât să-i facă o vizită rabinului și să-și deschidă inima în fața lui. Cei doi s-au îmbrățișat ca niște frați care se pierduseră din vedere de multă vreme. Rabinul l-a poftit pe stareț înăuntru. În mijlocul încăperii era o masă de lemn pe care era așezată o Biblie. S-au așezat și au stat clipe îndelungate în fața cărții. Rabinul a început să plângă. Starețul nu s-a putut stăpâni; și-a acoperit fața cu mâinile și a început să plângă și el. Cei doi stăteau acolo ca niște copii pierduți.

Când lacrimile au încetat să curgă și s-au liniștit, rabinul a ridicat capul și a zis: „Dumneata și frații îl slujiți pe Dumnezeu cu inimă grea. Ai venit să-mi ceri o învățătură. Îți voi da una, dar nu ai voie să o repeți decât o singură dată. După aceea, nimeni nu va trebui s-o mai spună cu glas tare."

Rabinul l-a privit pe stareț în ochi și i-a zis: „Mesia se află printre voi."

A doua zi, părintele stareț i-a adunat pe monahi și le-a spus: „Rabinul mi-a dat o învățătură care nu mai trebuie niciodată să fie repetată cu glas tare. Mi-a spus că unul dintre noi este Mesia."

Monahii au tresărit. Ce poate să însemne asta? O fi fratele Ioan? Sau părintele Matei? Oi fi cumva chiar eu Mesia? Au fost cu toții foarte descumpăniți, dar n-au mai vorbit despre asta.

Cu timpul, monahii au început să se poarte între ei cu un respect cu totul deosebit. Era acum între ei o atmosferă de amabilitate, de cordialitate, de omenie. Au trăit ca niște oameni care în sfârșit găsiseră ce căutau. S-au

rugat ca niște oameni aflați în căutare. În scurtă vreme, lumea a venit de pretutindeni să se hrănească din rugăciunea lor. Din nou niște tineri au cerut să intre în comunitate.[1]

Este cineva: Mesia se află printre voi. Iată ce schimbare aduce credința: acea privire care discerne o prezență, care o ghicește în fiecare viață.

CE ÎNSEAMNĂ „A FI PREZENT"?

Pentru mine, acest lucru este valabil și pentru sacramente, și pentru fiecare dintre noi. Știți bine că eu pot fi de față, deși absent, după cum le pot fi prezent unor persoane aflate la sute de kilometri și chiar într-un mod mult mai intens decât persoanei lângă care stau. Asta pentru că prezența nu este de domeniul obiectelor și al aparențelor. Faptul că descriu pe cineva nu înseamnă că i-am reperat prezența. Nu-l prind decât din exterior. Nu spunem despre un obiect că este prezent, ci că se află aici. Nu mi-ar veni în minte să zic că microfonul ăsta e prezent în fața mea: este doar pus în fața mea. Nenorocirea este că ne purtăm unii cu alții așa cum ne-am purta cu niște obiecte puse undeva și că, atunci când încercăm să captăm o prezență, începem prin a o descrie din afară. Nu ajungem însă la persoană.

Unul din semnele care mă frapează mult în Evanghelie este faptul că nu avem nici un portret al lui Isus,

1. Francis Dorff, *Le Don du rabbi*, fotocopie a unui articol de revistă, arhivele din Oran, dosarul 79.01.

nu avem nimic care l-ar putea recunoaște ca obiect. Într-un sens, e practic, căci putem astfel să-i dăm toate formele posibile, ca acel Isus cu păr lung și blond pe care toți egiptenii îl au în sufragerie, și care vine din Italia. Dar în Evanghelie nu există nimic din toate astea. Prezența lui Isus, chiar când viețuia pe pământ, n-a fost niciodată sesizată, experimentată prin aparențe. Nu au simțit nevoia să-l descrie ca pe „ceva" aflat acolo. În schimb, l-au simțit pe acest cineva grație semnelor: privirea lui Isus, cuvântul lui, felul în care s-a făcut prezent ucenicilor săi. Nu suntem prezenți, ci ne facem prezenți. Mă fac prezent printr-un semn, și nu fiindcă stau acolo.

Am experimentat acest lucru, demult, în Liban, în timpul unei reculegeri în care vorbeam despre sacramente și despre înviere. Consider că este foarte important pentru înțelegerea prezenței lui Isus înviat și a prezenței lui Isus în sacramente. Vorbeam și, la un moment dat, m-am oprit și am zis: „Vă vorbesc de ceva vreme: descrieți-mă pe o bucată de hârtie." A fost foarte amuzant, un exercițiu bun. În primul rând, portretele părintelui predicator erau foarte diferite unele de altele, însă, pornind de la aceste portrete, am deslușit foarte bine tipul de relație pe care îl stabilisem cu fiecare printr-o privire, un gest, un zâmbet și printr-un cuvânt adresat mai personal – astea le rămăseseră. Dacă cineva ar fi trebuit să-mi facă portretul din toate aceste elemente, ar fi ieșit un tablou de Picasso! Nu erau omogene. În schimb, fiecare sesizase ceva din mine care nu putea fi prins într-un portret.

Nu putem discerne prezența cuiva decât după ce intrăm în relație cu el. Cine spune prezență spune relație, iar această relație începe, se stabilește prin semne pe care ni le adresăm, iar semnele pe care ni le adresează Isus sunt sacramentele. Isus înviat nu este prezent altfel după înviere decât înainte de înviere – este exact același tip de prezență. Înainte exista obiectul, dar cu acesta te puteai înșela total. Dovada: toți cei care l-au întâlnit pe Isus ca obiect nu au recunoscut în el Prezența. E un profet, un vindecător, un Mesia, un vameș, un păcătos, un bețiv: toate acestea s-au spus despre el. Numai cei cu care a intrat în relație de încredere i-au perceput prezența. Magdalena, pe care o cheamă pe nume, apostolii, pe care îi cheamă pe nume, privirea cu care l-a îmbrățișat pe Zaheu. Privirea credinței este privirea care sesizează prezența. Când spun „privirea credinței", amintiți-vă că credința este încredere. Așadar, relația de încredere care se stabilește între ființe este aceea care ne face prezenți unii altora. Aici încep să iasă la lumină lucruri ascunse, pe care nu le putem descrie ca într-o fișă antropometrică, nu este un portret, ci e ceva lăuntric.

Iată ce înseamnă privirea credinței. Euharistia este, pentru mine, de acest ordin. Privirea încrederii este aceea care sesizează în astfel de obiecte nu obiectul, ci semnul. În acest sacrament, Isus îmi face semn. El nu stă acolo ca un obiect, ci este prezent: or, nu uitați, un obiect nu este prezent. Îmi face semn Cineva. Euharistia este, pentru mine, izvor de multe descoperiri: El este prezent și îmi face semn.

A AVEA CREDINȚĂ ÎNSEAMNĂ A FI ÎNDREPTAT

După părerea mea, a avea credință înseamnă a intra cu Dumnezeu într-o relație dreaptă: a fi îndreptat, „ajustat". Dobândirea „dreptății" este cea dintâi consecință a credinței, cum spune în atâtea feluri sfântul Pavel – dreptatea în sens de relație dreaptă. Tocmai sesizând această prezență, mă îndrept și eu puțin câte puțin. Spuneam adineaori că Isus se eliberase prin iubirea Tatălui său și astfel putea fi simplu, iar Dumnezeu știe că noi constatăm că Isus se armonizează, în purtarea sa, cu Tatăl, ca Fiu, și cu fiecare.

Există în noi un izvor de „ajustare" progresivă mai întâi cu noi înșine. Ne împăcăm cu noi înșine acceptându-ne. Un izvor de îndreptare: percepând forța încrederii lui Dumnezeu în viața noastră, ne îndreptăm, puțin câte puțin, în simplitate și în pace. Când apare o dificultate, nu ajunge să spui: „Iată, acum am primit îndreptare de la Dumnezeu!" Nu, pentru a te îndrepta e nevoie de doi... noi înșine nu suntem întotdeauna bine îndreptați, uneori suntem „scoși din fire". Iar când sunt eu bine îndreptat, celălalt nu este întotdeauna.

Mi-a plăcut mult o reflecție pe care am auzit-o astă vară în Canada: „A te aștepta ca lumea să se poarte frumos cu tine fiindcă ești cumsecade e ca și cum ai spera să nu fii atacat de taur întrucât ești vegetarian." E foarte frumos, total ilogic și minunat! N-am atacat în viața mea un taur și deci nu mă va ataca nici el – doar sunt

vegetarian! Și chiar dacă, în asemenea condiții, taurul se repede totuși la noi, dacă armonizarea, „ajustarea" cu semenii, se vădește pentru o vreme imposibilă, noi credem cu tărie că nimic nu ne poate despărți de dragostea lui Dumnezeu. În clipe grele îmi vin în minte texte precum cel din *Romani* 8, 35-39: „Cine ne va despărți de iubirea lui Hristos? Oare necazul, ori strâmtorarea, ori prigoana, ori foametea, ori goliciunea, ori primejdia, ori sabia? [...] Dar în toate acestea suntem mai mult decât biruitori, prin Acela care ne-a iubit. Căci sunt încredințat că nici moartea, nici viața, nici îngerii, nici căpeteniile, nici cele de acum, nici cele viitoare, nici puterile, nici înaltul, nici adâncul, nici vreo altă făptură nu va putea să ne despartă de iubirea lui Dumnezeu, cea în Hristos Isus, Domnul nostru."

Aceasta este credința și îndreptarea ce vine din credință.

A AVEA CREDINȚĂ ÎNSEAMNĂ A NU-ȚI PIERDE NICIODATĂ NĂDEJDEA ÎN IUBIRE

Iubirea este întotdeauna cu putință fiindcă Dumnezeu însuși vine și poate face să răsară viața chiar din suferință, chiar din moarte, fiindcă El însuși a intrat în suferință și în moarte. Dacă pare absent, cauza este faptul că El folosește armele iubirii, iar aceste arme sunt derizorii în fața violenței dezlănțuite.

Această slăbiciune a lui Dumnezeu rămâne piatră de poticnire. Pavel a spus-o în prima epistolă către corinteni,

dar această slăbiciune este mai tare decât înțelepciunea oamenilor. Sunt convins și că, în ciuda aparențelor, numai iubirea este putere dătătoare de viață, că orice altă forță este putere de dominație și de moarte. O spune arhiepiscopul de Khartum când le cere creștinilor săi să nu răspundă la violență prin violență; el rostește o serie de îndemnuri și termină astfel: „Vă implor, credeți în puterea iubirii, este singura putere." Orice altă putere este putere de dominare și de moarte și, chiar cu prețul unui eșec aparent sau vremelnic, ultimul cuvânt rămâne o chemare a iubirii. Dumnezeu nu se resemnează în fața morții.

Această nădejde ar putea fi echivalată cu metoda Coué*: vreau, deci se va întâmpla, nădăjduiesc, nădăjduiesc, nădăjduiesc... repet acest lucru de atâtea ori, că poate, în final, va izbuti! Așa ar sta lucrurile dacă nădejdea n-ar fi însoțită de lucrarea credinței, care constă, după părerea mea, în trăirea Fericirilor.

În *Vie et enseignement de Tierno Bokar* (*Viața și învățătura lui Tierno Bokar*), malianul Amadou Hampate Bâ a relatat viața maestrului său spiritual și i-a transmis învățătura, o capodoperă de înțelepciune universală cultivată. Tierno Bokar trăia într-un sat din estul statului

* Émile Coué, psiholog și farmacist francez, este părintele gândirii pozitive. Metoda care îi poartă numele a fost expusă în lucrarea *La maîtrise de soi-même par l'autosuggestion consciente* (*Stăpânirea de sine prin autosugestie conștientă*), publicată, la Paris, în 1926 (n. tr.).

Mali, la începutul secolului, în 1910. În legătură cu credinţa, iată un text al acestui mistic african tigean[1]:

„Frate, a răspuns el, nu ştiu exact. Credinţa nu se poate contabiliza ca orătăniile din ogradă, nici nu se poate măsura ca distanţa de la Bandigara la Mopti. N-o poţi cântări ca meiul din Bankassi sau ca fructele de la piaţa din Duru. Pentru mine, credinţa este suma încrederii pe care o avem în Dumnezeu şi gradul de convingere; ea este şi fidelitate faţă de Creatorul nostru. Credinţa se încălzeşte sau se răceşte; ea variază în funcţie de oameni şi de medii.

Pentru a simplifica, aş clarifica-o astfel: credinţa *sulbu*, cea dintâi, pe care o voi numi credinţa solidă; credinţa *sa'ilu*, cea de-a doua, pe care o voi numi credinţa lichidă; în sfârşit, credinţa *ghaziyu*, cea mai subtilă, care este ca un abur.

1. Primul stadiu al credinţei se potriveşte majorităţii, maselor, marabuţilor ataşaţi de literă. Această credinţă e susţinută şi canalizată de prescripţiile impuse de o Lege, ea însăşi luată din textele revelate, fie ele iudaice, creştine sau musulmane. În acest stadiu, credinţa are o formă precisă; este intransigentă, tare ca piatra, după care i-am dat numele.

Credinţa în stadiul *sulbu* este greoaie şi nemişcată ca un munte. La nevoie, apelează la război armat pentru a-şi asigura locul şi a se face respectată.

2. Credinţa *sa'ilu* („lichidă") este credinţa oamenilor care au lucrat şi au înfruntat cu succes încercările credinţei *sulbu*, ale legii rigide, care nu admite compromis. A oamenilor care şi-au biruit defectele şi au pornit pe calea ce duce la adevăr. Elementele credinţei *sa'ilu* decurg din cunoaştere: se raportează la adevăruri indiferent de unde

1. Membru al unei mişcări de spiritualitate islamică sufită denumită „Calea tigeană".

vin ele, fără să țină seama de originea sau de vechimea lor. Aceste adevăruri, culese și reunite, formează un corp însuflețit de o mișcare necontenită, de un statornic mers înainte, mers al moleculelor de apă ce ies din adâncul muntelui, străbat diverse ținuturi, se adună la obstacole, apoi cresc de la pâraie la fluvii, pentru ca în cele din urmă să se verse în oceanul Adevărului divin. Această credință, asemenea simbolului ei lichid, atacă defectele sufletului, roade stâncile intoleranței și se răspândește pretutindeni, luând întotdeauna forma recipientului ei. Îi pătrunde pe oameni în funcție de accidentele terenului lor moral. Credința *sa'ilu* îl disciplinează pe cel care o posedă. Face din el un om al lui Dumnezeu, capabil să audă și să prețuiască glasul tuturor celor care vorbesc despre Creator. Este dătătoare de viață: se poate solidifica și poate lua aspect de grindină când trebuie să trateze suflete rămase la stadiul primar. Se poate sublima și înălța în abur, asemenea credinței *ghaziyu*, în cerul Adevărului. Ea stabilește regimul cetății păcii, în care om și animal trăiesc unul lângă celălalt, în care cele trei regnuri locuiesc frățește. Cei care o au se împotrivesc războiului.

3. Credința *ghaziyu* este al treilea și ultimul stadiu. Este apanajul unei elite în elită. Elementele sale constitutive sunt atât de pure, încât, degajate de orice materialitate care le-ar reține pe pământ, se înalță precum fumul în cerul sufletelor curate și tind să le umple. Cei care ajung la o asemenea credință îl adoră pe Dumnezeu în adevărul și lumina fără culoare. Adevărul divin înflorește în câmpiile Iubirii și ale Caritații."[1]

Mare este înțelepciunea acestui mistic musulman din Mali, care n-a ieșit niciodată din țara sa!

1. Amadou Hampate Bā, *Vie et enseignement de Tierno Bokar*, Éd. du Seuil, „Points Sagesse", nr. 23, 1980, pp. 137-139.

7
Fericirile, legi ale întâlnirii

Credința, dacă e vie în noi, poate în stadiul *sa'ilu* („lichid"), sau chiar *ghaziyu* („gazos"), se va traduce printr-o schimbare de comportament, printr-o schimbare de spirit. Nu pot trăi la fel atunci când sunt singur, temător, închis în suferința mea și atunci când descopăr că Cineva ia parte la viața mea – căci pe acest fapt mi-am axat ceea ce numesc credința, pe descoperirea acestui Cineva.

Calitatea nouă a vieții trăite în prezența Cuiva – care nu este oricine, ci Tatăl lui Isus Hristos – se traduce în Evanghelie prin Fericiri. *Matei* le înfățișează ca pe Legea cea nouă, și socotesc că așa este, cu condiția să ne înțelegem asupra semnificației cuvântului „Lege". Deja în Vechiul Testament, Legea nu era ceea ce ajunsese să fie în vremea lui Isus pentru anumiți farisei, o Lege exterioară ce-i este impusă omului. Dumnezeu dăruise cele zece cuvinte de iubire în cadrul unei întâlniri, al unui legământ: era codul unui legământ. Era ceea ce se schimbă când trăim legământul. Legea nu precedă legământul. După ce l-am descoperit pe acel Cineva, ea

devine oarecum modul de funcționare a celui care crede. Este lege lăuntrică. Cel mai adesea pierdem simțul prezenței și, ca urmare, nu mai rămâne decât Legea. Asta s-a întâmplat cu iudeii din vremea lui Isus și același lucru ni se poate întâmpla oricând și nouă.

Legea este bună cu condiția să se situeze înlăuntrul unei întâlniri și al unui legământ. Ea poate fi atunci cuvânt de viață, ca și Fericirile, născută într-un legământ de încredere care le poartă și le face cu putință. „Faceți aceasta și veți trăi!" Era laitmotivul darului Legii, mai ales în *Deuteronom*. „Faceți aceasta și veți trăi", nu „Dacă faceți aceasta veți fi răsplătiți, iar de nu, veți fi pedepsiți". Ferice de voi dacă credința voastră în Dumnezeu vă împinge să fiți astfel. Și de aceea Legea cea nouă se exprimă și în termeni de „fericiți" sau „nefericiți".

FERICIREA ZERO

Există în Evanghelie „fericiri" presărate în text. De pildă: „Fericiți cei care ascultă cuvântul lui Dumnezeu și îl păzesc" (*Luca* 11, 28); „Fericiți ochii care văd ceea ce ați văzut voi..." (*Matei* 13, 16). Fericirile adunate sub formă de „decalog" sau de lege nouă nu sunt singurele despre care a vorbit Isus. De aceea îmi permit și eu să adaug una. Nu vă supărați, nu?! Numesc fericirea asta „fericirea zero", fiindcă le precedă pe celelalte și le face cu putință. Pentru că e foarte frumos să-i numești fericiți pe cei care plâng, pe cei săraci... Dar cum să trăiești asta? Ce anume permite trăirea acestor Fericiri?

O fericire m-a frapat: „Fericiți cei care au crezut fără să fi văzut" (*Ioan* 20, 29). I-a fost adresată mai întâi lui Toma. Este în Evanghelie, nu am inventat-o eu. O inversez și fac una nouă: fericiți cei în care s-a crezut. Pentru mine e fericirea Fericirilor. Ea se leagă de tot ce am spus despre încrederea dată spre a trăi. Este vorba de încrederea primită de la Isus Hristos, sau de la Tatăl lui Isus Hristos, sau de la cei pe care Dumnezeu ni-i scoate în cale ca să ne elibereze de noi înșine. Fericiți cei în care s-a crezut, pentru că atunci pot și ei să creadă în ei înșiși și în ceilalți: totul devine cu putință, a existat încredere primită, există credință dăruită. Amintiți-vă că v-am spus despre credință, nădejde și dragoste că vin mai întâi de la Dumnezeu. Tocmai pentru că Dumnezeu crede în mine îi acord și eu credința mea, răspund darului de încredere pe care mi-l oferă. Spun: fericiți aceia care au ajuns să fie subiect al încrederii cuiva.

Încrederea este cheia vieții. Poți ucide pe cineva retrăgându-ți încrederea. Putem ucide pe cineva prin indiferență sau refuzându-i încrederea și-l putem readuce la viață revenind la încrederea față de el.

FERICIȚI CEI SĂRACI ÎN DUH

Abordez acum prima dintre „adevăratele" Fericiri, cel puțin dintre cele care sunt scrise: „Fericiți cei săraci în duh, căci a lor este Împărăția cerurilor" (*Matei* 5, 3). Pornind de la fericirea despre care am vorbit mai înainte, înțeleg mai bine ce înseamnă „Fericiți cei săraci în duh".

Această sărăcie nu este, desigur, sărăcia materială, chiar dacă are drept consecință o reală sărăcire de bunăvoie. Nu trebuie exaltată sărăcia pentru ea însăși, mizeria. Eu înțeleg că e vorba aici de simplitate, care se opune duplicității, stare în care ne găsim când nimeni nu crede în noi. Avem nevoie de compromisuri pentru a trăi, suntem dubli sau tripli, cum spunea Ioan Paul I vorbind despre cei trei Ioani[1]. Credința unifică și permite simplitatea. Iar simplitatea îți îngăduie să nu dorești, să nu pretinzi nimic, să nu vrei nici să ai, nici să stăpânești câtuși de puțin, să nu te atașezi nici de bunuri, nici de aparențe, pentru că nimic nu mai este indispensabil pentru a exista. Amintiți-vă ce am spus despre măști și că nu trebuie să le smulgem prea repede: nu știm ce ascund sau apără, nici de ce sunt necesare.

Atâta vreme cât nu avem suficientă încredere în noi înșine sau în ceilalți, acumulăm avuții pentru a exista sau titluri pentru a ne pune în valoare în fața celorlalți. Dacă nu am resursa în mine însumi, nu pot fi simplu, am cărți de vizită cu toate decorațiile – înseamnă că sunt fragil. Mă gândesc la o altă reflecție a lui Ioan Paul I care-mi place mult. El citează o zicală binecunoscută: „Cultura este precum dulceața: cu cât ai mai puțină, cu atât o etalezi mai mult. Personalitatea este precum dulceața: cu cât ai mai puțină, cu atât o etalezi mai mult."

Sărăcia ne face să simțim mai puțin nevoia de a gesticula ca să existăm. Ne îndeamnă să nu ne închidem

1. Vezi capitolul 2, nota 2, p. 50.

în lucrurile de care ne înconjurăm ca să ne dăm mari, ca să părem grozavi și, ca urmare, ne îngăduie să fim atenți la ceilalți și eventual la Dumnezeu.

Credința face cu putință sărăcia care nu se crispează la nimic și îți permite să trăiești cu mâinile deschise. Sfântul Benedict vorbește despre viciul proprietății. Sărăcia este prealabilă oricărei întâlniri, oricărui dialog. Dacă abordez pe cineva scoțând în față instrumentele de apărare, foarte probabil nu ne vom întâlni niciodată: se vor înfrunta doar niște ziduri. Va trebui să le întredeschidem și să facem cum am făcut cu carapacea: să pășim afară din ea... Pentru asta e nevoie de multă încredere. Fericirile sunt rodul încrederii. În lipsa acestei sărăcii în modul de a-l aborda pe celălalt, întâlnirea noastră va fi un duel în care fiecare va încerca să aibă dreptate, să-l biruie pe celălalt, să i se impună.

Pe de altă parte, sărăcia în duh ne pune în condiția de a dori. Interpretarea lui Luca pune în opoziție fericiți și nefericiți. Pentru fericirea sărăciei, „fericiți voi, cei săraci [...], vai vouă, bogaților" (*Luca* 6, 20 și 24), căci nu aveți nevoie de nimic. Sărăcia ne așază în starea de a dori, de a dori să aflăm, să cunoaștem, de a dori să descoperim ceva la alții. Este contrariul suficienței, atitudinii celor care nu așteaptă nimic de la nimeni, nici de la Dumnezeu, nici de la oameni, fie pentru că s-au închis în ei înșiși, și trebuie să-i plângem, căci sunt nefericiți, fie pentru că sunt plini de automulțumire, ca fariseii din vremea lui Isus. Au cucerit un soi de independență prin respectarea Legii. Cum zicea sfântul Augustin: „Dacă

zici că este de-ajuns, ești mort", sau Gabriel Marcel: „Orice automulțumire are ceva comun cu moartea". A fi satisfăcut înseamnă a fi plin de sine. Eu cred că este foarte important să păstrăm niște breșe în viețile noastre: sărăcia în duh.

Nu-mi place desăvârșirea. Când mă gândesc la desăvârșire, îmi amintesc că la Saulchoir*, unde aveam profesori buni de filozofie, am învățat, studiindu-i pe presocratici, că desăvârșirea ființei este sfera, sfera lui Parmenide: e îngrozitor! Închipuiți-vă o persoană desăvârșită: e rotundă, netedă, n-avem de unde s-o apucăm, e înspăimântător! Socotesc că nu există nimic mai rău! Ce se poate întâmpla când se întâlnesc două persoane desăvârșite? Sunt ca două bile de biliard: se apropie, se ciocnesc și se îndepărtează. Dacă nu există un minimum de vulnerabilitate, vreo breșă undeva, o breșă asumată, putem fi desăvârșiți, dar nu comunicăm nimic. Suntem, și atât. Când Isus vorbește despre desăvârșire, când îndeamnă la desăvârșire, nu este deloc ceva de felul acesta. Cei pe care-i cheamă să-l urmeze devin creativi. Devenim „comunicanți" prin laturile noastre cele mai fragile. Problema este că încercăm mereu să blindăm aceste laturi. Laturile în care suntem mai fragili, pe unde ar putea trece puțină viață, pe acestea le-am astupat zdravăn, cu o întreagă armătură.

Sărăcia în duh este un anume consimțământ dat slăbiciunii – nu zic păcatului. De altfel, vă voi citi o mică

* Centru de studii al Ordinului dominican (n. tr.)

parabolă care spune mult într-un mod bizar, dar care e foarte importantă pentru mine.

Era odată un animăluț, galben, rotund, căruia îi lipsea o bucată. Suferea mult din această pricină. De aceea a început să caute, strigând peste tot: „Caut bucata care-mi lipsește." Pe soare, pe ploaie rece, pe ninsoare, căuta până la epuizare. În cele din urmă însă, într-un fel sau altul, soarele se ivea întotdeauna. Într-adevăr, fiindcă îi lipsea o bucată, nu se putea rostogoli foarte repede. Și astfel se oprea să stea de vorbă cu un viermișor, să miroasă o floare sau să privească un melc cum trece. Erau cele mai frumoase clipe din viața lui! A străbătut oceane și munți deschizând ochii și cântând: „Caut bucata care-mi lipsește." În sfârșit, într-o bună zi, a strigat: „Am găsit-o!" – „Stai puțin, a zis bucata, eu nu sunt bucata care-ți lipsește. Nu sunt bucata nimănui. Nu-mi aparțin decât mie însămi." Atunci animăluțul a luat-o din loc foarte trist pentru că bucata nu era fratele pe care îl căuta. S-a tot dus de-a dura și a găsit multe alte bucăți, dar prea mici sau prea mari. Sau potrivite, însă sparte! Odată a crezut că a găsit, dar a strâns atât de tare, încât bucata s-a sfărâmat. În sfârșit, într-o zi a găsit o bucată care i s-a părut a fi exact ce dorea: „O, a strigat el, ești cumva bucata care lipsește altcuiva? – Nu, habar n-am! – Dar poate ai vrea să-ți fii ție însuți propria bucată? – Ba pot fi și bucata cuiva, și a mea proprie! – Bine! Dar poate nu vrei să fii a mea? – De ce nu? – Dar poate nu ne vom potrivi? – Hai să vedem!" Și a fost perfect. În sfârșit, găsise. A plecat atunci rostogolindu-se. Dar, întrucât ajunsese perfect rotund și complet, viteza i s-a mărit. Se rostogolea atât de repede, atât de repede, încât nu se mai putea opri să stea de vorbă cu viermișorul, să miroasă o floare sau să se minuneze de un fluture. Se

rostogolea pe pământ vertiginos. Atunci l-a cuprins deznădejdea: „Toate îmi lipsesc", a zis el. Şi s-a oprit. A încercat să cânte, dar abia îngâna, fiindcă gura îi era plină. Un fluture s-a apropiat şi l-a privit. Atunci el, foarte încet, s-a desprins de bucata care-l întregea. A pornit agale pe pământ, cântând: „Îmi lipseşte o bucată, îmi lipseşte o bucată!" Atunci fluturele i-a vorbit, apoi melcul şi floarea de pe marginea drumului.[1]

Este o foarte bună ilustrare a fericirii celor săraci: trebuie să te desprinzi de anumite bucăţi.

FERICIŢI CEI BLÂNZI

„Fericiţi cei blânzi, căci ei vor moşteni pământul" (*Matei* 5, 4). Aici trebuie să ne înţelegem asupra celor numiţi „blânzi". Unii pot avea fire blândă, iar alţii nu, şi aceştia din urmă pot să sufere toată viaţa că nu au parte de fericirea celor blânzi. Blândeţea de care este vorba aici nu cred că este dulcegărie. Cred că este contrariul violenţei. „Blând" vrea să însemne non-violent. Violenţa nu e sinonimă cu tăria; dimpotrivă, cel violent manifestă prin gesticulaţia sa că este slab, că are nevoie să ţipe, să se agite. E adevărat, când ai fire violentă, sau în momente de furie mare, în realitate cu cât ţipi mai mult cu atât arăţi că nu eşti sigur de tine. Oamenii manifestă o siguranţă debordantă şi uneori violentă tocmai în momentele de cea mai mare fragilitate. Nu se pot

1. Parabola „Bucata care lipsea", extras din *Virage*, februarie 1981, arhiva din Oran, dosar 84.01.

sprijini doar pe forța calmă a Adevărului, sau pe forța calmă a încrederii, sau pe forța calmă a dreptății.

Dacă sunt convins că am dreptate, nu am nevoie să urlu. Dacă am dreptate, înseamnă că e adevărat, iar dacă e adevărat, adevărul va ieși singur la lumină. Eu așa înțeleg blândețea: forța liniștită, siguranța liniștită și totodată respectuoasă față de celălalt. O siguranță liniștită ce caută să se comunice prin ea însăși, prin puterea ei de convingere, și nu impunându-se.

Fericiți cei blânzi. Blândețea nu este lașitate. Când întâlnesc pe cineva, nu trebuie să abdic de la personalitatea mea ca să fiu blând, nu trebuie să trec sub tăcere adevărul ca să fiu blând. Am dreptul să țin la convingerile mele, să fiu eu însumi, cu condiția să nu-l constrâng pe celălalt să treacă sub legea mea. Avem dreptul să ținem la convingerile noastre. Vorbind despre purtarea față de păgâni, Petru spune: trebuie să dați seama de nădejdea care este în voi, dar cu răbdare, cu respect și blândețe (vezi *1 Petru* 3, 15-16). Iată forța, adevărata forță interioară a blândeții. Numai această forță nu e ucigașă. Celelalte forțe sunt, în realitate, forțe care strivesc, impun și ucid. Și, în ciuda aparențelor, Isus ne spune: blândețea va birui asupra violenței. Forța adevărului și forța dreptății vor birui asupra celor violenți, asupra celor care ucid. Cred că e nevoie de multă credință pentru a considera că acest lucru mai este cu putință în Liban. Această blândețe – și Fericirile sunt foarte logice – nu se poate naște decât din sărăcia în duh.

FERICIȚI CEI CE PLÂNG

A treia fericire: „Fericiți cei ce plâng, căci ei vor fi mângâiați" (*Matei* 5, 5). Este la fel de paradoxal. Nu cred că plânsul trebuie considerat drept durere, că Isus i-ar lăuda pe cei aflați în suferință zicând: așa trebuie, fiți cu toții în suferință! E limpede că nu este așa.

„Fericiți cei ce plâng, căci ei vor fi mângâiați."

Eu înțeleg astfel: fericiți cei care vin la întâlnirea cu ceilalți sau cu Dumnezeu cu compătimire, fericiți cei care nu sunt mulțumiți cu lumea așa cum este și care sunt în stare să împărtășească durerea celorlalți și să plângă în fața lui Dumnezeu. Nu cutreierăm lumea cu un trandafir în gură. Sunt fericit, deci trec mai departe: nu asta este fericirea. Este vorba de fericirea compătimirii. Fericiți cei care nu sunt veseli fiindcă nu sunt nepăsători. Fericirea aceasta nu condamnă bucuria de a trăi! Există clipe care sunt prea prețioase ca să le pierdem, e adevărat, însă ea făgăduiește mângâiere celor care nu-și pun bucuria în lumea așa cum este. Nu se poate, trebuie să fii nebun ca să afișezi o fericire strălucitoare, entuziastă, în lumea noastră de astăzi.

Olivier Clément are cuvinte foarte frumoase despre lacrimi. Dar mai înainte revin la Tierno Bokar istorisit de Hampate Bâ. Are o mică parabolă extrem de frumoasă. Tierno Bokar era, prin urmare, un maestru, un *Taleb* sau marabut care dădea învățătură, iar Hampate Bâ relatează rodul învățăturii acestuia. Într-o zi, în timpul lecției din coliba unde își adunase ucenicii, vorbea cu gravitate

despre *ziker*, despre Coran, de una, de alta. Şi iată că un pui de pasăre cade din cuib. În colibă sunt tot felul de vietăţi şi, din când în când, te trezeşti noaptea cu o şopârlă în cap... Iată ce spune Tierno Bokar:

> Trebuie să vă mai vorbesc din nou despre milă, căci mă doare să văd că nici unul dintre voi nu are suficient din această adevărată bunătate a inimii. Şi totuşi, ce har!... Dacă aţi avea inimă miloasă, v-ar fi cu neputinţă să ascultaţi o lecţie, fie ea şi despre Dumnezeu, când o mică fiinţă nefericită vă cheamă în ajutor. N-aţi fost mişcaţi de această deznădejde, inima voastră n-a auzit această chemare...
>
> Ei bine, prieteni, cu adevărat, acela care ar învăţa pe dinafară toate teologiile tuturor confesiunilor, dacă nu are această milă în inimă, îşi poate considera cunoştinţele acumulate un bagaj fără valoare. Nimeni nu se va bucura de întâlnirea cu Dumnezeu dacă nu are milă în inimă. Fără ea, cele cinci rugăciuni nu sunt decât gesticulări fără importanţă, fără ea, pelerinajul este o plimbare fără folos.[1]

Iată ce i-a inspirat Duhul unui credincios musulman: compătimirea.

Revin la Olivier Clément. În *Le Visage intérieur*, spune ceva foarte frumos despre lacrimi. El consideră că în durere lacrimile exprimă nădejdea, fiindcă omul este făcut pentru altceva şi nu poate suporta, de pildă, durerea unei despărţiri, durerea unei situaţii. Plânge şi acesta este semnul că e făcut pentru altceva.

> Lacrimile dau mărturie că omul nu este făcut pentru ineluctabil. Ele sunt rugăciune. Ele imploră, arată deja o

1. Hampate Bă, p. 161.

viață mai tare decât moartea, o iubire mai puternică decât despărțirea și decât ura. Piatra care pecetluiește lăcașul inimii și împiedică lumina acestuia să ajungă la ochi se dizolvă în apa baptismală a lacrimilor. Lacrimile sunt o amărăciune luminată. Ele invocă un sens tainic atunci când nonsensul pare să ne copleșească, ele sunt străbătute de credința în posibilitatea imposibilului. [...] „Lacrimile adevărate – scrie Pierre Boutang – dezvăluie faptul că, în situațiile fără ieșire, nu există oameni mari"[1]. Când inima devine conștientă în lacrimi, devenim „asemenea copiilor", spune Evanghelia[2].

Și eu gândesc că asta vrea să spună cuvântul „Fericiți cei ce plâng". Fericiți cei care, fiindcă plâng, au redevenit asemenea copiilor, și vor fi mângâiați.

FERICIȚI CEI CE FLĂMÂNZESC ȘI ÎNSETEAZĂ DUPĂ DREPTATE

Fericirea următoare: „Fericiți cei ce flămânzesc și însetează după dreptate, căci ei se vor sătura" (*Matei* 5, 6).

Cu ceea ce s-a petrecut de curând în Salvador, măsurăm mai bine ce reprezintă foamea și setea după dreptate. Mă gândesc la cei șase iezuiți asasinați și la toți ceilalți.

Foame și sete după dreptate. Această dreptate nu este în primul rând dreptatea socială, chiar dacă și ea va fi îndreptată pe cale de consecință, ci e vorba, ca în întreaga

1. În *Ontologie du secret*, p. 311 (referință indicată în notă de Olivier Clément, *Le Visage intérieur*, Stock, 1978, pp. 22-23).
2. Olivier Clément, *ibid.*

Biblie, de îndreptare, de ajustare. Foame și sete de îndreptare. Relațiile noastre sunt frânte sau strâmbe, iar raporturile dintre oameni devin raporturi de strivire, de manipulare, de exploatare, de dominare, pentru că nu sunt îndreptate. Cei care doresc „ajustarea" la Dumnezeu, cei care o caută sunt totodată flămânzi și însetați după „ajustarea" la frații lor. Ajustarea la Dumnezeu înseamnă și a-i da fiecăruia locul ce i se cuvine, respectându-i înzestrările, respectându-i propria ajustare la Dumnezeu. Atunci a flămânzi și a înseta după dreptate înseamnă a nu fi satisfăcut până când nu-l vezi pe fiecare luat în considerație, îndreptat, la locul lui, în demnitatea lui.

Și în această privință suntem foarte adesea, din nefericire, orbi, nu vedem ce nu este la locul său, nu ne dăm seama. Provocăm reacții neașteptate și avem tendința de a da vina pe alții, în vreme ce propria noastră purtare nu este dreaptă. Amintiți-vă de distanțele care trebuie respectate, de abordări. Trebuie să ne îndreptăm, să ne ajustăm relația și este prea ușor să dăm vina pe celălalt pentru ce nu merge în cadrul ei.

A flămânzi... Toate acestea sunt o consecință a sărăciei în duh. Pentru îndreptare este nevoie de o sărăcie specială: respingerea raporturilor false – de dominare, de strivire, de manipulare, de exploatare. Ca să se producă îndreptarea, e nevoie de o doză considerabilă de încredere, încredere în sine care îngăduie o justă situare în fața celuilalt, fără a simți nevoia de a fi recunoscut cu orice preț.

FERICIȚI CEI MILOSTIVI

„Fericiți cei milostivi, căci ei vor afla milă" (*Matei* 5, 7). Această fericire spune mult pentru că și în islam, și în Biblie cuvântul „milostivire" are un loc extraordinar.

În Coran există adjective care-l califică pe Dumnezeu, cele mai frumoase nume ale lui Dumnezeu, în număr de nouăzeci și nouă. Al o sutălea este Numele rezervat, Allah, Numele lui Dumnezeu, Negrăitul. Omul se apropie de Dumnezeu prin atributele Lui. Rozariul musulman, pe care îl am și eu, are de trei ori treizeci și trei de boabe, iar Tierno Bokar, în mistica sa, acordă un spațiu enorm acestui de trei ori treizeci și trei, în care vede un fel de simbol trinitar. E foarte surprinzătoare mistica tigeană! De trei ori treizeci și trei de boabe pe care musulmanul le prefiră printre degete murmurând numele divine pentru a se impregna de calitățile lui Dumnezeu. Or, majoritatea dintre aceste nouăzeci și nouă de nume sunt atribute de milostivire, de iertare, de mărinimie. Cele două nume pe care musulmanul le repetă de-a lungul întregii zile, în orice caz atunci când începe să citească din Coran, oricare ar fi pasajul, constituie faimosul „În numele lui Dumnezeu cel Îndurător, cel Milostiv". Toate surele Coranului încep în felul acesta. Este o redundanță: în realitate *Rahman* și *Rahim* sunt două adjective intensive de la *rahma*, „pântecele/lăuntrul mamei care se emoționează". Dumnezeul musulman nu este numai Dumnezeul mânios, tiranic. Chiar dacă e transcendent, e milostiv.

Fericit acela care a primit în el această calitate a lui Dumnezeu și care este mișcat înlăuntrul său de milă. Este oarecum ca la Iezechiel: fericiți cei care au inimă de carne, și nu inimă de piatră, fericiți cei care vibrează în prezența altuia sau a altora. O întâlnire nu poate avea loc decât dacă suntem gata să vibrăm și nu suntem duri, indiferenți. Maica Tereza spunea:

„E mai bine ca, din bunătate și compătimire, să greșesc, decât ca, prin asprime și duritate, să provoc miracole."

Am un prieten, Marius Garau, preot tunisian care trăiește în sudul Tunisiei. A scris o cărțulie, *La Rose de l'imam* (*Trandafirul imamului*). I s-a cerut să o scrie, fiindcă el nu e genul să se apuce de scris! Este povestea vieții sale la Gafsa și a marii prietenii pe care a legat-o cu imamul de acolo. Acel imam a murit și, murind, i-a dăruit un trandafir. Marius e infirmier. Toată viața a îngrijit bolnavi tunisieni și, dacă trăiești multă vreme în lumea musulmană, dacă ai intrat cu adevărat în acea lume și ai ajuns ca ei să te stimeze, să te iubească, îți dau un nume, un prenume de-al lor, un prenume arab, ca să simți că ești de-al lor. Colegii lui infirmieri și bolnavii îi ziceau Abderrahman, nume foarte răspândit în Maghreb și care înseamnă „slujitorul Celui Milostiv", omul milostivirii. Asta arată în ce măsură au simțit ei că nu era doar un infirmier angajat într-un spital, ci un om milostiv. Este cea mai frumoasă mărturie ce poate fi dată despre un creștin în lumea noastră, știind câtă putere îmbracă, pentru musulmani, milostivirea.

Iar Marius Garau spune: „Dacă aș avea într-o bună zi surpriza să ajung papă, mi-aș lua numele de Abderrahman I [...] și prima mea enciclică ar trata pe larg despre milostivire."[1] Este ceea ce a făcut Ioan Paul II la începutul pontificatului său. Iată ce importantă e milostivirea!

Universul acesta musulman poate lumina și el sensul Fericirilor. Iată un alt fel de milostivire: povestea pelerinajului lui Ali relatată de Attar, misticul care a scris povestea tânărului Malik în *E prietenul Meu.*

Abdallah trăia la Mecca. La un an după ce săvârșise ritualul pelerinajului, a adormit și a văzut în vis doi îngeri coborând din cer. „Câți pelerini au venit anul acesta? l-a întrebat unul din îngeri pe celălalt. – Șase sute de mii, a răspuns îngerul. – Câte pelerinaje i-au fost plăcute lui Dumnezeu? – Nici unul."

„Când am auzit aceste cuvinte, povestește Abdallah, m-a cuprins un tremur. «Cum, am exclamat, toți acești oameni au venit de la marginile pământului cu prețul multor dificultăți și osteneli, din văi adânci, străbătând pustiuri întinse, și toată această trudă în zadar? – Este un papucar la Damasc, pe nume Ali ibn Muwaffaq, a zis îngerul. N-a venit în pelerinaj, dar pelerinajul lui a fost primit și toate păcatele îi sunt iertate.» La aceste cuvinte, continuă Abdallah, m-am trezit și am zis: trebuie să mă duc la Damasc să-l caut pe omul acela. M-am dus așadar la Damasc și i-am căutat locuința. Am strigat și cineva a ieșit. «Cum te numești? am întrebat eu. – Ali ibn Muwaffaq. – Vreau să-ți vorbesc, am spus. – Vorbește! – Ce meserie ai? – Sunt

1. Marius Garau, *La Rose de l'imam,* Éd. du Cerf, coll. „L'amitié entre chrétiens et musulmans", 1983, p. 82.

papucar.» Atunci i-am istorisit visul meu. «Cum te numești? m-a întrebat el când am terminat. – Abdallah ibn Mubarak, am răspuns.» A scos un strigăt și a leșinat. Când și-a revenit în simțiri, i-am zis: «Spune-mi povestea ta.»

Omul mi-a povestit: «De treizeci de ani vreau să fac pelerinajul. Pusesem deoparte 350 de drahme din rodul muncii mele și hotărâsem ca anul acesta să mă duc la Mecca. Într-o zi, buna mea soție a rămas însărcinată. A simțit mirosul de mâncare ce venea de la vecini: Du-te și ia-mi un pic din mâncarea aia, m-a rugat ea. Am bătut la poarta vecină și am explicat situația. Vecina a izbucnit în lacrimi: Copiii mei n-au mâncat nimic de trei zile, mi-a spus ea. Astăzi am văzut un măgar care zăcea mort; am tăiat o bucată din el și am gătit-o. N-ar fi o hrană îngăduită pentru dumneavoastră. Inima îmi ardea în piept ascultându-i spusele. Am luat cele 350 de drahme și i le-am dat. Cheltuiește acești bani pentru copiii tăi, i-am spus. Acesta e pelerinajul meu.»

Îngerul spunea adevărul în visul meu, a conchis Abdallah, iar Împăratul ceresc avea dreptate să judece așa."[1]

Iată milostivirea. Și iată în ce fel, chiar fără a se hrăni din Evanghelie, milostivirea este un patrimoniu uman. Mă gândesc că Duhul lucrează pretutindeni în acest fel.

Ca să terminăm cu această Fericire, mă întreb dacă o întâlnire reușită n-ar fi cumva un schimb de milostivire: „Fericiți cei milostivi, căci ei vor avea parte de milostivire".

1. Attar, în Eva de Vitray-Meyerovitch, *Anthologie du soufisme*, după notițe manuscrise, arhiva episcopiei de Oran, dosar 79.

FERICIȚI CEI CURAȚI CU INIMA

„Fericiți cei curați cu inima, căci ei îl vor vedea pe Dumnezeu" (*Matei* 5, 8).

Și aici cred că este vorba de o consecință a sărăciei în duh. Pentru mine, „fericiți cei curați cu inima" înseamnă: fericiți cei care nu sunt avizi să-i stăpânească pe alții și să se folosească de ei. Cei care nu tind să se poarte cu ceilalți ca și cum aceștia ar fi simple obiecte, ci văd în fiecare o persoană liberă, vrednică de a fi respectată, fiindcă Dumnezeu însuși o iubește și o respectă. Cel care caută să-l stăpânească pe altul nu poate recunoaște chemarea lui Dumnezeu, prezența și iubirea lui. Într-o întâlnire este esențial să nu-l consideri pe celălalt un obiect, să nu încerci să te faci stăpân pe el sau să-l folosești.

Închei citindu-vă o ultimă parabolă despre inimile curate a lui Jalāl al-Dīn Rūmī, un mistic sufit, întemeietorul ordinului dervișilor rotitori. Sunt Fericirile în lumina Islamului! Pentru a situa acest text, e bine să ne amintim că islamul s-a născut în Arabia. Cele mai mari imperii și cele mai apropiate erau imperiul persan și, pentru ei, și teritoriul răsăritenilor, care ajungea până în China, precum și Imperiul de Apus, adică grecii, cărora le spuneau *rumi*.

Chinezii spuneau: „Suntem cei mai buni artiști." Bizantinii ziceau: „Noi suntem cei care avem puterea și desăvârșirea."

„Vă voi pune la încercare, a zis sultanul, și voi vedea care dintre voi are dreptate în ceea ce pretinde."

Chinezii și bizantinii au început să discute. Bizantinii au părăsit dezbaterea.

Chinezii au spus atunci: „Daţi-ne o sală şi să existe una şi pentru ei."

Erau două încăperi cu uşile faţă în faţă: chinezii au luat una, iar bizantinii, pe cealaltă.

Chinezii l-au rugat pe sultan să le dea o sută de culori; regele şi-a deschis vistieria, ca ei să primească ce doreau.

În fiecare dimineaţă, din dărnicia lui, chinezilor li se dădeau culorile.

Bizantinii au declarat: „Nici o nuanţă şi nici o culoare nu se potriveşte lucrării noastre: nu trebuie decât să înlăturăm murdăria."

Au închis uşa şi au început să lustruiască pereţii, care au ajuns curaţi şi limpezi ca cerul.

Când chinezii şi-au terminat treaba, de bucurie, au început să bată din tobă.

Sultanul a intrat şi a văzut picturile: când i-au căzut ochii pe ele, a rămas ca vrăjit.

Apoi s-a dus la bizantini, iar ei au dat la o parte perdeaua care-i despărţea.

Reflexul picturilor şi operelor de artă ale chinezilor a ajuns la pereţii ce fuseseră curăţaţi de orice urmă de murdărie.

Tot ce văzuse sultanul (în încăperea chinezilor) părea mai frumos aici: încânta privirea.

Bizantinii, părinte, sunt sufiţii: ei sunt fără studii, fără cărţi, fără erudiţie.

Dar şi-au lustruit piepturile şi le-au purificat de poftă, de lăcomie, de zgârcenie, de orice ură.

Această puritate a oglinzii este, fără nici o îndoială, inima ce primeşte nenumărate imagini [...] şi să ştii că oglinda inimii nu are limite.[1]

---

1. *Mathnawī*, I, citat de Eva de Vitray-Meyerovitch în *Rûmî et le soufisme*, pp. 145-147.

„Fericiți cei curați cu inima, căci ei îl vor vedea pe Dumnezeu."

FERICIȚI FĂCĂTORII DE PACE

„Fericiți făcătorii de pace, căci ei fiii lui Dumnezeu se vor chema" (*Matei* 5, 9).

Făcătorii de pace, da, însă nu de orice fel de pace. Știm bine că sunt mai multe feluri de pace: pacea indiferenței (lasă-mă în pace, nu mă ocup de tine, nu te ocupa de mine) – adesea pacea familiilor spirituale se realizează în această condiție precară. Fără comunicare, evităm șocurile pe care ni le-ar pricinui întâlnirea. Personal cred că aceasta poate dura o vreme, dar nu la nesfârșit.

Apoi, ceea ce romanii numeau *pax romana*, în întregul bazin al Mediteranei: pacea impusă cu forța. Vă impun punctul meu de vedere și nu cumva să ridicați capul, că s-ar putea să vi se întâmple o nenorocire. Neputând face altfel, lumea suportă. Situația pare oarecum pașnică, fiindcă toți par a fi de acord, dar e numai o aparență și, cu cel mai mărunt prilej, la cea mai mică slăbiciune a puterii, aceasta e răsturnată. Tensiunile stăruie continuu. Ceea ce spun despre o putere politică e valabil și între noi. Fiecare, în măsura în care e în stare, poate încerca să exercite asupra altora acest tip de putere, având iluzia că creează un climat de pace, e vorba însă de tăcere. Colonizarea a avut aspecte bune și rele. Nu-mi reneg defel istoria de francez din Algeria, dar spun că, din nefericire, în ziua în care francezii au vrut să intre

în această țară cu cultura lor și, într-un fel, au vrut să-și impună concepția lor despre lume, sămânța celor șapte ani de război și de masacre era deja aruncată. Localnicii au tăcut o vreme, conform proverbului arab „Sărută mâna pe care nu poți s-o tai". Lumea va face ce trebuie ca să trăiască, dar în ziua în care acea mână nu va mai avea arme, cu siguranță va fi tăiată. Să ne ferim să fim făcătorii unei asemenea păci!

Un alt tip de pace, pacea negociată, este în mod realist cea mai curentă. Persoane și grupuri, ne situăm în raporturi de forță, voite sau nu, date de diferența dintre personalități, de diferența de cultură, de o mulțime de lucruri care fac ca relațiile noastre să nu fie imediat ajustate. Din pricina diferențelor dintre noi, se instaurează între persoane un anumit raport de forțe. Pentru ca acesta să nu degenereze în violență sau în agresiune clară, este nevoie de negociere. Găsesc că e realist, e un început înainte de a ne îmbarca într-o pace prea spirituală. Trebuie să trăim și să negociem un raport de forțe. Dar nu este decât o pace provizorie, fiecare parte așteptând să aibă câștig de cauză! Negocierea păcii în general nu se face ca să se instaureze pacea pentru toată lumea. Se face pentru că, momentan, nu pot avea câștig de cauză, nu-l pot determina pe celălalt să-mi înțeleagă punctul de vedere, și atunci negociez. Am aerul că las de la mine, că fac o concesie, însă data viitoare va trebui să o facă și celălalt! Este o reînarmare pentru o viitoare rundă. Împrumut exact vocabularul ziarelor libaneze din anii 1973–1980, când de fapt au fost sute de armistiții

între milițiile și armate, și de fiecare dată titlurile mari din ziare anunțau: „Așteptând viitoarea rundă". Oamenii nu se lăsau păcăliți cum că în acel moment s-ar fi instaurat pacea. Era doar necesitatea de a crea un climat de pace în vederea reînarmării rapide și a reluării războiului. Din nefericire, pacea negociată este deseori așa. Însă uneori e mai bine să fie folosit acest mijloc, în lipsa altuia, pentru ca cel puțin oamenii să nu se ucidă între ei.

Pacea despre care vorbește fericirea este de un alt ordin, deși ea poate intra în toate aceste tipuri de relații spre a le converti. Pacea se întemeiază pe toate celelalte Fericiri, mai ales pe fericirea zero, care instaurează pacea interioară, în stare să realizeze îndreptarea în sine. Situațiile de conflict vin din faptul că cei mai mulți dintre noi nu suntem îndreptați în noi înșine și, ca urmare, provocăm în jurul nostru dezechilibre, fiindcă le purtăm în noi înșine. Să căutăm această pace, să fim făcători de pace, pentru ca fiecare să se poată împăca mai întâi cu sine. Acest lucru nu se petrece la scară planetară și nu contribuie cine știe ce la marile conflicte mondiale, însă facem ce putem la scara la care ne aflăm, și poate că de aici ar trebui să începem. Pacea așa cum o dă Hristos împreună cu dreptatea este acea ajustare de care am vorbit în legătură cu fericirea celor ce flămânzesc și însetează după dreptate. Este siguranța unui sprijin care dezamorsează frica și deci anxietatea, agresivitatea. Cântăm mereu în toți psalmii: „Tu ești Stânca mea, sprijinul meu, cetatea mea întărită..."; tot spunând

asta, poate vom ajunge s-o și credem! Și deci să fim dezarmați – este foarte important să nu ne mai apărăm, să nu ne mai petrecem viața fiind neîncrezători, și deci agresivi.

Mă gândesc că, în întâlnirile noastre, faptul de a dori această pace, de a vrea această pace pentru celălalt și pentru sine poate da naștere unui dialog veritabil într-un climat de încredere. Încrederea nu vine de la sine. Să vrei să faci pace înainte de a vrea să ai dreptate cu orice preț, fie el chiar strivirea celuilalt...

„Fericiți făcătorii de pace" – nu degeaba partea a doua este „căci ei fiii lui Dumnezeu se vor chema". Ce înseamnă asta? Cei care poartă în ei această pace interioară și devin făcători ai unei asemenea păci și-au aflat îndreptarea, sunt fii ai lui Dumnezeu. A fi fiu al lui Dumnezeu înseamnă a fi în relația corectă cu Dumnezeu, așa cum era Isus în relație corectă cu Acela pe care îl numește Tatăl său. Un fiu al lui Dumnezeu poate fi recunoscut după această pace, este în pace, împăcat cu sine și cu ceilalți.

FERICIȚI CEI PRIGONIȚI PENTRU DREPTATE

„Fericiți cei prigoniți pentru dreptate, căci a lor este Împărăția cerurilor" (*Matei* 5, 10) și fericiți cei prigoniți din pricina numelui meu, căci așa au fost și profeții dinaintea voastră[1].

1. Parafrază după *Matei* 5, 12.

Poți fi prigonit pentru multe alte motive, nu doar pentru dreptate. Sunt unii care se consideră prigoniți tot timpul și se cred adevărați martiri, dar nu pentru dreptate! Ci pentru că sunt încurcă-lume și otrăvesc pe toată lumea, sunt insuportabili! Îmi amintesc de vremea când am fost șapte ani responsabil al unui centru de studii. Erau acolo tot felul de oameni. Trebuia să fac în așa fel ca toată lumea să trăiască și să lucreze laolaltă. Nu era ușor, dar nici cu adevărat dificil. Era un căpos în acea comunitate – nu doi, unul singur! Încurca mereu pe toată lumea, imposibil să-l faci să priceapă ceva și să ajungi cu el la o înțelegere. Era mereu îmbufnat: la întrunirile comunității ședea cu un metru mai în spate, în tăcere – o tăcere apăsătoare, e groaznic, te paralizează complet: nu mai știam ce să zic. Trebuia ca întrunirea să continue și simțeai în coaste tăcerea care te judeca, privirea care dezaproba, din start, tot ce se putea petrece. Apoi, dimineața, la micul dejun – îl luam la un refectoriu cu autoservire –, veneam, ne așezam, ne spuneam bună dimineața. Venea și el, și buf! își trântea farfuria pe masă, nu se uita la nimeni, și înșfăca toată pâinea. Aveam o liturghie comunitară pe săptămână, fiecare pe rând celebram și predicam. Îi vine rândul. Îmi aduc foarte bine aminte, pentru că eram toți înlemniți. Pică pe textul în care Isus spune că va fi prigonit și în care își vestește Pătimirea. În substanță asta era predica: Isus a fost răstignit pentru că deranja – fără a explica prea mult de ce deranja. Atunci ne-am zis: gata, avem un martir în comunitate.

Eu par să glumesc, dar nu trebuie să ne plângem că suntem prigoniți, căci adesea suntem prigoniți pe bună dreptate, nu pe degeaba. Nu e răutate din partea celorlalți, ci noi suntem insuportabili. Să nu aruncăm imediat vina pe prigonitori! Să încercăm să vedem ce anume în noi stârnește la ceilalți reacția care ni se pare ciudată și care ne face să ne socotim prigoniți.

Nu despre acest lucru vorbește Isus, ci cred că vorbește de oameni ca acei iezuiți din Salvador, morți săptămâna trecută, și de oameni care, efectiv, au căutat dreptatea, și n-au căutat-o pentru ei, n-au încercat să atragă atenția altora asupra persoanei lor sau să-și facă un titlu de glorie în fața celorlalți, ci s-au luptat pentru ca în jurul lor să se producă o îndreptare, atât în relațiile lor personale, cât și – în cazul iezuiților – în relațiile sociale, ca să fie mai multă dreptate, ca unii să nu ajungă să se hrănească doar cu ce aruncă alții. Când aceștia dau totul ca să se înfăptuiască dreptatea și sunt prigoniți fiindcă nu e lucru firesc ca privilegiații să renunțe la privilegii și ca cei ce stăpânesc să-și lepede instinctul de dominare, de posesie, Isus le spune: fericiți sunteți voi, pentru că dreptatea mea se înfăptuiește, pentru că vă aflați în adevăr și acest adevăr va veni până la urmă, Împărăția cerurilor este a voastră, Împărăția cerurilor și dreptatea ei. Eu cred că această fericire ne spune că poate exista o bucurie – nu zic o bucurie zgomotoasă –, o bucurie chiar și în suferință, chiar și în persecuție, o bucurie ce ține de faptul că Isus este prezent, iar noi nădăjduim în Împărăția sa. Noi credem că nimic nu

se va putea împotrivi venirii sale, de vreme ce nici moartea nu l-a putut ține încătușat. Dacă, în întâlnirile noastre, suntem neînțeleși, dacă avem de suferit în vreme ce socotim că am făcut totul, în numele lui Isus, cu iubirea lui, ca toate să meargă bine, avem cel puțin convingerea că suntem cu Isus pe o cruce pe care nu noi am ales-o. Cum vă spuneam deunăzi: nimic nu mă va putea despărți de iubirea lui Hristos. Asta presupune să mă convertesc la această iubire și cu această iubire să intru în relație, pe cât îmi stă în putință. Atunci pot să-mi ofer suferința, împreună cu Hristos, ca să vină Împărăția lui Dumnezeu. Fericiți cei prigoniți pentru dreptate.

Fericirile nu se pot traduce pe dată în acte anume, în comportamente concrete care să poată fi detaliate, descrise, ci e vorba mai degrabă de o sensibilitate. Constat că mulți necreștini, mulți oameni care nu-l cunosc pe Hristos sunt sensibili la Fericiri ca la o muzică. Pentru mine, un creștin, fie că-și spune astfel sau nu, un om care-i aparține lui Hristos sau care trăiește din Duhul lui Hristos este acela care vibrează la muzica Fericirilor, acela pe care Fericirile nu-l lasă indiferent. Ele nu pot fi întotdeauna trăite până la capăt, nu-i vorba de o lege. Trebuie să faci asta, iar dacă n-o faci ești un ticălos, un eretic, te afli în afara comunității: nu se poate spune acest lucru. Nu-i poți spune cuiva care e nefericit în prigoană că nu mai e creștin, nu-i poți spune cuiva care plânge și care e nefericit că plânge: „Nu mai ești creștin, ar trebui să fii fericit" – e stupid! În schimb: fericiți cei

prigoniți, fericiți cei ce plâng... cuvintele astea trezesc ceva în străfundurile ființei tale și astfel ești creștin, astfel îți dai seama că nu ești om al Legii. Ori, dacă ești, ești al acelei Legi care e altceva decât o lege, este ceva care vibrează.

8
Rugăciunea creștină este un dialog

RUGĂCIUNEA ÎN LUMEA MUSULMANĂ

Pentru mine e foarte instructiv să trăiesc într-o lume în care oamenii se roagă. Spre deosebire de alte civilizații – mă gândesc la Occident –, aici e o lume în care oamenii se roagă. Rugăciunea marchează întreaga viață colectivă, de dimineața până seara. Nu spun că toată lumea se roagă, dar toată lumea e chemată să se roage. Și mulți se roagă, și din ce în ce mai mult, în anii din urmă, cu ambiguitatea acestei rugăciuni care este și o întoarcere la religie, dar și un protest politic, oarecum ca în Polonia, ca în Ungaria, ca în Cehoslovacia – este canalul prin care oamenii își exprimă opoziția față de putere. Se regăsesc în rugăciune. Rugăciunea este totodată o manifestare. Moscheile sunt arhipline. Vinerea, străzi întregi sunt blocate, moscheile devin neîncăpătoare pentru bărbații care merg să se roage. Femeile stau în colțul lor, câte patruzeci-cincizeci, dar asta-i o altă problemă. Rugăciunea e prezentă tot timpul, de dimineața până seara, chemarea la rugăciune, de cinci

ori pe zi: rugăciunea din zori, rugăciunea de la răsăritul soarelui, de la amiază, cea de la orele 15-16 (în funcție de cât de lungă este ziua), rugăciunea de la apusul soarelui. Există și una în plus, opțională: rugăciunea de noapte. Între aceste două ultime rugăciuni sunt circa trei sferturi de oră, și cei care vor să înainteze în credință rămân la moschee între cele două rugăciuni, cam de pe la 19.30 la 20.30. Imamul trebuie să stea la dispoziția lor ca să le răspundă la întrebări. Ei oferă o adevărată lecție. Toate astea plămădesc o lume. Vă asigur că e impresionant, dimineața, când plec devreme, pentru că am de mers departe, să văd, ca răspuns la chemarea la rugăciune, bărbați în galabii albe pe toate străzile, în tăcere, cu papuci în picioare, pentru că la moschee trebuie să te descalți, și care merg spre moschee sau se întorc de acolo, inclusiv tineri, mulți tineri. Muezinul strigă din vârful minaretului: „Dumnezeu e mare; mărturisesc că nu există alt Dumnezeu decât Dumnezeu, iar Mahomed este profetul său. Veniți la rugăciune! Veniți la biruință!" (S-a spus întotdeauna că în credința musulmană sunt asociate rugăciunea către Dumnezeu și biruința asupra dușmanilor, dușmani lăuntrici și dușmani din afară.) „Dumnezeu e cel mai mare, nu există alt Dumnezeu decât Dumnezeu." Dimineața – lucru foarte neplăcut când îți izbește auzul –, la 4 dimineața, el adaugă: „Rugăciunea e mai bună decât somnul" și o spune de două ori. Am o moschee la două sute de metri distanță – deci e suportabil, dar sunt unele în centru aflate chiar în curtea blocurilor, cu megafoane: cei care stau acolo

nu prea au chef să se roage. Prin urmare, chemarea la rugăciune există!

În orașele din Mzab, în sudul Algeriei, în acea civilizație care s-a păstrat din secolul al XI-lea, în timpul ramadanului te-ai crede într-o mânăstire. Se postește toată ziua, nu e nimeni pe străzi. La rugăciunea de seară, care marchează și încetarea postului, îi vezi pe toți bărbații în alb, ca niște fantome, în acele orașe medievale rotunde, pe străzile ce urcă spre moschee. Dacă moscheea se umple, unii coboară dincolo de ziduri, în afară, unde sunt amenajate spații de rugăciune în aer liber. Toată lumea se prosternează înaintea lui Dumnezeu cu același gest, ritualul rugăciunii e foarte simplu, extrem de auster, gesturile tradiționale sunt: stai în picioare, te înclini, îngenunchezi, te prosternezi cu fruntea la pământ, revii în genunchi, iar te înclini cu fruntea la pământ, te ridici și o iei de la început, în funcție de importanța rugăciunii. Acest ansamblu de gesturi se repetă de un număr variabil de ori, în funcție de ceas sau de sărbători. Gesturile sunt asociate cu cuvinte, mai ales cu „Tatăl nostru" musulman, rugăciunea care deschide Coranul, *Fatiha*, pe care o spun și mulți creștini, ceea ce mă cam deranjează. E adevărat, este o rugăciune foarte frumoasă, dar cuprinde și cuvinte ambigue către sfârșit. Iată textul ei:

În numele lui Dumnezeu cel Îndurător și Milostiv.
Slavă lui Dumnezeu, Domnul lumilor,
Îndurătorul, Milostivul,
Stăpânul Zilei Judecății!

Ție ne închinăm, Ție îți cerem ajutorul.
Călăuzește-ne pe Calea cea Dreaptă,
calea celor binecuvântați de Tine,
și nu a celor care Te-au supărat, și nici a celor rătăciți.*

Interpretarea tradițională a acestei rugăciuni în privința „celor rătăciți" este: evreii și creștinii – e totuși o problemă! Însă altfel e foarte frumos să te încredințezi îndurării lui Dumnezeu, Stăpânul Zilei Judecății, și să-i ceri să te călăuzească pe calea cea dreaptă. Această rugăciune ritmează viața musulmanului în fiecare moment de rugăciune și în toate marile momente ale vieții – căsătoria musulmană *Allah Fatiha* e pur și simplu *Fatiha.* Această ambianță de rugăciune, pe de o parte, îmi trezește întrebări profunde, iar, pe de altă parte, mă trimite la specificul rugăciunii creștine. Acolo simți, fie doar și din gesturi, că un credincios se situează în fața unui Dumnezeu care-i spune: „Numai mie să mi te închini. Eu sunt Unicul." Este prosternarea cu fruntea la pământ, gest de sclav care arată o foarte mare smerenie și o totală abandonare în mâinile Stăpânului Judecății.

RUGĂCIUNEA CREȘTINĂ

Cred că rugăciunea creștină este cu totul diferită, așa cum este și credința creștină. Ea se naște din întâlnirea cu Dumnezeul cel viu, cunoscut prin Isus sau cunoscut prin alți creștini. Dumnezeu este El însuși întâlnire de

* Trad. rom. de George Grigore (n. tr.).

Persoane, comuniune. Viața creștină constă în primirea lui Dumnezeu care iese în întâmpinarea omului ca să încheie cu el un legământ de comuniune, primirea lui Dumnezeu care vine și se face om. Rugăciunea creștină este moment de primire, de întâlnire, de reînnoire a legământului, de ajustare la Celălalt. Altfel spus, creștinul, în rugăciunea sa, se lasă mai întâi străbătut de Cuvântul lui Dumnezeu, intră în dialogul dintre Tatăl și Fiul. De aceea cred că rugăciunea creștină se face în numele Fiului, prin El, cu El și în El.

Înainte de a rosti orice cerere, de a spune orice cuvânt, rugăciunea constă în intrarea, împreună cu Isus, într-o relație filială cu Tatăl. În primul rând nu e vorba de cuvinte, ci de o atitudine profundă: să cauți să intri împreună cu Isus în relația justă cu Tatăl și să poți spune, să îndrăznești să spui „Tatăl nostru". Suntem chemați să recunoaștem că Dumnezeu este Tată. Nu un tată obișnuit, căci știm prea bine că sunt tați care nu merită acest nume, ci Tatăl lui Isus Hristos. A recunoaște că Dumnezeu e Tată înseamnă a te lăsa în grija lui așa cum face Isus. Creștinul nu se roagă ca păgânii (*Matei* 6, 5-6), care repetă multe cuvinte, nici ca aceia care împlinesc rugăciunile ca pe un ritual: trebuie să fac asta și atunci o fac. El intră în comuniune cu Tatăl.

Sfântul Pavel spune în *Romani* 8, 26: „Nu știm să ne rugăm." Dacă asta e rugăciunea, e nebunie curată! Nu știm, nu se poate. Știm să facem gesturi, știm să rostim cuvinte, dar cum să ne „ajustăm" la Dumnezeu? Cine va ști, cine va putea s-o facă? Dar el adaugă: „Duhul

însuși vine în ajutor slăbiciunii noastre." Duhul este acela care dă naștere, în noi, rugăciunii juste. *Cred în Duhul Sfânt*. Nu-i de mirare, de vreme ce credem că El este Duhul întâlnirii și al comuniunii dintre Tatăl și Fiul și mai credem și că Isus a venit în această lume ca să-și dăruiască Duhul, nu ca să facă minuni, nici să spună vorbe frumoase, ci ca să-și dăruiască Duhul. Aceasta era misiunea lui, tot restul era orânduit ca noi să înțelegem că în El se află misiunea Duhului, misiunea eliberatoare care-L leagă de Tatăl, și ca noi să vedem prin El efectele lucrării Duhului. Totul este reîndreptat, reajustat în jurul lui: bolnavii, oamenii pierduți, dezorientați. Întreaga Evanghelie călăuzește la perceperea acțiunii Duhului în Hristos. Misiunea lui Hristos este să dăruiască Duhul și să facă din noi fii „ajustați" Tatălui. Îmi place mult acest text: „Toți cei mânați de Duhul lui Dumnezeu sunt fii ai lui Dumnezeu. Căci n-ați primit duh de robie ca iarăși să vă temeți, ci ați primit Duhul înfierii, prin care strigăm «*Abba*, Tată!». Duhul însuși dă mărturie împreună cu duhul nostru că suntem copiii lui Dumnezeu" (*Romani* 8, 14-16). Pentru mine, aici se află temeiul rugăciunii. Cu adevărat Duhul este acela care ne „ajustează", care ne va îndrepta relația cu Tatăl și va face cu putință, apoi, cuvintele, gesturile, toate celelalte. În acest sens, rugăciunea este întreaga viață, însă nu în sensul că ne rugăm făcând orice. Dacă, în viața noastră, căutăm să ne „ajustăm" la Dumnezeu și la ceilalți, atunci viața noastră devine rugăciune. Atitudinea rugăciunii creștine modelate de Duhul este

filială. Rugăciunea nu este cu putință fără această dispoziție esențială, nu numai în momentul rugăciunii, ci în întreaga viață, viață filială și fraternă.

Tot ce am spus până acum despre întâlnire, despre „ajustare" intră în pregătirile de rugăciune.

Fericirile, de pildă, sunt pregătiri de fond pentru o întâlnire, deci pentru rugăciune. E suficient să recitim cântările din Noul Testament, cum sunt *Magnificat* și *Benedictus*. Ele exprimă încântarea că există Cineva în care putem avea încredere, că Cineva este prezent în viața noastră, miracol al iubirii care creează și eliberează. Sfântul Francisc, pentru mine, este culmea rugăciunii, a unei rugăciuni vii.

RUGĂCIUNEA: ACT DE SĂRĂCIE

Magnificat-ul este o minunare urmată de un act de încredere totală. Din această încredere se vor naște smerenia, simplitatea, sărăcia, dar și siguranța calmă. *Amin*-ul este, pentru mine, acea tărie liniștită în sine, care ține, e solidă. Important este să se facă voia lui Dumnezeu, altfel spus, să se desfășoare puterea Iubirii lui și să ne oferim viața pentru aceasta. Restul va veni de la sine. Îndemnul „Căutați mai întâi Împărăția și dreptatea ei și toate celelalte vi se vor da pe deasupra" (*Matei* 6, 33) este și o atitudine a rugăciunii. Rugăciunea e legată de oferirea vieții, de oferirea de sine. De aceea îmi vin în minte fraze ca niște convingeri. *Psalmul* 40, 7-8 citat în *Evrei* 10, 5-7: „Jertfă și prinos nu ai voit, dar mi-ai

întocmit un trup. Arderi de tot şi jertfe pentru păcat nu ţi-au plăcut; atunci am zis: «Iată, vin...»" Rugăciunea creştină este, pentru mine: iată, vin, îmi ofer viaţa.

Asta îmi aminteşte de rugăciunea musulmană. Când se duc în pelerinaj la Mecca, musulmanii doresc să se împace cu Dumnezeu, să-i ceară iertare şi să se întoarcă la legământul originar dintre Dumnezeu şi fiii lui Adam, al cărui semn material este piatra neagră. E un demers de întoarcere la Dumnezeu, de convertire. Pelerinii vin de obicei cu avionul sau cu vaporul. În jurul Kaabei este un spaţiu ce se întinde pe mai multe sute de kilometri înainte de a ajunge la Mecca. Pe toate drumurile care duc la Mecca sunt bariere, dar sunt şi frizeri, duşuri şi oameni care vând provizii. Bărbaţii se rad complet, se spală la duş – fiindcă trebuie să fie în stare de puritate rituală – şi se îmbracă în veşmântul pelerinului, făcut din două bucăţi de stofă identice, albe, una aşezată în jurul şalelor, iar cealaltă aruncată peste umăr ca să acopere pieptul. În acel moment toţi credincioşii sunt îmbrăcaţi cam ca pentru un botez, toţi sunt egali în faţa lui Dumnezeu, în aceeaşi ţinută sau în aceeaşi goliciune, şi merg la întâlnirea cu Dumnezeu, care-i aşteaptă ca să le ierte păcatele. Este impresionant că, de-a lungul drumului, sunt transportaţi cu taxiuri, cu autobuze, cu camioane, cu camionete. Sunt tot felul de mijloace de transport şi, pe zecile de kilometri pe care le parcurg înainte de a ajunge la Kaaba, cântă un soi de refren strigat din toate puterile: „Iată-ne în Mâinile Tale, iată-ne în faţa Ta." Repetă aceste cuvinte pentru ca, puţin câte

puțin, să se adâncească în ei așteptarea după Dumnezeu, dorința de Dumnezeu. Cuvintele următoare sunt mai puțin plăcute pentru creștini – ei spun, dar e firesc: „Tu ești Singurul, Tu ești Atotputernicul, Tu nu ai pe nimeni alături."

Evident, nu m-am dus niciodată în pelerinaj la Mecca, n-am văzut decât filme și am prieteni care au fost și au adus înregistrări. Nici un creștin nu poate merge acolo.

Oferirea vieții: „Tu nu ai voit nici jertfă, nici ardere de tot, dar mi-ai întocmit un trup; atunci am zis: «iată, vin»" – asta înseamnă a te purta ca un fiu, fără să încerci să te substitui lui Dumnezeu, despre care noi credem că este binele omului, că El este binele nostru și că El are mijloacele de a realiza acest bine. Nu ne rugăm în primul rând pentru a fi ascultați – ar însemna să începem prost dialogul. Nu începi să dialoghezi cu cineva punându-te pe tine în față și voind să-l folosești pe celălalt pentru tine. Lucrurile nu merg dacă, la o întâlnire, vrei de îndată să te folosești de celălalt. Noi nu ne folosim de Dumnezeu. Dumnezeu n-are nevoie să fie informat, cum ne spune Isus. El nu se află în slujba proiectelor noastre. Știe mai bine decât noi de ce anume avem nevoie. De aceea se cade mai întâi să-l primim recunoscându-l, respectându-l așa cum vrea El să fie respectat și făcându-i loc în noi ca să fie El însuși. În acest sens pot spune – și au mai spus-o și alții înaintea mea – că rugăciunea constă în primul rând în a-i răspunde lui Dumnezeu punându-ne în starea de a-l primi. El atâta așteaptă: „stă la ușă și bate" (*Apocalips* 3, 20). Așteaptă

doar să-i deschidem ușa și să-l lăsăm să fie Dumnezeu, să nu căutăm imediat să ne facem stăpâni pe El. Și regăsim una dintre atitudinile de bază ale întâlnirii în fericirea celor săraci în duh. Rugăciunea este în primul rând un act de sărăcie. Când suntem bogați, căutăm mai degrabă să ne protejăm de Dumnezeu.

A UMBLA ÎMPREUNĂ CU DUMNEZEU

Intrăm în rugăciune ca în pustie: la noi în țară putem face experiențe puternice ale pustiei. Acele sute de kilometri de străbătut în care, treptat, suntem despuiați de tot ce constituie viața cu ceilalți. Este o adevărată încercare și e bine să fie făcută. Eu, unul, am făcut-o o dată în viața mea. O mai fac uneori, dar nu atât de departe. La Tamanrasset, de pildă, să mergi cu mașina, să străbați deșertul până la Tamanrasset și, puțin câte puțin, să lași în urmă, să scuturi de pe tine toată zgura. Se creează un fel de goliciune, o mare sărăcie într-o lume în care nu mai ești decât un grăunte de nisip, o pietricică pierdută. Să urci la Assekrem și să treci spre Hoggar, munte cu peisaj selenar, unde se află în permanență Frățiori ai lui Charles de Foucauld. Sunt doi care locuiesc pe un platou complet pietros, vulcanic, pustiu, nu e nimic acolo, nimic, nimic. Ei sunt acolo și primesc mii de oameni care urcă pe acea înălțime. M-am pomenit, ca niciodată, într-o stare de sărăcie interioară – nu spun de frică de Dumnezeu, ci de

un sentiment al prezenței Lui pe care nu-l încerc atunci când sunt înconjurat de oameni.

Dumnezeu este liniștitor și apropiat, dar nu este doar astfel. Este Dumnezeu. Este totodată Celălalt. Nu este la îndemâna mea. E important să faci și această experiență în rugăciune, tocmai ca să-ți poți spune că, atunci când te rogi, nu întâlnești ecoul glasului tău. Dacă eu concep un Dumnezeu pe măsura mea, risc să realizez un monolog: El s-a făcut atât de mult om, era atât de apropiat. Da, însă era El, nu eu. Este experiența pe care o trăiesc de fiecare dată când mă aflu în deșert.

Deșertul este, pentru mine, un fel de adevăr care se naște firesc, care ne pregătește să primim darul lui Dumnezeu. Noi îi cerem atâtea, poate lucruri pe care nu ni le poate da, fiindcă ne putem descurca și singuri ca să le obținem. Însă ceea ce ne poate da El este Duhul său, Prezența sa, Tăria sa, Viața sa, pe sine însuși. Cred că noi îi cerem adesea multe lucruri și rămânem nesatisfăcuți, în vreme ce, cu El, multe devin cu putință.

Rugăciunea este, așadar, și locul unei convertiri: mă întorc cu spatele la eul meu ca să accept ca Dumnezeu să fie Dumnezeu și să-și împlinească lucrarea, fiindcă important este să mă las locuit de El. Adesea rugăciunea este o ieșire din sine ce poate dura mult și poate fi uneori aridă. Și dacă rugăciunea nu străbate aceste momente de ieșire din noi înșine în care suntem în căutarea Cuiva pe care l-am întrezărit într-o zi și care apoi ne scapă, cred că ea nu a ajuns încă la capăt. N-a realizat adevărata întâlnire. E firesc să existe drumuri lungi de exod, oarecum

ca acela al evreilor după plecarea din Egipt. Cârteau fiindcă se simţeau pierduţi şi pentru că-l pierduseră pe Dumnezeu, şi totuşi Dumnezeu îi călăuzea de la moarte la viaţă în acel pustiu, şi ei nu ştiau. Nu se aflau încă în Pământul făgăduinţei şi-şi pierdeau încrederea străbătând pustiul. Le-ar fi plăcut să se întoarcă la treburile lor, şi totuşi Dumnezeu era de faţă. Şi aici, o altă frază din *Mihea* 6, 8. Pentru mine, rugăciunea este adesea foarte aridă şi este mersul cu Dumnezeu. Iată ce spune profetul: „Ţi s-a vestit, omule, ce este bine, ce anume cere Domnul de la tine: nimic altceva decât să împlineşti judecata şi să iubeşti îndurarea şi cu străduinţă să mergi cu Dumnezeul tău": să împlineşti dreptatea, să iubeşti, să umbli întru smerenie cu Dumnezeul tău.

„TATĂL NOSTRU"

În rugăciunea pe care Isus ne-a învăţat s-o spunem se află totul. Tot ce am spus până acum se află în ea.

Tatăl nostru – intrarea în relaţia filială: dacă spun „Tatăl nostru" înseamnă că aştept de la Duhul Sfânt să mă „ajusteze" la acest Dumnezeu pe care îl numesc „Tată" şi să modeleze în mine o fiinţă filială. Încep prin a spune: te recunosc pe tine, Cel cu totul Altul. Nu cer decât să se sfinţească numele tău. Este sfânt, adică este El însuşi. Sfinţenia este calitatea lui Dumnezeu. Prin urmare, dorinţa mea este: ca Tu să fii Tu mai întâi, pentru că eu cred că Tu eşti important şi că vrei binele nostru şi că împărăţia ta, voia ta sunt cele mai mari bunuri

pentru mine, fiindcă ele înseamnă iubire, dreptate, pace, comuniune, speranță, totul. Apoi, în smerenie, cu conștiința fragilității noastre, cerem pâine și iertarea care face să dăinuie legământul, care ne menține în relația justă. Fă să dăinuie relația, pentru că astfel Tu îți poți face lucrarea, prin această relație cu tine și cu ceilalți. Fă din noi un izvor de încredere și de pace precum Tu, prin iertarea ta, ne arăți încredere și ne statornicești în pace. În sfârșit, dăruiește-ne curaj și perseverență în ceasul îndoielii – așa înțeleg eu ispita. Și toate acestea pentru tine, în Isus, prin Duhul Sfânt.

A te lăsa modelat de aceste cuvinte înseamnă și a intra tot mai mult în relația filială. E ceva foarte diferit de acea rugăciune coranică.

Această dispoziție este creată în noi de *Tatăl nostru* sau de Duhul și de aceea nu putem rosti această rugăciune decât în Duhul, dacă suntem gata să auzim ce vrea să ne spună Dumnezeu, căci altfel nu-l lăsăm să vorbească, monologăm doar. Atunci putem începe să-i discernem prezența.

EUHARISTIA ȘI MIJLOCIREA

Eu cred că rugăciunea – această rugăciune și orice rugăciune – este și locul în care ne obișnuim cu prezența. De aceea, cealaltă mare rugăciune creștină este Euharistia, punerea în prezență. Ea rezumă tot ce am spus până acum, și tot ce spune, în felul său, *Tatăl nostru*, în cadrul unei cine, loc de întâlnire și de comuniune. În ajunul Pătimirii, această întâlnire, această cină includ

amintirea faptelor minunate ale Dumnezeului iubitor și îndurător, care se adresează fiecăruia, fiecărei generații. Și apoi Euharistia cuprinde oferirea vieților noastre, împreună cu Hristos, prin Hristos și în Hristos, pentru ca Duhul să-și împlinească lucrarea și să facă din noi Trupul lui Hristos. „Deveniți ceea ce ați primit", spune sfântul Augustin.

Abia atunci când ne aflăm în relație justă și după ce ne-am oferit viața ca să vină Împărăția lui Dumnezeu se naște mijlocirea. Înainte, ea riscă să fie doar cuvinte în vânt. E ușor de spus: „Te implorăm să fie pace în Liban", sau orice altceva, dacă în jurul nostru ne războim, dacă nu suntem îndreptați, dacă nu-i cerem mai întâi lui Dumnezeu să ne pună cu Hristos în relația care să-i îngăduie să-și săvârșească lucrarea. Prin Hristos se realizează mijlocirea, nu prin noi, nici prin cuvintele noastre.

E firesc să ne exprimăm nevoile și să ne rugăm pentru alții în această împărtășire a sfinților care este Trupul lui Hristos. Însă ar trebui să ne plimbăm limba în gură de șapte ori, ba chiar de opt, înainte de a spune anumite lucruri. Nu că nu trebuie să le spunem, ci ca nu cumva să fie spuse cu ușurătate, să fie încă un cuvânt care zboară și până la urmă nu angajează nimic din ființa noastră. Rugăciunea are și greutatea a ceea ce suntem gata să dăruim ca să vină Împărăția – și nu orice, altfel i-am adresa lui Dumnezeu doar o listă de revendicări.

Voi termina citându-l pe Paul VI, la care țin foarte mult. E vorba de admirabila sa enciclică *Ecclesiam suam*, publicată în 1964, un text la care revin foarte des, pentru că îmi dau viața, dintotdeauna, pentru dialog. Ea

vorbește despre rugăciune în cadrul a ceea ce numește „dialogul mântuirii", acel dialog pe care Dumnezeu îl inițiază din veșnicie cu umanitatea. E frumoasă această prezentare a Revelației ca dialog inițiat de la început de Dumnezeu cu omul. Nu este o revelație căzută din cer precum o carte în mâinile unui profet, ci Dumnezeu caută să intre în relație cu omul și de la început așteaptă de la el la fel de mult pe cât îi dăruiește. Este dialogul mântuirii. Iată ce spune:

> [Originea transcendentă a dialogului] se află în însăși intenția lui Dumnezeu. Religia este prin natura ei o relație între Dumnezeu și om. Rugăciunea exprimă această relație în dialog. Revelația, care este relația supranaturală pe care Dumnezeu însuși a voit s-o instaureze cu omenirea, poate fi văzută ca un dialog în care cuvântul lui Dumnezeu se exprimă prin Întrupare și apoi prin Evanghelie. Convorbirea părintească și sfântă dintre Dumnezeu și om, întreruptă din pricina păcatului strămoșesc, este reluată în chip minunat de-a lungul istoriei. Istoria mântuirii relatează tocmai acest dialog îndelungat și divers care pornește de la Dumnezeu și leagă cu omul o conversație variată și uimitoare. În această conversație a lui Hristos cu oamenii, Dumnezeu lasă să se înțeleagă ceva din El însuși [...]. El este Iubire. [În rugăciune,] dialogul devine deplin și încrezător, copilul este invitat să ia parte la el, iar misticul se adâncește în el cu totul.[1]

Cuvinte uimitoare într-o enciclică. Iată ce este, pentru mine, rugăciunea creștină.

1. *Ecclesiam suam*, 6 august 1964, nr. 72.

9
Biserica, o comunitate de dialog

Nu voi face un tratat despre Biserică, nici o expunere despre viața călugărească. Rămân în perspectiva întâlnirii, a dialogului, a comuniunii și a câtorva trăsături ale vieții creștine care mi se par esențiale.

CE NU ESTE BISERICA

Biserica nu este o simplă organizație internațională însărcinată cu răspândirea Evangheliei. Nu este nici o multinațională a caritații cu scop nelucrativ. Nici o federație de celule militante, răspândite în lumea întreagă, și care ar avea drept obiectiv să se infiltreze în toate societățile pentru a implanta în ele Împărăția lui Dumnezeu. Adesea așa caracterizează unii Biserica, chiar dacă folosesc alte cuvinte. Deși ea poate îmbrăca unul sau altul dintre aceste aspecte și, într-adevăr, este și o organizație, este și o multinațională a caritații, există și celule militante în Biserică, ea nu este în primul rând o organizație omenească, croită după modelele unor organizații analoge, fie ele partide sau altceva. Acest aspect al

vieții ei este cu totul secundar și a variat în funcție de epocă și de istorie.

Când mă întâlnesc cu arhiepiscopul de Milano sau cu episcopul de Sainte-Anne-de-la-Pocatière din Canada, constat că suntem cu toții episcopi, dar că munca noastră, pe teren, e destul de diferită. Când facem vizita *ad limina*, primim un chestionar stufos, ca toți episcopii din lume, ca să prezentăm starea diecezei. Pe acesta trebuie să-l trimitem congregațiilor romane, apoi congregațiile fac niște fișe care îi sunt transmise papei, ca papa să știe, în linii mari, cu cine are de-a face atunci când ne primește. Chestionarul este un document foarte gros. Împreună cu vicarul meu general, ne așezăm la biroul lui și ne întrebăm: ce vom putea completa acolo?! Dacă fac statisticile operelor, spitalelor, universităților mele, ale organelor mele de presă, ale botezurilor, cununiilor, înmormântărilor, preoților, e nimica toată. Statistic nu exist! Cu toate astea, am senzația că zidesc o Biserică, dar nu ca alții. Acest aspect exterior poate fi relativizat fără ca astfel să se piardă sensul Bisericii ori ființa Bisericii. Asta încercam să explic în Canada. Canadienii erau înnebuniți. În anii '60-'70 trecuseră brusc de la o proporție de practicanți de 90% la una de 40%. Acum sunt disperați, fiindcă practicanții au ajuns la 35%. Sărmanii! Înțeleg: e o prăbușire! Nu mai este Biserica dinainte, și e legitim să-ți pui întrebări asupra cauzelor. Însă Biserica nu încetează să existe atâta vreme cât există creștini.

BISERICA, UN SINGUR TRUP ÎN DUHUL

Eu, unul, consider că Biserica este în primul rând adunarea, pe urmele lui Hristos și prin Duhul lui, a unor păcătoși de toate originile, eliberați prin puterea iubirii lui și gata să-și dea viața pentru El și pentru a-i elibera pe frații lor. Este o adunătură de păcătoși, de oameni care se știu păcătoși, care nu există decât prin milostivirea lui Dumnezeu, care au simțit acest lucru și sunt gata să-l împărtășească cu alții. Acesta e fundamentul. Dacă lipsește, tot restul e o aiureală! În timpul vieții pământești a lui Isus, primul nucleu al Bisericii este un fel de adunare heteroclită. Ceea ce caracterizează această Biserică, în nucleul ei cel mai profund, este în primul rând sărăcia.

Când mă gândesc la Biserică, îmi vine în minte acel text din *Prima epistolă către corinteni* care descrie ce suntem: „Priviți la chemarea voastră, fraților, că nu mulți sunt înțelepți după trup, nu mulți sunt puternici, nu mulți de neam bun; ci Dumnezeu a ales cele nebune ale lumii, pentru a-i da de rușine pe cei înțelepți; pe cele slabe ale lumii le-a ales Dumnezeu, ca să rușineze pe cele tari; pe cele care nu sunt de neam bun ale lumii și pe cele disprețuite le-a ales Dumnezeu, pe cele ce nu sunt, ca să nimicească pe cele ce sunt, pentru ca nici o făptură să nu se trufească în fața lui Dumnezeu. De la El sunteți și voi, întru Hristos Isus, care s-a făcut pentru noi înțelepciune de la Dumnezeu și dreptate și sfințire și răscumpărare, pentru ca, după cum este scris: «Cel care

se laudă, în Domnul să se laude»." (*1 Corinteni* 1, 26-31). Iată care este, după mine, fundamentul Bisericii.

Din păcate, noi inversăm foarte des ordinea valorilor și, sub pretextul de a fi o societate printre altele, eventual cea mai bună, ne sprijinim pe valori lumești, devenim o putere omenească printre altele. Și în Biserică relațiile devin efectiv relații lumești, care nu se mai întemeiază pe adevăr, pe smerenie, spun chiar „pe sfințenie". Este poate cam pretențios! Recitiți *Epistola către filipeni*: „Așadar, cu tot îndemnul ce poate fi în Hristos, cu toată mângâierea iubirii, cu toată împărtășirea Duhului, cu toată îndurarea și compătimirea, faceți-mi bucuria deplină gândind la fel, având aceeași iubire, același suflet, același cuget. Nu faceți nimic din dușmănie, nici din slavă deșartă, ci cu smerenie, fiecare socotindu-l pe altul mai de cinste decât pe sine însuși" (*Filipeni* 2, 1-3).

Nu există dialog dacă ne luăm prea tare în serios, dacă socotim că, într-o privință sau alta, suntem mai buni decât celălalt, mai tari decât celălalt, mai sfinți etc. Toate astea sunt aparențe. Nu este posibil dialogul, nu este posibilă întâlnirea decât dacă fiecare este profund convins de slăbiciunea sa, de micimea, de sărăcia sa și dacă are convingerea că și el, ca și celălalt, nu rezistă decât datorită milostivirii Cuiva. Cu această dispoziție ne putem apropia de celălalt, neavând nici o pretenție unii față de alții. Nici chiar papa nu este nimic în fața unei mame care se străduiește să-și crească copiii din iubire față de ei și, poate, din iubire față de Dumnezeu.

Un foarte frumos text al lui Dom Helder Camara despre „martiriul alb" ne spune:

> Ar fi uşor să-l nesocoteşti pe acela care nu are nici păcate mari, nici mari virtuţi, incapabil de mari laşităţi, dar şi de acte de curaj. El vrea să trăiască liniştit, în pace cu ai săi. Eşti ispitit să-i aplici cuvântul îngrozitor din Biblie: „Pe cei căldicei Dumnezeu îi varsă din gura sa."
>
> E adevărat că omul de rând nu are aplecare spre eroism, ca să se arunce în primejdie sau să înfrunte martiriul; însă e tot atât de adevărat că viaţa sa de zi cu zi e alcătuită din jertfe şi eroisme anonime. Şoferul de taxi care, în sătucul lui din provincie, asigură traiul celor opt copii ai săi; soţia funcţionarului mărunt care face minuni pentru a adăuga ceva pe lângă salariul soţului, pentru a-i putea creşte pe cei doi copii şi pe al treilea, care este pe drum; fata care nu s-a măritat, dar care adoptă unsprezece nepoţi, copiii a doi dintre fraţii săi... Este ceea ce se numea în Evul Mediu „martiriul alb": incognito, anonim, discret. Astfel de cazuri ar putea fi citate la nesfârşit.
>
> Fără jertfa acelora care rămân în umbră, sortiţi sarcinilor ingrate de zi cu zi, pierduţi în cenuşiul cotidian, ar putea oare alţii să se consacre marilor probleme ale familiei umane? În vreme ce omul de rând mănâncă pâinea monotoniei – aceeaşi casă, aceleaşi feţe, aceleaşi glasuri, aceleaşi griji –, alţii se dăruiesc fără măsură: acceptă corvoada, însă, în general, sunt remarcaţi.
>
> Ar fi nedrept şi stupid să-i dispreţuim pe oamenii de rând, care sunt cei mai numeroşi. Trebuie să stabilim o alianţă profundă între aceştia şi combatantul de pe front. Trebuie să recunoaştem – nu din calcul, ci pe bună dreptate – valoarea eroismului anonim al martiriului alb.[1]

1. Dom Helder Camara, *Le désert est fertile*, DDB, coll. „Livre de vie", 1971, nr. 128, 120 p., pp. 97-99.

Pe acest cor se sprijină tenorii. Iar tenorii trebuie să fie conștienți că sunt susținuți de el.

Trebuie să ne amintim că am fost cufundați în moartea lui Isus ca să renaștem în El și că omul cel vechi e biruit de El: „V-ați dezbrăcat de omul cel vechi, dimpreună cu faptele lui, și v-ați îmbrăcat în cel nou, care, spre a ajunge la cunoaștere, se reînnoiește neîncetat după chipul Celui care l-a creat" (*Coloseni* 3, 9b-10). Pe acest temei suntem chemați să alcătuim un singur trup în Duhul lui, să realizăm această alianță dintre combatanții de pe front și anonimi, pentru a fi un trup.

Ne diferențiază funcțiile, dar ele nu ne așază pe trepte de sfințenie diferite. Dimpotrivă – și aici îmi place mult sfântul Pavel, fiindcă subliniază că mădularele ascunse, în aparență cele mai de rușine, primesc cea mai multă cinste și sunt cele mai indispensabile. Fiecare le este necesar celorlalți și existăm unii prin alții și, pe cât posibil, unii pentru alții, asemenea celulelor din același trup. Prin urmare, trebuie să avem grijă și de frații și de surorile noastre, pentru că de vitalitatea lor depinde și a noastră. Cred că la asta angajează dialogul și întâlnirea: la comunicarea ce se stabilește în cadrul lor și-i îngăduie fiecăruia să trăiască, altfel se instalează necroza într-o parte a trupului. Recitesc *1 Corinteni* 12, 13: „Într-un singur Duh am fost botezați, ca să fim un singur trup, fie iudei, fie greci, fie robi, fie liberi [călugărițe, preoți, laici, francezi, italieni etc.] și un singur Duh a potolit setea tuturor."

A rupe dialogul, a refuza întâlnirea înseamnă a amputa trupul și a nu da voie cuvântului vieții să ne străbată pe toți ca să ajungă la frații noștri. Sterilizăm o parte din

trup atunci când întrerupem comunicarea din vanitate, orgoliu, voinţă de dominare, gelozie, dintr-o pretenţie imbecilă că am fi superiori celorlalţi sau mai buni decât ceilalţi.

SLUJIREA ÎN ADEVĂR

Isus ne spune, în multe feluri, că cel mai mare între noi trebuie să fie slujitorul nostru. Isus însuşi şi-a pus măreţia în slujire. I-a slujit pe ceilalţi, nu doar în sensul că le-a spălat picioarele în ajunul Pătimirii sale, sau în sensul că a făcut totul pentru ca ei să crească, iubindu-i, dăruindu-le Duhul său, chemându-i la viaţă, ci în sensul radical în care se făcea slujitor al lui Dumnezeu, abandonând orice pretenţie în ochii oamenilor pentru a trăi sub privirea lui Dumnezeu şi pentru a-l lăsa pe Dumnezeu să-i conducă viaţa. Această slujire presupune lepădarea de tot ce înseamnă slavă în ochii oamenilor, pentru a nu te mai îngriji decât de slava ce vine de la Dumnezeu. După cum ştiţi, slava este ponderea de adevăr pe care o are cineva. Slava în ochii oamenilor este ceva lipsit de greutate. Pavel are dreptate să spună că puterea lui Dumnezeu se dezvăluie cel mai bine în slăbiciunea omului. Acest lucru s-a văzut la cei mai mari sfinţi. Mă gândesc, de pildă, la sfântul Francisc.

Nu rămâneţi blocaţi asupra păcatului propriu şi nu vă trufiţi pentru virtutea proprie. Ne-o spune şi Isus în felul său, în Fericirile din Evanghelia după Luca: „Vai vouă când vă vor grăi de bine oamenii, pentru că tot aşa făceau părinţii lor cu profeţii mincinoşi“ (*Luca* 6, 26).

E plăcut să se vorbească de bine despre tine. Trebuie să prinzi și micile bucurii atunci când vin, însă fără să-ți întemeiezi viața pe ele. Musulmanii au și ei simțul acestui adevăr al omului în fața lui Dumnezeu, care nu coincide neapărat cu importanța pe care și-o dă omul în fața celorlalți. Iată ce spune misticul meu din Mali, Tierno Bokar:

> Prietene... purtarea pe care o dezaprob cel mai tare și care îmi stârnește mila este cea a ipocritului ridicol. E vorba de individul care, împopoțonat cu turban răsucit de opt ori în jurul capului, poartă cu ostentație la gât mătănii cu boabe mari, merge sprijinindu-se, fără să aibă nevoie, de umărul unui ucenic și de un toiag ce este mai mult de fason decât toiag de pelerin. Acest om rostește cu mai mult zgomot decât evlavie formula *Șahadei*[1] și ține predici cu un zel care nu este inspirat decât de nădejdea unui câștig imediat. Un astfel de om strică mintea și pervertește inima. E de o mie de ori mai josnic decât un asasin, care nu atacă decât trupul.[2]

Să nu ne încredem în aparențe, să nu ne mândrim cu calitățile sau cu responsabilitățile noastre.

AMBASADORI AI ÎMPĂCĂRII

Isus a încredințat acestei Biserici alcătuite din oameni săraci, chemați să slujească, misiunea împăcării. Una dintre caracteristicile esențiale ale Bisericii este de a fi loc și mijloc de împăcare. Pavel ne numește soli ai

1. Crezul musulman.
2. Amadou Hampate Bă, pp. 157-158.

împăcării. Dumnezeu, prin noi, vrea să se împace cu omenirea, s-o statornicească în dreptate şi să-i dăruiască viaţa sa:

> De aceea, acum noi nu mai cunoaştem pe nimeni după trup; şi pe Hristos dacă l-am cunoscut după trup, acum nu-l mai cunoaştem astfel. Dacă cineva este în Hristos, este făptură nouă; cele vechi au trecut: iată, toate s-au făcut noi. Şi toate sunt de la Dumnezeu, care ne-a împăcat cu sine prin Hristos şi care ne-a încredinţat slujirea împăcării. Pentru că Dumnezeu, în Hristos, împacă lumea cu Sine, nepunându-le la socoteală [oamenilor] greşelile şi aşezând în noi cuvântul împăcării. În numele lui Hristos, aşadar, ne înfăţişăm ca solie, ca şi cum însuşi Dumnezeu v-ar îndemna prin noi. Vă rugăm fierbinte în numele lui Hristos: lăsaţi-vă împăcaţi cu Dumnezeu. Pe El, care nu a cunoscut păcatul, l-a făcut păcat pentru noi, ca noi să dobândim, întru El, dreptatea lui Dumnezeu. (*2 Corinteni* 5, 16-21)

Asemenea lui Isus, şi noi trebuie să restabilim un nou legământ între om, orice om, şi Dumnezeu, arătându-i puterea împăcării prin Duhul Sfânt. Şi este adevărat că, pentru noi, în situaţia în care ne aflăm, în care este exclus ca într-o bună zi toţi musulmanii să devină creştini, cel dintâi aspect al misiunii noastre este tocmai împăcarea. Totul ne desparte: o mare parte a doctrinei, istoria, şi vedem astăzi ce se petrece între creştini şi musulmani pretutindeni în lume... Şi atunci, ce-i de făcut? Să înveninăm conflictele? Să ne aşezăm, şi unii, şi alţii, pe poziţii tot mai rigide? Noi, în Algeria, am acceptat să fim o Biserică a împăcării, fără pretenţii, şi trăim acest lucru într-o mare sărăcie. Credeţi-mă, asta

nu vine de la sine! Ne-ar plăcea mai multă eficacitate, să vedem mai multe roade. Ne-ar plăcea să fim băgați în seamă mai mult, mai puțin marginalizați, mai puțin disprețuiți, mai puțin umiliți. Și totuși, tocmai atunci când celorlalți nu le e teamă de noi, când suntem slabi, se poate petrece ceva. Poate că unii vor veni spre noi fără teamă și putem spera să încheiem, cel puțin cu aceștia, o nouă alianță, diferită, care să nu se situeze în cadrul unui raport de forțe, așa cum se întâmplă mereu între creștini și musulmani. Și repet: credeți-mă, nu e ușor, mândria e lovită zdravăn! Cu lumea musulmană, aceasta este realmente pentru noi o experiență profundă.

Adaug că împăcarea pe care căutăm s-o realizăm cu ceilalți trebuie să se petreacă în interior. În fața diversității extreme a acestei Biserici locale foarte neînsemnate, cu toate sensibilitățile creștine cu putință, de la europeanul secularizat până la indian, african, brazilian sau arab – care este și mai „sacralizat" decât pot fi musulmanii în reflexele sale religioase –, suntem puși în fața încercării de a le împăca pe toate așa cum se cuvine. Toți se revendică de la Hristos, toți au primit cunoașterea lui Hristos de la Duhul lui Hristos și l-au întrupat fiecare în felul său, în culturi diferite, în istorii diferite. A face pasul împăcării între toți aceștia consider că este misiunea mea de episcop. Și este misiunea noastră ca Biserică. Este, desigur, o mare bogăție. Dar este și foarte dificil și necesită o asceză serioasă. Nu mi-e deloc ușor mie, care am crescut multă vreme în mediul occidental, ba mai mult, în mediul dominican – mereu în fruntea

„progresului"! – să merg să celebrez o Liturghie de patru ore în coptă, să mă duc să fac o încoronare a Mariei pe un şantier brazilian, cu negrişorii îmbrăcaţi în alb cu costume înaripate. Căci de făcut trebuie s-o fac! Pe aici trece împăcarea. Ne dezbărăm un pic de ideile noastre, de cultura proprie. Îi facem loc celuilalt şi ne aşezăm lângă el. Pe aici trece împăcarea.

Când aud toate discursurile ecumenice, toate cele despre dialog, îmi spun că suntem departe, foarte departe de a trăi cu adevărat ecumenismul, fiindcă suntem atât de ataşaţi de moştenirile noastre, de patrimoniile noastre, de felurile noastre de a fi. Nu ne-am ciocnit suficient unii de alţii ca să acceptăm, ca să considerăm că suntem cu toţii creştini.

Este o descoperire pe care o fac, la noi, copţii. După cum ştiţi, ei sunt o Biserică prigonită de la origini. Se menţin prin miracol: sunt opt milioane, ronţăiţi din toate părţile de un Islam invadator. S-au născut pe valea Nilului, au trăit întotdeauna în valea Nilului. Stau în nisipurile şi în mâlurile Nilului. Cum se deschide o portiţă, pleacă de acolo. Când locurile unde au plecat se satură de ei, după o vreme, sunt trimişi înapoi la Nil. Acum, cei care au ajuns în Algeria descoperă cu uimire că mai sunt şi alţi creştini pe lume. Sunt convinşi că unica Biserică din lume care a păstrat intactă credinţa lui Isus Hristos este Biserica lor. Desigur, nu le cunosc pe celelalte. Sunt atât de închişi, prin forţa lucrurilor, în ghetoul lor, încât nu pot concepe altceva.

Îmi amintesc de întrevederea pe care am avut-o cu Papa Șenuda. Nu-mi era ușor. Eram invitat de ierarhia coptă să vizitez eparhiile ortodoxe din delta Nilului și-mi aranjaseră o întâlnire cu Papa Șenuda. L-am întâlnit deci pe acest om eminent, cu totul remarcabil. Aveam, desigur, sarcina să vorbesc cu el despre unitate. Îmi asigurasem spatele: fusesem la Secretariatul de Stat*, mă întâlnisem cu nunțiul de la Cairo, pentru că situația e foarte delicată cu copții, care, în Egipt, sunt foarte, foarte porniți împotriva catolicilor. De exemplu, le rebotează pe femeile catolice care se mărită cu copți. Aveam sarcina să vorbesc, simplu, despre unitate. El mi-a spus: „Știu, știu. Am fost cel dintâi care am dorit unitatea; am făcut un drum la Roma pe vremea Papei Paul VI (care îi plăcea mult), ca să fac vizita frățească ce trebuia să marcheze unirea Bisericilor noastre. Am cerut să se creeze comisii mixte, teologice. Ele există. Le este foarte greu, dar există. S-au întrunit anul trecut între copți ortodocși și catolici." Însă vizita mea pica într-un moment prost: tocmai fusese numit un nou patriarh copt catolic. Papa Șenuda mi-a spus: „Nu mă puteți împiedica să mă gândesc că, dacă există astăzi copți catolici și copți protestanți, aceștia nu sunt nicidecum musulmani convertiți deveniți catolici sau protestanți!" Voia să spună că și catolicii, și protestanții sunt foști ortodocși, pe care noi i-am răpit lumii ortodoxe. E toată problema uniatismului aici. De aceea

* Al Vaticanului (n. tr.).

sunt atât de zbârliți. Această Biserică coptă este extrem de săracă. Am vizitat dispensare în orășelul Darmanhur. Mă întreb cum de cei care merg acolo nu iau toate bolile din lume: e murdar, toată lumea stă pe jos, dentistul operează după o perdea murdară, se aud țipetele pacienților. E extrem de simplu: este o Biserică desculță, cum se spunea „medici desculți" vorbind despre China sau Vietnam, la un moment dat. Și ce vede această Biserică la Biserica catolică? Marile congregații occidentale vin cu spitalul lor italian, cu școlile lor franțuzești. Copții resimt acest lucru ca pe o invazie și ca pe un șoc. La noi, în Algeria, copții de aici pot descoperi că și catolicii sunt creștini și că nu trebuie să te iei după aparențe. În ciuda stângăciilor, a greșelilor, toți încearcă să fie uniți și doresc să lucreze, să trăiască laolaltă.

Apropo de Biserica împăcării, semnalez textul din *Gaudium et spes*, de la conciliul Vatican II, nr. 92, § 1-2: „În virtutea misiunii sale de a lumina întreg pământul cu mesajul Evangheliei și de a aduna într-un singur Duh pe toți oamenii de orice neam, rasă sau cultură, Biserica este semnul acelei fraternități care îngăduie și sprijină un dialog sincer. Acest lucru cere ca în primul rând înlăuntrul Bisericii să promovăm stima, respectul și înțelegerea reciprocă, recunoscând orice diversitate legitimă, pentru a stabili un dialog tot mai rodnic între toți aceia care constituie unicul popor al lui Dumnezeu."

E valabil pentru Bisericile mari, e valabil pentru grupurile umane, dar poate că e valabil și pentru persoanele individuale.

10

Viața călugărească, școală și piatră de încercare a dialogului

În Biserică există viața călugărească. După părerea mea, viața călugărească nu este decât o școală. Sfântul Benedict o numește „școală de slujire"; i s-ar putea spune școală de sfințenie, de ce nu?

ȘCOALĂ

Îmi place cuvântul „școală", pentru că ne scoate cumva din „starea de desăvârșire"*. Nu am nimic împotriva „stării de desăvârșire", dar ea dă impresia de ființe statornicite într-o anume situație, în vreme ce „școală", nu. Într-o școală are loc un parcurs: există un început și apoi lucrurile continuă ani de-a rândul. În mod normal, cunoștințele se îmbogățesc odată cu trecerea anilor. Într-o școală sunt elevi buni și răi, unii sunt prea aproape de sobă și nu urmăresc lecțiile, alții sunt dați mereu afară din clasă, există repetenți, există elevi strălucițI,

* Astfel e definită adesea viața consacrată prin jurăminte (voturi) călugărești (n. tr.).

care progresează foarte repede, mai repede decât ceilalți, care iau toate examenele... poate conține în ea diversitatea căilor fiecăruia. Există un program, ca în toate școlile, dar e respectat mai mult sau mai puțin. Unii reușesc, altora le e mai greu: sunt unii care se trudesc și alții care înaintează repede. Asta e o școală!

Problemă: este o școală, dar care ne va fi programul? Ce trebuie să învățăm? Eu socotesc că sfințenia nu se învață, fiindcă este însușirea proprie lui Dumnezeu, este Dumnezeu. Nimeni nu știe ce este. Putem să descoperim în Isus Hristos ce se întâmplă când sfințenia ia chip omenesc, da! Însă Dumnezeu singur este sfânt, și totuși credem că Dumnezeu își dăruiește Duhul de sfințenie – a făcut-o în Isus –, iar Isus Hristos ne împărtășește acest Duh de sfințenie. Prin Isus, cred că putem să ne punem în starea de a primi acest Duh de sfințenie. Viața călugărească constă în a ne pregăti pentru a primi Duhul de sfințenie, și nu în a ne propune să-l dobândim. Cred că toate instrumentele pe care ni le dă viața călugărească vizează acest scop: să ne pregătească pentru primirea Duhului de sfințenie.

De-a lungul veacurilor, viața călugărească a ținut seama de experiența oamenilor, nu doar de cea creștină, ci și de experiențe ale altor culturi, adunând toate mijloacele spre a-i permite omului să se deschidă către celălalt.

Vă dau acum – nu rezist acestei plăceri – regula unui grup musulman de sufiți. Veți vedea că există mari înrudiri între căutarea din viața călugărească așa cum o

prezint eu și căutarea lui Dumnezeu pe care unii musulmani – bărbați și femei – o întreprind în *zawii*, un fel de mici mânăstiri. Iată câteva mijloace puse la dispoziția unor musulmani pentru a pătrunde în cunoașterea lui Dumnezeu și pentru a primi de la El ceea ce vrea El să dăruiască:

1. Să-și păstreze veșmintele curate și ei înșiși să fie mereu curați.
2. Să nu se așeze în moschee sau în alt loc sfânt pentru a pălăvrăgi.
3. Să-și facă rugăciunile în comun.
4. Să consacre timp îndelungat rugăciunii de noapte.
5. În zori, să implore iertarea lui Dumnezeu și să-l invoce.
6. Dimineața să citească din Coran cât pot de mult și să nu vorbească înainte de răsăritul soarelui.
7. Între rugăciunile de seară și cele de la culcare, să repete o litanie.
8. Să-i primească pe săraci și pe nevoiași și să suporte cu răbdare povara de a-i sluji.
9. Să mănânce doar împărțind unii cu alții.
10. Să nu lipsească fără a primi învoire unii de la alții. În plus, să-și folosească orele libere pentru una din următoarele ocupații: studierea teologiei, sau un exercițiu de pietate, sau ajutorarea cuiva.[1]

Astfel se pregătesc unii, în anumite *zawii*, să primească mai mult din ceea ce vrea Dumnezeu să le dăruiască oamenilor – cuvântul Său, calea cea dreaptă. În

1. Prescripții monastice puse în scris la porunca lui Abū Sa'īd ibn Abi-l-Khayr. Citate în Eva de Vitray-Meyerowitch, *Rûmî et le soufisme*, p. 31.

felul acesta omul poate ajunge un adevărat slujitor al lui Dumnezeu.

Printre aceste mijloace, recunoaştem câteva care sunt şi ale noastre. Vedem bine că această experienţă a căutării lui Dumnezeu pe care au făcut-o unii, această şcoală a sfinţeniei, este o moştenire universală.

RUMEGAREA CUVÂNTULUI

Dintre mijloace, semnalez câteva. Mai întâi – ca şi la musulmani –, primirea Cuvântului, acea rumegare a Cuvântului de care vorbim adesea. Cred că ea modelează efectiv fiinţa în profunzime. Nu făcând mai întâi o lectură exegetică, deşi e importantă şi ea, ci lăsând Cuvântul să pătrundă. Desigur, nu trebuie să ducem asta la extrem, în felul musulmanilor, care învaţă Coranul pe dinafară din copilărie, fără a înţelege cu adevărat. Ne dăm seama că nu e bine, fiindcă obişnuieşte creierul doar să memoreze, nu şi să raţioneze. Ne întâlnim apoi, în toate celelalte feluri de discipline, cu oameni care au învăţat totul pe dinafară de la vârsta de cinci ani.

Copiii copţi fac acest lucru. Am văzut în valea Nilului şcoli care semănau întru totul cu şcolile coranice de la noi, cu un călugăr bătrân cu barbă, cam nespălat, având o nuia mare, şi cu copiii aşezaţi în jurul lui pe jos, pe nisip, cu tăbliţele lor. Aceştia strigă, urlă versetele pe care le au de învăţat, aşa cum urlă copiii din Algeria versetele Coranului. Se aud de la două sute de metri: voci discordante care ţipă, ţipă. Cum greşeşte unul,

jap! se trezește cu o lovitură de nuia, de departe. E o nuia lungă! Pe de o parte, această metodă are, efectiv, limite. Pe de altă parte, este sigur că ei se impregnează de Cuvânt. Cu vârsta, când au norocul să primească o formare mai rațională, în toate momentele zilei, în gesturi, în întâlniri, nu e frază care să nu conțină un citat din Coran. Acest lucru vine spontan. La fel și la copți, citate din Evanghelie – la ei e vorba mai ales de Evanghelia după Marcu, fiindcă Biserica lor s-a născut din propovăduirea sfântului Marcu –, această Evanghelie face parte din ei, este „integrată" în ei.

Îmi aduc aminte că, pe când îmi făceam noviciatul, maestru de novici era bietul părinte Delalande. N-a rezistat decât un an la Paris. Avea ideea să ne pună să învățăm pe dinafară pasaje din Evanghelii, psalmi... Nu i-a mers, desigur. Dar de fapt prostia era a noastră: nu e rău să înveți pe dinafară și astfel să înregistrezi.

TĂCERE, ASCEZĂ ȘI MILOSTIVIRE

Apoi *tăcerea*. Cred că e și ea foarte importantă. Este condiția pentru a asculta. Dacă vrem să fim pregătiți să primim ceva de la cineva, nu putem să vorbim tot timpul, trebuie să și tăcem. Poate că nu trebuie să tăcem tot timpul, fiecare face cum crede că e mai bine, dar totuși nu trebuie nici să vorbim prea mult. În primul rând, se încurcă ideile. Apoi, încurcăm comunicarea.

După aceea, e necesară o anumită *asceză*, trebuie să avem în viață niște cerințe concrete. Este ceea ce Tierno

Bokar numește *gihad*. Despre *gihad* se crede că este războiul sfânt (și poate fi și asta). Ceea ce se numește însă *al-gihad al-akbar*, „marele *gihad*", este în primul rând stăpânirea de sine. O anume asceză, o mortificare nu pentru a suferi din masochism, ci pentru a rămâne treaz: să nu fii ghiftuit, ca să rămâi atent, vigilent, să nu ai tot confortul, să nu te complaci în bunăstare, pentru că te complaci repede. Așa înțeleg eu asceza: important e să rămâi treaz.

Printre mijloace, un al treilea: *smerenia*. Îmi place mult dialogul de la intrarea în viața călugărească dominicană: „Ce ceri?" – „Milostivirea lui Dumnezeu și a voastră!" Așa mi-am făcut eu profesiunea. Este lucrul cel mai frumos care se poate cere, care se poate voi și dărui. Când cineva intră într-o comunitate, cere milostivirea lui Dumnezeu și pe cea a fraților sau a surorilor. Spui asta la început, dar o uiți foarte repede pe urmă! Pe de o parte, ai nevoie de milostivire, iar, pe de alta, trebuie s-o dăruiești. La asta te angajezi. Când ești foarte tânăr, începător în viața călugărească, te simți atât de smerit în fața tuturor fraților sau surorilor din jur, care au o trăire atât de profundă a vieții călugărești, încât simți că ai vrea să întrebi totul. Când ești înăuntru și ai petrecut câțiva ani în viața călugărească, atingi repede un alt registru! Exagerez! Nu-i chiar așa. E bine să ne amintim de aceste lucruri, cred că faptul de a ști că ai nevoie de milostivirea lui Dumnezeu și de a celorlalți te ajută să trăiești.

Vă citesc acum regula de formare a novicilor – împărțită pe trei ani – care se aplică în *zawii*-le întemeiate de Jalāl al-Dīn Rūmī din Konia, în Turcia.

> Când un novice vine la șeici pentru că vrea să renunțe la lume, este supus unei discipline spirituale vreme de trei ani. Dacă se conformează la ceea ce i se cere, e bine; altfel, i se spune că nu poate fi admis în *tarīqa* („cale").
>
> Primul an este dedicat slujirii oamenilor, al doilea, slujirii lui Dumnezeu și al treilea, vegherii asupra propriei inimi. Nu-i poate sluji pe oameni decât după ce se așază în rang de slujitor, considerându-i pe toți ceilalți ca pe niște stăpâni, adică el trebuie să considere că toți, fără excepție, sunt mai buni decât el și să considere de datoria sa să-i slujească pe toți la fel. Și nu-l poate sluji pe Dumnezeu decât dacă renunță la orice interes egoist, în ce privește atât viața de acum, cât și cea viitoare, și-l adoră pe Dumnezeu numai din iubire pentru El, dat fiind că oricine îl adoră pe Dumnezeu pentru un motiv oarecare se adoră pe sine, nu pe Dumnezeu. Și nu poate veghea asupra propriei inimi decât atunci când gândurile îi sunt reculese și a alungat orice preocupare, astfel încât, în comuniunea cu Dumnezeu, își păzește inima de asalturile neglijenței.
>
> Când novicele are aceste calificări, poate îmbrăca *muraqa'a*[1] ca un adevărat mistic, și nu ca un imitator al celorlalți.[2]

[Apoi primesc un soi de burnuz, care trebuie să fie vechi și cârpit – semnul sufiților, al săracilor lui Dumnezeu. A existat o decadență a sufismului, astfel încât în

1. Veșmântul cârpit pe care-l poartă dervișii.

2. Al-hujwīrī, *Kaşf al-mahjūb*, citat în Eva de Vitray-Meyerowitch, *Rûmî et le soufisme*, p. 93.

anumite epoci se purtau lucruri noi, dar peticite, ca blugii prespălaţi.]

După părerea mea, aceasta seamănă foarte bine cu spiritul în care suntem chemaţi să trăim, cu trecerile pe care suntem chemaţi să le facem, cu accentele pe care suntem chemaţi să le punem în viaţa noastră.

JURĂMINTELE CĂLUGĂREŞTI

Mai există, printre mijloace, şi sărăcia, curăţia şi ascultarea. Aceste jurăminte sau aceste sfaturi pot fi privite în nenumărate feluri. Eu le văd ca pe trei breşe făcute în autosuficienţa noastră. Aceste mijloace ne sunt date ca să ne eliberăm lăuntric de suficienţă, ca să ne deschidem, ca să putem primi, ca să ne îndreptăm spre Dumnezeu şi spre ceilalţi.

Sărăcia nu este doar un sfat, este şi prima „fericire". Este o atitudine de fond care nu constă în a te bloca asupra unor calcule mărunte ca să afli dacă eşti într-adevăr dependent de superior sau nu, ci care constă în a-ţi deschide mâinile şi inima. Ea mai constă şi în renunţarea la suficienţa materială, fără de care rişti să-ţi petreci viaţa apărându-ţi bunurile sau încercând să dobândeşti altele. Poţi fi complet absorbit de lucruri foarte mărunte.

Un frate de-al meu dominican spunea mereu: „Călugărul este un animal care adună." Într-adevăr, când îşi făcea curăţenie, din trei în trei luni, sau din şase în şase, scotea afară o mulţime de lucruri şi se umpleau maşini întregi cu ce era de aruncat. Este adevărat, toţi

suntem cam la fel: ne lăsăm invadați de o grămadă de lucruri cu gândul că ne-ar putea prinde bine cândva.

Sărăcia se află în legătură cu smerenia și cu credința. Constat într-adevăr că, atunci când nu mai avem încredere, ne închidem mâinile. Ne îmbogățim și adunăm când ne pierdem încrederea în noi și în ceilalți, la fel cum spuneam și de zidurile de apărare pe care ni le construim. Când cineva acumulează, înseamnă că are tot mai puțină încredere în sine și în ceilalți și că simte nevoia să se apere, sau să se afirme, sau să se înconjoare, sau să se liniștească având o mulțime de mărunțișuri. E mai degrabă un semnal de alarmă decât un păcat.

Pentru a trăi în sărăcie trebuie ca, într-un climat de încredere, să ne antrenăm unii pe alții să nu fim autosuficienți și să nu căutăm să ne realizăm în obiecte, în lucruri exterioare (diplome, succese etc.).

Curăția se leagă de fericirea inimilor curate: e vorba de acea dezlipire, de acea renunțare la a poseda sau la a domina pe altcineva pentru propriul interes sau pentru plăcerea proprie. Să ne facem o inimă primitoare, care discerne prezența în fiecare, nu numai aparențele. Să ne menținem în stare de veghe pentru a primi această prezență, pentru a ne împărtăși cu ea, pentru a comunica cu cineva. A fi cast nu înseamnă a te apăra tot timpul de o comunicare ce ar putea să devieze, nu înseamnă a-ți face o inimă de piatră. Cum spuneam despre acumulare când am vorbit de sărăcie, și inima de piatră este un semnal de alarmă. Înseamnă că persoana n-a fost

iubită sau a fost înșelată. Curăția poate fi trăită simplu într-un climat de încredere.

Ascultarea este, pentru mine, miezul credinței. Să căutăm împreună să auzim chemarea lui Dumnezeu și pentru asta să știm să ne dezbărăm de ideile noastre preconcepute referitoare la ce trebuie să fim, la ce trebuie să fie ceilalți și la ce trebuie să fie viața călugărească. Trebuie să căutăm împreună să discernem chemarea lui Dumnezeu. Nimeni nu stăpânește adevărul astfel încât să poată spune: pe aici trebuie s-o iei, și gata. Ascultarea cere să te supui la un moment dat altuia, unei idei diferite de ideea proprie. După mine, ascultarea este aceea care ne menține în stare de căutare și de posibilă descoperire.

Aceste mijloace pe care ni le propune Biserica în viața călugărească sunt tot atâtea instrumente de a ne sparge carapacea: carapacea ideilor proprii, carapacea posesiunilor afective și a celor materiale, toate lucrurile în care riscăm mereu să ne închidem. Fiecare din aceste mijloace ne îngăduie să deschidem breșe în autosuficiența noastră.

M-am gândit adesea, și am și spus-o, că aceste trei jurăminte merg împreună, că nici unul nu are valoare pentru el însuși, ci toate formează un fel de trepied. Nu sunt chemat să fiu un campion sau un martor al sărăciei. Nimănui nu-i pasă de asta, și nici mie. Nu sunt chemat să fiu un martor sau un campion al curăției. Nimănui nu-i pasă de asta, și nici mie. La fel și cu ascultarea! Sunt chemat să fiu un campion și un martor al iubirii! Aceste

trei jurăminte îmi sunt date ca să deschid în mine un spațiu în care să se poată naște iubirea. Iată cum stau lucrurile. Aceste trei brețe în noi au menirea să deschidă un spațiu pentru a-l primi pe Dumnezeu, adică pentru a primi iubirea lui Dumnezeu. Obiectivul ultim al acestor trei aspecte ale vieții – ceea ce numesc eu structura lăuntrică a omului – constă în a iubi așa cum dorește Dumnezeu. Știu foarte bine că, dacă ceva este prost echilibrat, dacă se prăbușește ceva în zona curăției, pac! totul se dezmembrează. Adesea apar deficiențe în privința curăției pentru că în zona ascultării lucrurile nu merg, sau se constată deficiențe în privința curăției și a ascultării pentru că lucrurile nu merg în zona sărăciei. Este o structură legată. Ea ne modelează lăuntric și are menirea să stabilească în noi spațiul necesar pentru iubire, fiindcă, așa cum spune foarte bine sfântul Toma, „scopul vieții călugărești este desăvârșirea iubirii și nimic altceva". Nu trebuie căutată sărăcia pentru ea însăși, sau curăția pentru ea însăși, sau ascultarea pentru ea însăși. Aceste trei mijloace sunt extrem de importante fiindcă experiența ne arată că, trăindu-le cu adevărat pe toate împreună, o inimă de piatră se poate transforma într-o inimă de carne.

VIAȚA ÎN COMUNITATE

Ultimul aspect al vieții călugărești este viața în comunitate, care constituie piatra de încercare a întâlnirii și a dialogului. Încercare în toate sensurile cuvântului:

pune la încercare și testează înaintarea în diferitele stadii ale școlii de sfințenie. Însă viața în comunitate este inseparabilă de trăirea efectivă a sărăciei, curăției și ascultării.

Am spus că fiecare jurământ predispune la întâlnire, sfărâmând carapacea, deschizând breșe în autosuficiență. Dacă trăim cu adevărat spiritul de sărăcie și spiritul de curăție, vom fi deschiși, atenți, primitori și respectuoși cu fiecare, gata pentru întâlnire, căci vom fi lipsiți de ziduri de apărare. Ascultarea este în și mai mare măsură jurământul vieții în comun și aici dialogul are rolul său. Este vorba de a discerne împreună voința lui Dumnezeu în privința fiecăruia în parte și a tuturor laolaltă. Pentru asta, trebuie să fim gata să trecem dincolo de ideile, de prejudecățile, de proiectele noastre personale sau de obiceiurile noastre pentru a încerca să ascultăm împreună Cuvântul, chemarea pe care ne-o adresează Dumnezeu. În această depășire pe care o realizăm împreună, ne întâlnim cu adevărat în ceea ce constituie sensul vieții noastre: primirea lui Dumnezeu în noi și intrarea în legământ cu El. Aceasta presupune ca fiecare să nu caute decât adevărul pentru celălalt și să nu se impună cu orice preț. Regăsim aici o regulă esențială a dialogului.

„Filozoful german Martin Buber a scris: «Dialog veritabil există atunci când fiecare partener se preocupă cu adevărat de ceilalți în existența lor, în caracteristicile lor personale, și îi abordează cu intenția de a vedea dezvoltându-se o reciprocitate vie.» [...] «A dialoga, scria M. Jean Lacroix, nu poate însemna a respinge gândirea celuilalt, nici pur și simplu a o integra în gândirea proprie,

ci a-ți pune sub semnul întrebării persoana proprie pentru a progresa în contact cu celălalt...» [...] Acceptăm perspectiva de a înainta datorită celuilalt, astfel încât să ne regăsim ceva mai departe având *împreună* ceva dincolo de ce are fiecare în prezent fără celălalt, în fața celuilalt sau împotriva lui."[1]

Iată un extras din „regula de aur a unui ansamblu muzical" aplicată la viața în comunitate. Ilustrează într-un mod umoristic cele spuse și ne invită să medităm:

1. Cântați cu toții aceeași bucată, împreună.
2. Opriți-vă la fiecare semn de repetiție.
3. Dacă scoți o notă falsă, aruncă o privire furioasă către unul dintre parteneri.
4. Păstrează-ți întotdeauna la îndemână pupitrul cu note.
5. Acordează-ți cu grijă instrumentul înainte de a cânta.
6. Fă-ți timp să întorci paginile.
7. O notă justă într-un moment prost este o notă falsă.
8. Dacă toți ceilalți greșesc în afară de tine, ia-te după cei care greșesc.
9. Dacă un pasaj e dificil, încetinește.
10. O interpretare autentică se realizează atunci când nu mai rămâne nici o notă din original.
11. O notă falsă cântată cu autoritate este o interpretare.[2]

---

1. Yves Congar, *Chrétiens en dialogue*, Éd. du Cerf, coll. „Unam Sanctam", nr. 50, 1964, pp. 5-6.

2. Extras din „Regula de aur a ansamblului muzical" după notițele unei surori clarise de la Alger. Textul integral dactilografiat se găsește, fără menționarea numelui autorului, în arhiva Episcopiei de Oran, dosarul 84.

ÎNCHEIERE

Dacă știm să folosim toate aceste mijloace și să le dezvoltăm în vederea întâmpinării, întâlnirii, dialogului și comuniunii – cu Dumnezeu și cu ceilalți –, viața călugărească este cu adevărat o școală de sfințenie. Acest lucru a fost dovedit, de altfel, în istoria Bisericii.

Cuprins

Cuvânt înainte 5
Introducere 11

Meditația introductivă 15

1. Dificultatea întâlnirii
sau geografia întâlnirilor noastre. 23
Însușirile fizice 23
Organizarea spațiului 27

2. Strategia întâlnirii 36
Constatări. 36
Cum se ratează întâlnirile 39
Cum să realizăm întâlniri reușite. 43

3. „La început a fost Cuvântul." Un cuvânt
care ne scoate din carapace 49
Cuvinte originare 49
Întâlniri cu Dumnezeu în Biblie 51

4. Isus – om liber și eliberator. 58
*Respectul față de celălalt (*Ioan *4, 1-42)*. 58
*O anume privire. Zaheu (*Luca *19, 1-10)*. 59
Milostivirea nu ia în seamă judecata
*(*Ioan *8, 1-11)* 61

Dumnezeu cheamă fără să oştenească: lucrătorii din ceasul al unsprezecelea (Matei *20, 1-16*)..... 64
Două eşecuri ale dialogului 66
Refuzul puterii şi slavei (Matei *4, 1-11*)..... 69
Un Dumnezeu aflat pe cale: Emaus (Luca *24, 13-35*) 70
Concluzie privind întâlnirile lui Isus 70

5. Tatăl şi cu mine una suntem (*Ioan* 14)..... 72
Isus viu, liber şi creator 72
Ce înseamnă a crede în acest Dumnezeu? 77
Un anume Dumnezeu..... 79

6. Dialogul credinţei..... 83
A trăi în prezenţa Cuiva..... 85
Ce înseamnă „a fi prezent"?..... 88
A avea credinţă înseamnă a fi îndreptat..... 91
A avea credinţă înseamnă a nu-ţi pierde niciodată nădejdea în iubire 92

7. Fericirile, legi ale întâlnirii 96
Fericirea zero 97
Fericiţi cei săraci în duh 98
Fericiţi cei blânzi 103
Fericiţi cei ce plâng..... 105
Fericiţi cei ce flămânzesc şi însetează după dreptate..... 107
Fericiţi cei milostivi..... 109
Fericiţi cei curaţi cu inima..... 113
Fericiţi făcătorii de pace..... 115
Fericiţi cei prigoniţi pentru dreptate..... 118

8. Rugăciunea creştină este un dialog 123
Rugăciunea în lumea musulmană 123
Rugăciunea creştină..... 126

Rugăciunea: act de sărăcie 129
A umbla împreună cu Dumnezeu 132
„Tatăl nostru" 134
Euharistia și mijlocirea 135

9. Biserica, o comunitate de dialog 138
Ce nu este Biserica..... 138
Biserica, un singur trup în Duhul 140
Slujirea în adevăr..... 144
Ambasadori ai împăcării..... 145

10. Viața călugărească, școală și piatră de încercare a dialogului..... 151
Școală..... 151
Rumegarea Cuvântului..... 154
Tăcere, asceză și milostivire 155
Jurămintele călugărești 158
Viața în comunitate 161
Încheiere..... 164

Autorul cărții de față a ales calea spinoasă, dar singura vrednică de om, a deschiderii și dialogului. El este un martor cât se poate de credibil pentru valorile pe care le susține, întrucât și-a plătit convingerile cu viața.

Monica Broșteanu

Întâlnirea era lucrul cel mai important din viața lui Pierre Claverie. A muncit neîntrerupt ca să pună în legătură persoanele cele mai diferite. Și pentru noi, întâlnirea este o provocare permanentă în varietatea comunităților noastre omenești: de la serviciu, din familie sau din viața călugărească... Ne găsim mereu față în față cu celălalt, trăim împreună situații identice, dar oare ne și întâlnim cu adevărat? Pierre Claverie n-a evitat confruntarea cu lumea musulmană în care a trăit în calitate de creștin. Modul diferit în care tradițiile musulmane și creștine se apropie de Dumnezeu subliniază originalitatea creștinismului, caracterul extraordinar și tulburător al mesajului creștin. Numeroasele texte ale misticilor musulmani citate de el depun mărturie despre bogăția pe care și această tradiție o posedă. Reculegerea de față ne cheamă să ne aprofundăm relația cu Dumnezeu și relațiile cu ceilalți.

Sora Anne-Catherine Meyer

studii literare • filologie • lingvistică • studii clasice
filozofie • jurnalism • comunicare • critică literară
mentalități • eseu • psihanaliză • **religie** • teologie
mitologie • spiritualitate • sociologie • antropologie
psihologie • biografii • studii culturale • estetică • idei

ISBN 978-973-50-4860-0

Fotografia de pe copertă:
© Nshirokova | Dreamstime.com
Olive Leaves